

RöfHit

2012

**Gamla hus och fiskelägen
berättar**

**Reportage från:
Biskopsö, Bodö, Bolax, Böhle,
Hitis, Högsåra, Kasnäs, Rosala,
Sommarö och Vänö**

I detta nummer

- 4 Somrar på Westergrannas
- 7 Boö skärgårdshemman blev dansk semesteridyll
- 10 Markservice i skärgården
- 12 Båtbygge på Vänö
- 14 Kapteins i Rosala upplever en renässans
- 16 Biskopsö Mellängård
- 18 Taxen är livsnerven för Biskopsö arkipelagen
- 20 Företagaranda i Högsåra
- 22 Lärarveteran med djup förankring i skärgården
- 25 Kapten Ginmans brev
- 27 Storbacka gård med lillstugan i huvudrollen
- 29 Ett besök på Hitis kyrkland sommaren 1907
- 31 Fiskelägen i Hitis yttre skärgård
Berättelser om en försvunnen tidsepok
- 38 Ett litet hus fyllt av hemligheter
- 41 Bolax Notlandet – en saltgruva utan like
- 42 "Man ska inte ligga det röda av solen" – Gertrud Klemets berättar om sitt arbete i Hitis skärgård
- 46 Beryktade midsommardanser i Rosala
- 48 Utfärdsmat
- 51 Skärgårdsberättelser som lämnar spår – pigg jubilar firar 10 år!
- 54 Blåmusslan i Kasnäs
- 56 Dödsur och hästmyra är de gamla husens ohyra
- 58 Gympa på strandängen lockar damer
- 60 Information
- 62 Händelsekalender
- 64 Skärgårdsdikt

Hitis Friidrottsträning & lek 2012

Start tisdagen 10/7 med samling klockan 18.00 på Idrottsplanen, Vikarevägen (slut kl. 20.00).
Varje tillfälle startar klockan 18.00 och slutar cirka klockan 19.30 utom tävlingsdagen.
Tävlingsdagen 19/7 startar klockan 17.00 och slutar cirka kl. 20.30, efter prisutdelningen.

Första samling och träningsdag	tisdagen	10/7
Övriga träningsdagar:	torsdagen	12/7
	söndagen	15/7
	tisdagen	17/7
Tävling och avslutning	torsdagen	19/7

Grenar:

Höjdhopp, längdhopp, löpning (varierande längder beroende på grupp), kulstötning, spjut (varierande tyngder beroende på grupp).

Ålder och gruppindelning:

Grupp 1	Födelseår	2007 & 2008
2		2005 & 2006
3		2003 & 2004
4		2001 & 2002
5		1999 & 2000
6		1997 & 1998

I lekgruppen är de minsta välkomna att leka och prova på några grenar

Avgift:

6 euro som går till priser & förfriskningar på avslutningsdagen.

Regler:

Alla som har deltagit på minst 2 st träningar och deltar på tävlingsdagen får medalj och diplom. Vid tävlingens poängräkning räknas sämsta grenplaceringen bort.

Hitis minimaratton:

En mikromaratton på 1,1 km arrangeras i samband med Hitis minimaratton fredag 20/7. Avgift 5 euro.

Idrottsträningen arrangeras genom Hembygdens vänner i Hitis.

Kontakt:

www.facebook.com (sök efter Hitis idrottsskola)
E-post: michael.lassenius@gmail.com

Välkomna önskar:

Christer Wiberg, Michael Lassenius och Johan Nybergh med medhjälpare.

Medhjälpare:

Vill du hjälpa till med träningar eller tävling? Kontakta oss via Facebook eller E-post.

RoHit 10 år

Avsikten med vår tidning är att den skall fokusera på skärgården och dess befolkning, turistinformation får andra sköta om. Därtill är vår ambition att tidningen skall ekonomiskt stå på egna ben. Inledningsvis fokuserade vi på Hitis och Rosala byar. Denna begränsning korrigerades snart och sedan ett bra tag täcker vi hela arkipelagen i forna Hitis kommun. Detta var möjligt genom att tidningen blev uppskattad och kontakter knöts till samtliga byar i arkipelagen.

För en journalistamatör gäller det att vara ödmjuk och inta lärdom av professionella journalister. En hel del finns ännu att lära men betydligt viktigare är att lära av skärgårdens folk som vi intervjuar och dokumenterar. Här vill jag påstå att vi överträffar våra dagstidningar. Vi lägger tid på våra artiklar och försöker se de sociala och historiska sammanhangen. Här citerar jag vår kritiska medarbetare **Kurt Zilliacus** som spontant uttryckte före sin död: RoHit står för riktig vetenskap. Min tolkning är att han avsåg den värdefulla dokumentation som vi samlat och bearbetat för eftervärlden.

Beträffande det ekonomiska var det knaggligt i början där min magra plånbok stod som garant. Men det gäller att tro på sin sak och det var drivfjädern. Samtidigt sökte vi ekonomiskt stöd för att kunna sköta det tekniska och här kom Kulturfonden oss tacksamt till mötes, något vi ofta brukar omtala. Sedan dess har vi stått på egna ben och vi har sakta mak kunnat producera överskott. Dessa medel har inte konsumerats för eget behov utan fördelats till verksamheter såsom vägbelysning, stipendier, Hitis Tinget, brandkårer o.s.v. Avsikten var ju från början att föra folk från Hitis skärgård samman och det lilla överskott vi producerar skall följaktligen komma dem till del.

Inför årets jubileumsnummer stötte vi på en oväntad motgång. Undertecknad har i några år haft en projektdator till låns från Svenska Litteratursällskapet med vilken de flesta tidningsartiklarna producerats och bearbetats. Till vår överraskning tvingades jag återlämna den avskrivna datorn, inga argument hjälpte. Sällskapet som förvaltar tillgodohavanden över en miljard ansåg sig inte kunna hjälpa oss. Vi kan leva med detta, men betydligt värre var att vårt erbjudande om arkivsamarbete viftades bort. I sammanhanget nämndes årets tema om gamla hus berättar och då särskilt fiskelägena som inte förut dokumenterats, men förgäves. Hade uppskattat att åtminstone få diskutera vad vi har att erbjuda. Mäktiga aktörer blir lätt nonchalanta och underskattar de svagare, historien kan påvisa exempel på hur illa det kan gå för dessa. Se där, titta er i spegeln och ta lärdom av era ödmjukare föregångare.

Vi brottas med andra problem, en liten organisation har inte råd att mista en enda länk. Därför är framtiden osäker men vi kämpar på vilket inte vore möjligt utan de intervjuades hjälp samt alla ni som köper och uppskattar vår tidning. Kvaliteten prutar vi inte på. Dessvärre tvingas vi höja priset i år bl.a. på grund av det oväntade datorinköpet. Hoppas ni har överseende med detta. Samtidigt är jag övertygad om att årets jubileumsnummer har en hel del värdefullt att erbjuda er läsare.

Jan Sundberg

RoHit

Tidning för Hitis skärgård

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild och baksida: Bernt Örså

Journalistmentor: Christina Korkman

Redaktionssekreterare: Fanny Örså

Redaktörer: Olof och Gun Biström

Dag Anckar

Clara Henriksdotter

Maria Nylund

Gertrud Klemets

Johan Gustav Knuts

Camilla Lindberg

Stig-Björn Nyberg

Peik Stenberg

Christina Sundberg

Fanny Örså

Heidi von Wright

Tina Örså

Tryckeri: Mariehamns Tryckeri AB

Ansvarig utgivare: Rosala Byråd r.f.

www.dragsfjard.fi/rosala

SOMRAR PÅ WESTERGRANNAS

Jag är född i februari år 1940, under vinterkrigsvintern. Under mina barn- och ungdomssomrar vidpass åren 1947-1955 tillbragte jag tre-fyra veckor i juli-augusti med min far **Börje**, min mor **Greta**, min bror **Olle** och min syster **Maria** i Böle som sommargäster hos **Hilda** och **Leo Renholm** i deras hem Westergrannas, som numera, enligt hörsägen, fungerar som sommarkafé. Hilda var Leos mor, småningom bräckligare till hälsan och mot slutet av sin levnad synsvag. Leo förblev ungarl efter en tidig besvikelse på romansens område. I gemenskapen ingick därtill kossor, får samt ett obestämbart antal katter, stora och små, anförda av sin ålderspresident Sara. Därtill uppmanad av redaktören för denna tidskrift, inför jag här några snabba minnesbilder från tider och omgivningar, till vilka Olle och jag, vår syster och våra föräldrar är numera döda, ofta har haft anledning att återkomma i samtal och hågkomster. Minnesbilderna inramar personliga upplevelser, men säger samtidigt förhoppningsvis något om seder och liv i ett Rosala - Böhle som en gång fanns.

Flundror och fil

Middagsdags i Westergrannas. Hilda har kokat flundror och potäter. Ibland, högtidsstunder, är flundrorna stekta. Efterrätt vankas: filbunkarna ställs fram. Värdfolket, och vi med dem, lever på det havet ger i Leos nät och korna producerar i Hildas ladugård. Till maten och dess anskaffning får vi inte bidra – ju bättre vänner Hilda och Leo och våra föräldrar blir, desto starkare blir värdfolkets obenägenhet att acceptera ersättningar eller tacksägelser som går utöver det verbala planet. Vi helt enkelt bor

och äter gratis – i mitt minne finns ännu scener där Leo springer undan och min far efter honom med sedelbunten i handen. Vi försöker kompensera med, är jag rädd, ganska klumpiga hjälpinsatser på höängar och i fiskebodas. Och förvisso är de julpaket som år efter år i december går från Alberga till Rosala både stora och innehållsrika.

Men tillbaka till middagsbordet, där märkliga scener utspelas inför förtjusta barnaögon. Att se Leo äta fisk och fil blir en upplevelse. Flundrorna rensar han helt enkelt i munnen medan han äter, och snart följer ur mungipan en kulsprute-eld av fiskben, träffsäkert upplagda på tallrikskanten. Fil äter vi andra ur bunkar, Leo ur ett stort tvättfat som Hilda helt sonika placerar framför honom. Efter dessa kvalitativt och kvantitativt imponerande uppvisningar torkar Leo sig om munnen, säger: "Tack mor för maten", sätter sig i sin gungstol, tänder en av dagens få cigaretter, och försjunker i Åbo Underrättelser, på den tiden innehållsligt mycket tunnare men ändå mycket större i formatet än i dag. Tidningen, sedan länge en daglig gäst i vårt hushåll i Åbo, kan jag fortfarande inte läsa utan att skänka Leo och gungstolen på Westergrannas en tanke.

Westergrannas närmiljö

Westergrannas hade och har många uthus. Ett par stenkast från huset låg ladan, vid en äng, av oss barn naturligtvis genast döpt till "Leos äng". Där hade vi inte mycket att skaffa, djuren var ju under sommarmånaderna utlokaliserade, men vi var nog med om nöjet att hoppa

upp och ner i de väldiga hölass som transporterades från de renholmska ägorna, spridda litet varstans över byn, till ladans inre. Intill Westergrannas, på andra sidan den väg som leder från Rosala till Hitis och passerar alldeles vid husknuten, låg snickarboden, dit vi hade tillgång, som hade att beakta ett ganska stort antal restriktioner som hade att göra med olika verktygs skärpa och andra farliga egenskaper. Många små träbåtar tillsnickrades där – fick vi inte masten att sitta som den skulle, kom Leo till hjälp. Överhuvudtaget gäller att både Hilda och Leo, till en början naturligtvis litet ovana med att ha barn i huset med allt vad detta innebar av oljud och oförutsägarheter, snart fann sig i vår närvaro och t.o.m. trivdes med den. Snubbor och tillsägelser fick vi närapå aldrig, däremot togs vi med i allehanda aktiviteter och undervisades i många praktiska och med skärgårdslivet sammanhängande ting.

Bredvid snickarbodan fanns utetoaletten, av såväl värdfolk som gäster omtalad med en mer folklig benämning. Där fanns också ett uthus av litet obestämt slag, i vilket, faktiskt, vår familj kom att tillbringa en midsommarafton och en midsommarnatt. Salen på Westergrannas, som annars var vårt tillhåll och sovrum, var nämligen tillfälligt upplåten för ett bröllop, varvid de nygifta traditionsenligt skulle presidera i de två magnifika feststolar som fanns i salen och som vi var tillsagda att i våra lekar hantera med en viss försiktighet. Det var, minns jag, spännande att gå till sängs i en omgivning som kompenserade frånvaron av fönster med otäta väggar och på det hela taget nog inte alls var avsedd för sängkamarbruk. Belysning fanns givetvis inte, och pärtbloss tändes med ovana händer. Utanför skallade bröllopslarmet. Våra föräldrar avvek för en stund, men var snart tillbaka. Leo patrullerade, kunde vi höra, hela natten för att tillse att vi hade det bra och inte pärtbrände upp hans uthus.

Från Westergrannas ledde en stig ned till stranden. På dess vänstra sida fanns en sluttande äng, där Olle och jag tidvis sparkade boll, längre ned, till höger, fanns ett par fiskebodas, dit vi egentligen inte hade tillträde, och där en minutöns ordning rådde. Sedan följde en lång brygga, där en roddbåt var förtöjd som stod till vårt förfogande. I den inhämtade vi stadsbarn den ädla roddkonsten; år för år blev vi skickligare. Vid bryggslutet fanns båthuset – lade man sig där raklång på golvet kunde man genom golvspringorna se stora abborrar simma av och an. Vi

Leo Renholm sommaren 1951

Leo Renholm sysselsätter sina gäster

var absolut förbjudna att försöka meta upp dem – de var, förklarade våra föräldrar, Leos vänner, förbundna med honom i någon sorts hemlig gemenskap, ägnad att säkra hans fiskelycka på vidare vatten. Ville vi i vår tur pröva vår fiskelycka, fick vi göra det annanstans.

Bengtskär tur och retur

Utfärd till Bengtskär – året torde vara 1951 eller 1952, och jag är följaktligen i tolvårsåldern. Utfärden företas med Leos stora fiskarbåt, och med följer bortåt ett tiotal ortsbör – utfärden, vill jag minnas, är ordnad av Leo till familjen **Anckars** förströelse. Båten tuffar fram och färden är lång, ganska enahanda för ett barnasinne. Det blir bättre när vi kommit fram och medhavda matsäckar kan öppnas och inmundigas. Snart leker Olle och jag på klipporna, försedda med diverse käppar som skall föreställa de gevär med vilka fyrens försvarare i tiden, som vi hört, drev ryssen på flykt. Småningom hemfärd, och efter en stund börjar det blåsa på. Vågorna blir stora, snart väldiga, regnet öser ner, sikt och rymd försvinner. Leos båt, stor och trygg i Leos båthus, är plötsligt ett äggskal som dansar kring på ett vittfräsande hav. Den litet dåsiga tillvaron ombord förbyts i förvirring och rädsla med inslag av panik. Leo är ett knippe av koncentration – han läser havet, parerar vågor, ryter ut order om hur passagerarna skall placera sig för att tyngdpunktssätningarna i båten skall vara de rätta. Vi barn kommenderas ned på durken, och jag är tillräckligt stor för att oroas av särskilt två saker. För det första synes min mor rädd och rädlös – det var hon annars aldrig. För det andra, och det var nog särskilt oroande, plockade de huvuddukförsedda fiskegummorna, rimligtvis vana vid sjögång och havets faror, fram psalmböckerna och stämde upp texter om liv och död, särskilt livet efter detta. Detta, jag minns det väl, övertygade mig om att situationen nu var verkligt allvarlig och att vi alla svävade i stor fara. Försynen och Leo vill dock annorlunda, stormen rids ut, och vi anländer lika våta som lättade till Rosala-arkipelagen. Till Bengtskär har jag inte återvänt, och tänker inte heller göra det. Fyren må stå där den står. En bestående skavank från resan är att jag efter den har mycket lätt för att bli sjösjuk, och på det hela är obenägen att förstå sjö- och båtlivets tjušnjungar.

Sömnen kommer småningom, beledsagad av Leos och pappas röster från Westergrannas stora kök. En gissning är att en konjaksplunta denna gång finns på bordet.

Hilda Renholm

försäljningen av mjölken, vilken ägde rum i en bod alldeles invid Westergrannas. Ofta var vi med också här, betittande och åhörande det ganska munlivliga umgänget mellan leverantör och inströmmande konsumenter. I minnet har stannat en ramsa, vittnande om generositet, med vilken Hilda bemötte kunder som ville ha två liter mjölk - när hon hällde upp, mässade hon "ett och två, och litet på". Olle och jag använder ibland uttrycket i lämpliga och olämpliga sammanhang - har vi åhörare, brukar de se ut som frågetecken.

Ett rent återseende av Westergrannas

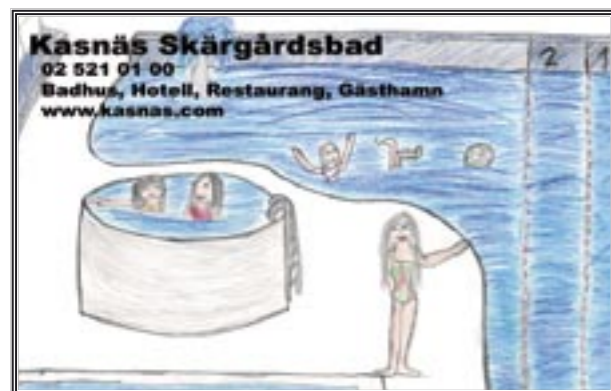
Rosala återbesöks en sommar i slutet av 1990-talet. Jag, snart sextioårig, medför min fru, Maria, redan sjukdomsmärkt, medför sin man. Olle är inte med. Hilda är död sedan länge, Leo fyller 82 under vårt besök. En åldring är han dock inte, snarast tidlös i framtoning och uppträdande. Bordet är dukat med läcker och robust skärgårdsmat, kaffet är starkt och gott, samtalet galler gångna tider, minnesbilderna passerar revy. Westergrannas är sig likt, ända i enskildheter. Konjak- och tårtbärande grannar och bybor strömmar till, dels för att fira Leos födelsedag, dels för att betitta gästerna. Maria och hennes man övernattar hos Leo, min fru och jag blir förtjänstfullt omhändertagna av ortsetablissemangen Peti ja Puuro. Nästa dag åker vi i bil runt Rosala längs välbekanta vägar och lägger ned en blomma på Hildas grav på kyrkogården i Hitis. Avskedskaffe intas, bilens nos vänds mot färjhamnen. Westergrannas försvinner i backspegeln. För alltid? Kanske, kanske inte.

Text: Dag Anckar

Foto: Rosala Byråds arkiv

Kossor och mjölk

Ett återkommande inslag i sommarferiernas vardag var roddturen med Hilda till närbelägna Ramsholmen, där de renholmska kossorna var på sommarbete. Närbelägna och närbelägna - i sammanhanget är begreppet förstås relativt. Det har full giltighet om avståndet i fråga kan tillryggaläggas med motorbåt; giltigheten blir en annan och sämre när fortskaffningsmedlet är en roddbåt. Jag minns att vi barn litet undrade däröver varför Leo, ägare till två motorbåtar, inte helt enkelt skjutsade sin mor och de stora bleckkannor i vilka mjölken från kossorna skulle transporteras. Vi förstod därmed inte de oskrivna och traditionella regler som normerade sam- och familjelivet i gångna tiders skärgårdssamhällen, regler som sade att vissa sysslor och ärenden och vad därtill hör lämpade sig för mannen, andra för kvinnan. Och frågor om kossor och mjölk hörde nu en gång för alla till den kvinnliga avdelningen, även så att det föll på Hilda att handha

Bodö skärgårdshemman blev dansk semesteridyll

Ett torp förbinds numera med ett romantiskt skimmer. Det är kanske därför små hus kallas torp fastän de egentligen aldrig varit det. Vad är då ett torp för något och hur gestaltade sig livet för torpare, när det begav sig? Hur förändrades livet när sommargäster flyttade in och hur förvaltas det historiska arvet?

En dag i juni besöker några Rosalabor och jag **Bruno Gustavsson** i torpet Lillvik på Bodö. Färden till Bodö från Rosala är inte lång och den oprickade farleden slingrar sig vackert mellan klippor och skär. Särskilt sundet mellan Busö och Bodö hör till mina favoriter och där i en undanskynd vik ligger hemmanet Lillvik.

Väl framme vid bryggan visar det sig att de övriga Rosalaborna hunnit före med sina snabba båtar, Glada Laxen ingjuter ändå respekt hos herrarna som förstår värdet av gamla fiskebåtar. Bruno som förvaltar släktgården är pratsam och visar oss omkring.

- Lillvik torp hörde under Månusa gård i Rosala. Huset byggdes 1923 av min farfar och farmor. Bodarna flyttades från granngården Sjöbergs. Farmor var nämligen hemma från Sjöbergs torp och farfar var från grannön Bötesö. Till gården hörde några tegar där man odlade lite spannmål. Tre kor fanns, likaså får, grisar och höns. När äggen inte räckte till, fylldes förrådet med ägg från fågelbon, berättar Bruno.

Till torparens uppgifter hörde att utföra dagsverke som en form av betalning för arrendejorden de brukade och vattnen de fiskade i. Systemet med legojord i den formen levde länge och fungerade relativt konfliktfritt men med kommersialiseringen av fiske, lant- och skogsbruk blev den här form av arrende problematisk. Lönearbetet gjorde ohjälpligt intrång och arrendejorden och vattnet fick ett kommersiellt värde. På många håll ledde det till djupa konflikter. Först under 1900-talet började kraven på jordreformer tas på allvar. Efter självständighetsförklaringen stiftades småningom de så kallade torparlagarna som gav torparna möjlighet att inlösa arrendejorden. Det var vid den här tiden som Lillvik torp avskildes från Månusa gård och blev ett skärgårdshemman.

Tidvatten virvlar i Lillvik

Namnet Lillvik har sin naturliga förklaring kom jag snart underfund med. Den lilla viken övergår i ett litet sund och där utbreder sig en flada, nämligen en grund vik som är rundformad. Ursprungligen var fladan en skyddad hamnplats för alla vådliga vindar. Längst inne i viken fanns sjöbodar radade bredvid varandra. I dag är stränderna täckta av vass och snårskog. Sundet jag nämnde är intressant för där flyter tidvatten, inte med samma kraft som på världshaven, men fullt synlig. Den som tror att Strömma kanal i Kimito är den enda med tidvattenström i landet bedrar sig grundligt. I skärgården lurar många av naturens gåtor.

Bruno som till vardags bor i Lappvik på Hangö udd är född 1939 och han har många minnen från sin barndom på Bodö.

- Jag flyttade ut från Rosala till mina farföräldrar på Bodö som väldigt liten. Där lärde jag mig allt om fisket. Farfar och farmor hade inga fiskevatten men de hade tillstånd att lägga ut tre nät för husbehov. Strömmingsfisket var fritt och skytte kunde de syssla med i viss utsträckning.

Brunos farfar drygade ut sina inkomster med att vara skomakare, resterna av den verksamheten är ännu synliga uppe på vinden. Där står även en cykel som han köpte i Amerika när han var till sjöss. Jag undrar var han cyklade, inte på väglösa Bodö i varje fall. I övrigt levde man på självhushåll som alla andra 54 bofasta på Bodö

Bruno Gustavsson

svenska var ändpunkten för danerna.

Jag vet inte om **Per-Fritz** och **Helena Hansen** studerat det detaljrika itinerariet för att hitta fram till Bodö. Det är dags att ta reda på det innan det är försent. De firar sin sista sommar i Lillvik. Än en gång styr jag fören mot Bodö, den här gången tillsammans med tidningens påpasslige fotograf.

– Min skolkamrat **Georg Hintze** hyrde en stuga på Busö. Han tipsade oss om stället som stått tomt i tio år, förutom en hyresgäst som hade huserat där en tid, berättar Helena. Det var väldigt primitivt. Våra hyresvärdar var Brunos föräldrar **Gerda** och **Levi Gustavsson**. De såg till att vi fick en spis och två barnsängar utan att jag hade bett om något. Vi hade fyra barn och den yngsta var ett år när vi flyttade hit sommaren 1969.

– Hintzes hade fyra barn och våra danska vänner **Grønvalds** var på besök med sina tre barn. De blev förtjusta och hyrde en stuga på Busö. Totalt hade vi elva barn som rodde, simmade och sprang omkring. Grønvalds var sin sista sommar här 2010 men sonen Morten kommer fortfarande.

– Den första sommaren slog jag ihjäl tolv svarta långa ormar, minns Per. Somrarna var fantastiska. Efter en månad var vi bruna som kaffeböner. Hemma i Danmark trodde folk att vi hade vistats i Afrika. Mjölken köpte vi hos Östermans på Bodö, kallare fanns under huset.

Hansens barn fick dricka närproducerad mjölk för Östermans kor brukade även beta på Bodö.

Båtfärder, fester och orienteringstävlingar

Familjen gjorde sina butiksfärder till Rosala med en liten båt som drevs av en aktersnurra som producerade fem hästkrafter.

– I fint väder åkte hela familjen med vår lilla snurrebåt till Dalsbruk. Färden tog hela dagen i anspråk. När vi en gång skulle köpa vin i Alko till våra fester stod personalen oförberedd och konstaterade generat att lagret var nästan tomt. Nästa sommar när vi gjorde entré ropade föreståndaren: ”Nu är danskarna här!” och då fanns det vin så det förslog. På hemvägen från Dalsbruk tog vi i land på någon holme för att äta middag.

– När det stormade var vi inblåsta med sinande matförråd. Levi kom omtänksamt och hälsade på och

Per-Fritz och Helena Hansen

undrade om vi överlevt. Vi hade ingen telefon men Levi som var telefonmontör drog en kabel till Hintzes och linjen fungerade mellan våra hushåll.

– En gång kom 25 gäster från Danmark på besök. De anlände med postbåten till Örö. Alla båtar i trakten anlätades och en liten armada fullastad med glada gäster stävade över Busö fjärd till Bodö. Festen pågick i tre dagar.

– Varje sommar ordnade vi orienteringstävlingar antingen här eller på Busö, beroende på vem som var värd för tävlingen. Pokalen var en isskål av plast med ett hästhuvud på locket. Vår gode vän **Kurt Zilliacus** från Busö lät fixa en silverplatta på pokalen hos guldsmeden Tillander i Helsingfors. Vinnarens namn ingraverades på plattan. Orsaken till hans engagemang var att han vann den första tävlingen. Kurre kunde orientera och navigera och jag var en gång på utfärd med båten Rödän som han förde befäl över när han forskade i skärgårdens ortnamn.

Vårt samtal blir vemodigt. Paret Hansen tillbringar sin sista sommar i Lillvik. Mer än fyrtio somrar har förflutit här. Barnens skratt och stöj är borta med vinden, det samma gäller de gamla vännerna på Busö. Inget av Hansens barn har visat intresse för att fortsätta vistelsen här. Dricksvatten finns inte utan allt måste släpas från land och det blir tungt med stigande ålder. Realiteter vägs mot kärlek till Bodö. Kärleken tvingas ge vika och realiteterna tar ohjälpligt över.

När vi är klara att ge oss i väg konstaterar Helena glatt att ingen orm har skådats på backen sedan den första sommaren. I nästa ögonblick är hon nära att trampa på en lång huggorm som ringlar förbi trappan. På vägen hemåt undrar jag om ormen kommer att ta över i paradiset när Hansens lämnar Lillvik för gott. Om ja, då har cirkeln slutit sig.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser:

Dahlström, Svante (1970), Gullkrona. Ekenäs: Ekenäs Tryckeri Aktiebolags förlag

och Bötesö under tidigt 1920-tal.

Det vita huset består av farstu, kök och kammare. Kammaren användes endast sommartid. Tre personer bodde i köket under vintern. Köket med spis och ugn är helt intakt från 1940-talet.

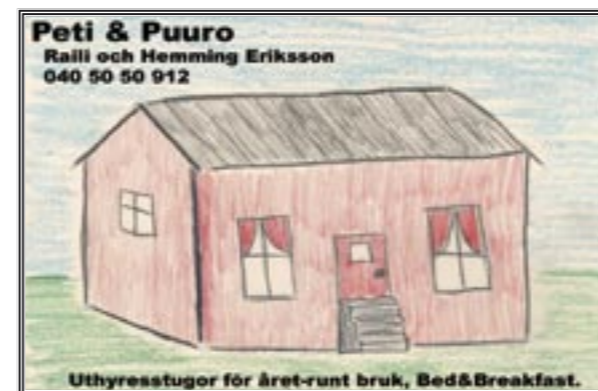
– All ledig tid från skolan var jag här ute, minns Bruno. Farfar berättade hur det gick till när de sköt med en 12-tummare från Örö mot Hangö udd under kriget. Farfar stod på berget och tittade då flammorna slog upp och luften vibrerade. År 1951 dog farfar och 1954 flyttade farmor till Rosala.

Så småningom dog den delen av skärgården ut. **Arne** och **Hjördis Österman** på Bötesö var de sista bofasta här ute, minns **Erik Gylphe**, som var med på utfärden.

– Deras gård var inte större än de andras men de livnärde sig med att sälja mjölk till det närbelägna fortet Örö. Jag tror de hade minst fem kor. Höet insamlades på Holma och i Böle och fraktades över isen till Bötesö. Hjördis var hemma från Nötö och vi hade respekt för henne. Hon var en amper kvinna. Hjördis och Arne var barnlösa och stället såldes för fritidsbruk.

Danskarna landstiger

Danerna har sedan medeltiden rört sig här i vatten. Farledsbeskrivningen itinerariet från mitten av 1200-talet berättar hur färden gick genom Hitis skärgård för att småningom svänga rakt söderut mot Tallinn som var i dansk besittning (Dahlström 1970). Tallinn på estniska (danernas stad), Reval på tyska och Räfte på gammal

Markservice i skärgården

Ute i skärgården finns ett antal representationsvillor ägda av företag. Villorna behöver underhållas och gästerna bör få mat och dryck.

Företagen har snabbt insett att det inte låter sig göras utan lokala entreprenörer som känner skärgården, kan transportera folk och varor, och kan laga och servera mat.

Invid Norrlandsvägen i Rosala bor Åsa och Berndt Löfberg i sin ombyggda sommarstuga som sedan länge är deras permanenta hem. När jag svänger in på gården med min gamla moped står Löfbergs redan på gården färdiga för ett samtal.

Allround service åt företag

– Vår service är heltäckande, berättar Berndt. Vi sköter om matlagning, sängkläder, förfriskningar och städning åt våra företagskunder. Åsa lagar mat på ort och ställe. På vissa ställen är köken kompletta men till exempel ute på Kuggskär finns ingen elektricitet och där värms maten med gas och diskandet sker för hand. Vi har fria händer att planera meny och ibland får vi köpa bestick och annat som fattas.

– Förut hade vi ett gott samarbete med Britt-Marie Wilson när hon levde (butikägare i Rosala se RoHit 2011). När Britten åkte till Åbo kunde hon ringa och fråga

om vi behövde något. Hon fixade alltid varor vi hade behov av. Bränsle, drycker och vissa matvaror inhandlas nuförtiden i Rosala gästhamn, resten köps i Dalsbruk. Fisken köper vi på Ångesö.

– Uppdragen kan räcka en hel vecka. Oftast åker vi ut till en villa på söndag kväll och på fredag kväll är vi hemma igen. När barnen var små var det problematiskt. Mormor hjälpte till med att sköta barnen när hon kunde och ibland tvingades Åsa stanna hemma.

– Villorna och grupperna har blivit större. Förr var gästerna inte fler än fem, nu är de dubbelt så många. Förr var det vanligt med utländska gäster som tyckte det var exotiskt i skärgården. Nu är det sällsynt med utländska gäster.

– Förutom varor transporterar vi även gästerna till villorna. Vi började med en liten båt men vi har varit tvungna att byta till en större. Vi har lärt oss vattnen i skärgården. Det är ett måste. Det är inte ovanligt att vi får ta oss fram i mörker och dimma. Först navigerade vi med papperskort, något som är en nödvändig läroprocess för alla sjöfarare.

Hangö förbyttes till Rosala

Alla som rör sig på sjön är väl medvetna om att Hangö och Hitis skärgård hör naturligt ihop. De som rör sig på hjul har väldigt svårt att fatta den samhörigheten.

Speciellt svårt har det varit att övertyga unga journalister på tidningen Västra Nyland i Ekenäs om den kopplingen som de inte verkar ha någon aning om.

Varken Åsa eller Berndt hade någon anknytning till Rosala förutom att de kände till skärgården genom båtferder i trakten.

– Min släkt kommer från Västanfjärd, berättar Åsa. Jag jobbade inom hemvården i Hangö och då kom jag i kontakt med Marita Laurén. Jag skötte om hennes föräldrar och de talade varmt om Hitis skärgård. Vi hyrde en stuga i Stubbnäs på Rosalalandet 1986 där vi firade vår semester.

– Jag jobbade på Visko i Hangö, berättar Berndt. Många Rosalabor arbetade där. Efter arton år i företaget tyckte jag det var nog. Jag tog kontakt med Bjarne Eriksson som varit min arbetskamrat men beslutat flytta hem för att starta en gästhamn och bränsleförsäljning i Rosala. Jag jobbade hos honom någon vecka under sommaren 1987 och på hösten fortsatte jag med byggnadsarbete hos Per Wilson.

– Jag fick en svår fraktur i tummen vid en landstigning från båten. Under sjukledigheten började jag fundera på att grunda ett eget företag i fastighetsservice. I början hade vi privatpersoner som kunder men med tiden har vi endast jobbat för företag.

Personporträtt

Berndt

Född: 1951
Bor: Rosala
Familj: fru, dotter med familj, son med hustru
Favoritträtt: bl.a. spansk fiskgröta
Favoritdryck: vatten, Hiss Harry
Favoritläsning: krigshistoria
Karakterisera dig själv: målmedveten, rakt på sak

Åsa

Född: 1955
Bor: Rosala
Familj: man, dotter med familj, son och hans fru
Favoritträtt: fisk
Favoritdryck: vatten, rieslingvin och kaffe
Favoritläsning: deckare
Karakterisera dig själv: lugn, ärlig och envis

Båtbygge på Vänö

Ute på Vänö går livet sin sakta gång när väl de uhektiska sommarmånaderna övergår i den mörka årstiden. Livet upphör inte. Det pysslas och arbetas med de mest olika göromål. Reparation av båtar och båtbygge är något man alltid sysslat med på Vänö. Verksamheten fortsätter om än i liten skala.

Ralf Venberg har jag stött på i olika repriser vid café Strandhugget på Vänö där han ofta befinner sig. Förra gången vi träffades visade han mig sitt båtbyggeri som ligger en bit uppe på land högt ovanför vattenytan. Nu gjorde jag ett nytt besök i akt och mening att tala med Rafu.

Efter en kopp kaffe och pilsner på Strandhugget kommer samtalet i gång. Rafu är kvick i orden och snart växlar allvar och skämt. Till slut beslutar vi oss för att ta oss till snickeriet där han bygger och reparerar båtar. Vägen är inte lång men verkstaden är helt osynlig för gästande båtturister som är upptagna med att polera båtdäck, smeta solkräm på näsan och hålla styr på sina ungar.

Bygga båt och brygga

Snickeriet med sitt anspråkslösa yttre avslöjar inte vad

som döljer sig där inne. Utanför står en träbåt i väntan på översyn, storleken är ett hinder för att baxa in henne under tak.

Inne i snickerboahåller Rafu gärna till, i en öndväntigtvis för att han gjort hyss som Emil i Lönneberga. Några trågubbar ser jag inte till, däremot högar med hyvel- och sågspån som vittnar om att här byggs båtar.

– Ekor är min specialitet, dem bygger jag åt sommar-gäster. Jag behöver inte göra någon reklam, roddbåtarna går åt ändå. Många båtar behöver repareras, spanter och bord ska bytas och läckande båtar tätas. Ibland installerar jag motorer och ibland plaster jag gamla båtar.

– Gårdens uthyringsstugor har jag varit med om att bygga. Sedan 1968 har antalet stugor vuxit till fjorton. Gården äger jag tillsammans med mina bröder. Tre av stugorna har nätström och de övriga får ström från solpaneler. De flesta hyresgäster kommer från Helsingforsregionen.

– Min tvillingbror **Bengt** och jag bygger stugor, målar och reparerar, anlägger altandäck och fixar bryggor åt folk. Vänövirket duger inte, vi får lov att köpa allt. Transporterna sköts av Rosala II. Ingendera av oss är arbetsledare, det har vi inget behov av.

Livets skola en god lärare

Fisket var förut huvudnäring på Vänö men i dag har fisket endast en marginell betydelse. Förändringen har skett snabbt, vilket Rafu har fått känna av under sina levnadsår.

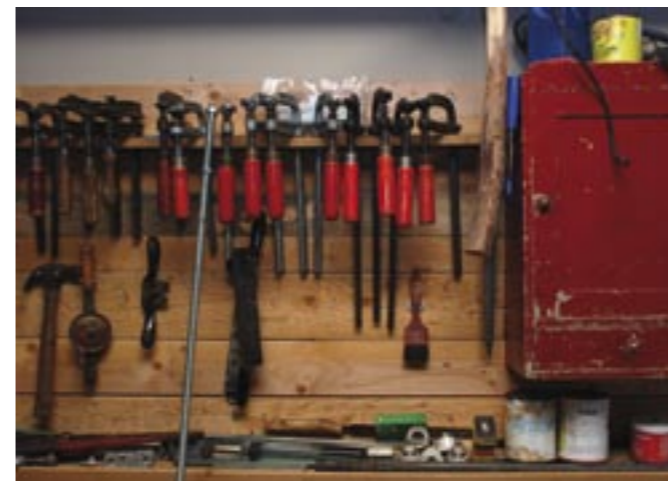
– Här fanns sju gårdar och sju fiskelotter. Varje år skiftades lotten. Fiskelaget höll möte om vem som var i tur. Jag var med redan i tioårs ålder, då jag rodde ut nät åt pappa.

– Jag gick i skola i Högsåra under sex års tid. Vi bodde på internat under veckorna och på lördagarna kunde vi ibland åka hem med postbåten. Någon gång kom föräldrarna på besök. En gång måste vi stanna åtta veckor i sträck på internatet då vädret var dåligt. Då passade några av oss på att rymma hem över isen med skidor. Vi gick i tredje klassen och kom inte längre än halvvägs förrän läraren **Gunnar Berlin** hann upp oss med häst och släde. Läraren gav oss en rejäl utskällning och utfärdade ”kasernförbud”. Efter skolåren i Högsåra fortsatte jag två år i medborgarskola som fanns i Dalsbruk. Därefter var det dags att åka hem och jobba.

– De första åren efter skolgången fiskade jag med pappa. Bengt började med laxfiske redan som sexton-åring med Hangö som hemmahamn. År 1976 började Bengt med skötfiske på Vänö och jag hjälpte till så gott det gick vid sidan av jobbet med att bygga stugor. Bengt och jag köpte 1981 en gammal trålare från Hangö men som ursprungligen var från Öland. Med trälaren Vingaland drog vi trål längs Gullkrona fjärd. Fångsten fördes till Söderis i Kasnäs. Strömmingarna var stora och feta. På 1980-talet fiskade vi torsk. Det kryllade av torsk i vattnet och jag kunde få tre torskar på samma krok.

– Torsken försvann och år 1999 såldes trälaren. Vid den tiden tog fisket slut här omkring. Jag borde ha investerat i en större båt för att det skulle vara lönsamt. Med en liten båt var det inte lönt att fortsätta.

– Bengt var postförare i ungefär fyra år och jag vikarierade för honom. På vintrarna körde vi både med hydrokopter och med snöskoter. Från Kasnäs körde vi till Högsåra, Holma, Tunnhamn och Vänö. Skolbarnen följde med till skolan och folk beställde butiksvaror med oss. Vi hade en kälke på släp för alla varor. Förut var det Backa butik i Rosala som gällde, där fanns allt. Nuförtiden handlar alla i Kasnäs eller Dalsbruk.

– När vintrarna blev varmare kunde Rosala II köra året om ut till Vänö. Hon har varit till stor hjälp för oss. Vid behov kommer lastbilar ända ut till Vänö.

– På vintrarna lappar jag nät och hugger ved till våra hushåll.

Efter vårt samtal är det dags att tuffa hem till Rosala längs Vänöbornas oprickade farled. Jag fick ändå anledning att återkomma under sommaren i ett annat ärende och då lovade Rafu fungera som lots i Vänö södra skärgård. Utan lots lär det inte lyckas att ta sig oskadd fram mellan virrvarret av skär och grund oberoende av hurdana skepparbetyg som pryder väggen. Livets skola på Vänö lär mer än kurser i skrivbordsnavigation.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt Ralf Venberg

Född: 17. 4. 1953
Bor: på Vänö
Familj: sambo
Favoritträtt: fisk
Favoritdryck: ja
Favoritläsning: Asterix
Karakterisera dig själv:

Kapteins i Rosala upplever en renässans

Kapteins står vid vägen strax ovanför hamnen i Rosala. Det gamla, ljusa huset har länge varit obebott och förfallet har sakta betat sig in genom husets bastanta timmer. Förra sommaren började saker hända. Gårdstunet sjöd av aktivitet. Det vildvuxna gräset var slaget. Verktyg bearbetade väggar och husgrund. Optimismen och framtidstron flödade.

Ingen har bott i huset sedan sent 1960-tal. I fjol blev **Birgitta Snickars von Wright** och hennes man **Joakim** ägare till Kapteins och nu ska huset sättas i ursprungligt skick. Kickans mamma **Borghild Snickars** var från Kapteins och där har Kickan själv tillbringat sina barndomssomrar.

Efter ett av mina många besök hos Kickan och Jockum slog det mig att vi borde teckna ned husets historia. Kickan var lätt övertalad och följande gång hade jag penna och papper med och såg med spänning fram emot att få höra mera om livet innanför husets väggar.

Hårda kvinnoöden i Kapteins

– Officiellt heter gården Vesteräng eller Vesterbacka. Namnet Kapteins kommer från min morfar **Johannes Boström** som blev kapten 1918 från navigationsskolan i Åbo. På den tiden var sjökaptan det högsta man kunde bli

i skärgården. Johannes köpte stället av **Erika Danielsson** från Spaks som var min mormors mamma. Det var Johannes som byggde salen i huset som förut bestod av kök och kammare. Möbler köptes och framtiden verkade ljus, särskilt som Johannes blev delägare i segelfartyget Helios. Rederiet var framgångsrikt.

– Allt gick i kras när morfar drunknade i augusti 1922 utanför Sommarö. Det blåste upp till en hård storm och några soldater skulle ut till Öro. Ingen i byn ville ta risken att segla ut med dem men Johannes som var sjökaptan ansågs vara skickad. Båten kapsejsade och alla ombord i den lilla segelbåten drunknade

– Min mormor **Alma** blev änka med fyra små barn. Min mamma var sju år och den yngsta i barnaskaran var två år. Mormor sörjde sin man Johannes hela sitt liv. Änka blev hon vid fyrtio år och dog 1968.

– Alma försökte försörja sin familj bäst hon kunde. Hon virkade spetsar, gjorde dagsverken på gårdarna, fiskade och plockade bär. På gården fanns en ko, en gris och höns. Barnen fick lära sig att jobba. Min mamma fick lära sig att sy åt andra. Alla barn var med och fiskade. Gården runt huset är inte stor och något hö till vintern fanns definitivt inte att tillgå. Höet måste skaffas från annat håll.

– Förutom sina fyra barn försörjde Alma även sin mor Erika som flyttade in i kammaren. Hon dog 1947. Johannes mamma bodde i huset bredvid och henne tog

Alma hand om och det samma gällde ett byorginal till granne. Han kallades farfar i byn.

– Alma växte upp med sina tre syskon **John, Ida** och **Agnes** Danielsson på Sommarön. Pappan **Erland** dog i tarmvred. Erika rodde sin sjuka man till Hitis där det fanns en hälsosyster. Han dog på vägen i hennes armar. På vintern som följde drogs husets timmer över isen och plockades upp 1885. Hon bodde ensam här med sina fyra barn. Erika hjälpte till vid förlossningar i byn. Hon sysslade med folkmedicin, skötte sjuka och tvättade lik.

Alla barn erbjöds utbildning

– Alma hade lärt sig läsa och skriva. Pengarna från rederiet lades åt sidan för att barnen skulle få utbilda sig. **Borghild** studerade till lärare i Ekenäs, brodern **Kaino** blev styrman, **Fredrik** blev även han folkskollärare och **Rudit** utbildade sig till sömmerska i Sverige.

– Min mamma **Borghild** var barnflicka i Helsingfors hos en familj som firade somrarna här. Som 14-åring flyttade hon till Helsingfors där hon jobbade hos familjen **Normén** under ett par år. Även systemen **Rudit** jobbade i Helsingfors likt många andra flickor från Rosala. Brodern **Kaino** drunknade under kriget utanför Färöarna.

Kaino jobbade ombord på M/S **Josefina Thordén** som beskötts den 19 maj 1941 av ett tyskt jaktplan. Fartyget var fullastat med bensin och fotogen och var på väg från Galveston i Texas till Petsamo. Cirka 80 procent av Finlands bränsleimport gick via Petsamo mellan vinter- och fortsättningskriget. Fartyget skulle in till Tórshavn

för kontroll. Färöarna var besatt av engelsmän, Danmark och Norge var ockuperade av tyskar. Av besättningen på 32 man dog 15 i lågorna eller drunknade, tre av dem var från Hitis kommun, förutom **Kaino** även kapten **John Söderman** och **Leo Wilhelm Sjöberg**. Ett minnesmärke har rest över dem på Tórshavns begravningsplats.

– För att bekosta barnens framtid hyrde Alma även ut vindsvåningen åt sommargäster och stod för bespisningen. Almas systrar flyttade till Sverige och familjerna bodde på Kapteins under somrarna. Alma skötte om markservicen. På vintrarna bodde Vänöbarn här när de gick i skola, bland annat **Valborg Venberg**. Hennes bror **Erik Berg** insjuknade i polio under skoltiden och då måste hela huset desinficeras.

– Alma var religiös och jobbade inte på söndagar. Hon levde med sin Johannes fastän han var död. Begravningen gick till så att de anhöriga kastade blommor i vattnet invid Busö fjärd strax efter olyckan.

Det var många olyckor som drabbade Alma, även hennes bror drunknade när han var sjöman. Trots det växte hon i styrka genom att dela med sig och hjälpa de svaga i byn. Någon utmärkelse fick hon aldrig, men det får hon i stället av oss på RoHit som med spänning ser fram emot att Kapteins blir renoverat och fylls med liv, framtidstro och samma energi som Alma hade i sin krafts dagar.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Biskopsö Mellangård

Ute i Hitis skärgård finns flera hemman med stiliga bostadshus av gammalt datum. För en som är invigd i gammal husbyggnadskonst finns här mycket att studera. För en annan som är intresserad av det sociala liv som utspelats mellan husens väggar får förlita sig på gamla dokument och någon som kan berätta. Biskopsö Mellangård är definitivt ett ställe värt att bekanta sig med, särskilt som värdinnan i huset sitter inne med behövlig kunskap.

Färden från Rosala över Skallerfjärden går över bekanta vatten och snart girar vi in i byviken där ett välskött kulturlandskap öppnar sig för oss. Byggnaderna är många i Biskopsö by, någon bostadsbrist råder här inte, men dessvärre är endast ett fåtal av husen bebodda året om.

Christel Bernstedt är bekant sedan tidigare. Hon är en flitig deltagare i Hitis Tinget som för skärgårdsbyarnas gemensamma talan för myndigheter av varierande slag. Hon är aktiv i Biskopsö byalag men nu ska vi inte tala om det, utan hon får lotsa oss in i det ståtliga, ljusa bostadshuset som står uppe på kullen med en härlig utsikt över byviken.

Christel är hemma i Kasnäs och bor i det ståtliga Mellangårds. Huset har genomgått några större renoveringar på 1920–1930-talet, i mitten av 1960-talet installerades bekvämligheter och den senaste stora renoveringen gjordes i början av 2000-talet då huset iståndsattes. Christel skrev sig här på nytt för cirka fyra

år sedan men för säkerhets skull har hon en lägenhet i Dalsbruk. Christel jobbar på vårdavdelningen i Dalsbruk och åker regelbundet till jobbet med Taxen (se vidstående artikel).

Husets historia inleddes på 1860-talet

Efter en kort husesyn slår vi oss ned på glasverandan. Huset har inredning och inventarier som inte hör till det vanliga i den här omgivningen. Vi vill gärna höra historien om vad som gömmer sig bakom alla pjäser och möbler. För att hålla sig till fakta så nära som möjligt har Christel grävt fram en del dokument som hör till husets historia.

– Huset är från 1860-talet men gården är betydligt äldre. Gårdsfolket som hette **Andersson** byggde skepp och var sjöfarare. Båtvarvet låg längst inne i viken som nu är vassbevuxen och huset låg nära varvet. Efter stora ofreden 1724 kom hemmanet i järnbruket ägo. År 1864 sålde dåvarande ägaren av järnbruket **Wolter Ramsay** stället till **Henrik Leander Andersson** som lät uppföra det nuvarande huset. Viken växte snart igen och båtbygget flyttade till Granholmen. Anderssons söner stannade kvar i Mellangårds.

– Under en period i slutet av 1800-talet verkade här ett gästgiveri. På Biskopsö fanns vid den tiden en polis som hette **Sandell** och det sägs att han höll ett vakande öga på krogen eftersom där försiggick olaga försäljning.

Ägarna såg då till att polisen blev förflyttad längre bort från byn till Sandells udden. Namnet på udden är troligtvis från det att polisen bodde där.

År 1895 inköptes Mellangård av **Berndt Henrik Andersson** (Henriksson). **Karl Valdemar Henriksson** som senare tog namnet Bernstedt, köpte gården 1916 av sin far **Berndt Henrik** som då bosatte sig på Gamla Mellangårds som ligger på västra sidan av Biskopsö och nu går under namnet Henriksberg.

– 1920-talet och början av 1930-talet var en gynnsam tid för affärsverksamhet i skärgården. Med sin motorbåt kunde Valdemar göra affärsresor till Sverige där han köpte nya maskiner till sin båt och inredning till hemmet. Samtidigt förstörades huset och rustades med plåttak.

Från det gamla hotellet i Dalsbruk införskaffade han ett fint salsmöblemang som sades vara av ryskt ursprung.

– Valdemar köpte senare Norrgårds hemman, några holmar och skogsområden på Biskopsö. På den tiden var holmarna inte mycket värda och många frågade honom varför han köpte skräp som inte hade något värde.

– Totalarealen uppgick till cirka 300 ha. Gårdens huvudsakliga näring, vid sidan av affärsverksamhet, var jordbruk och fiske.

– Jakt och fiske var av stort intresse för Valdemar, och han bevakade noggrant sina fiskevatten. Jordbruket sköttes till stor del av arbetsfolk.

De goda åren varade inte för evigt

Christels man **Ralf Bernstedt** var 11 år när pappan Valdemar dog 1958. Ralf var då ett skolbarn. Mamman, Ralf och hans äldre syster blev kvar på gården och levde under knappa förhållanden. Gården övergick i Ralfs ägo i början av 1960-talet.

– När Ralf och jag gifte oss och bildade familj startade han ett åkeri med två lastbilar och i samband med det blev boningsorten Dalsbruk, men så fort det fanns en ledig stund bar det iväg till Biskopsö. Sommarloven tillbringade jag och barnen helt och hållet där.

Dessvärre omkom Ralf i en tragisk båtolucky. Jag blev ensam med fyra barn men beslöt ändå att hålla kvar åkeriet.

– Min son började köra lastbil efter militärtjänstgöringen. Lönsamheten inom branschen sjönk drastiskt med tiden och han beslöt rätt snabbt att hellre satsa på sjötransporter och grävmaskinsarbeten. Efter det upphörde åkeriverksamheten.

– Alla mina barn, två flickor och två pojkar, bor med sina familjer på Kimitoön. Totalt har jag begåvats med åtta barnbarn, så det är full rulle och livat när alla på en och samma gång vistas på Mellangårds.

– Så var det också på den tiden medan Ralfs mamma levde och bodde på Biskopsö. Då vistades både Ralfs och hans systers familj om somrarna på Mellangårds, ofta också veckoslut och skollov. Man kan säga att cirkeln har slutit sig.

– Det är osäkert om Mellangård bebos året om i framtiden då barnen har sina arbetsplatser, hus och hem på fastlandet. Såsom det nu ser ut blir Biskopsö ett naturskönt sommarparadis för dem. Förhoppningen är att något av barnen eller barnbarnen tar över Mellangårds.

– Synd vore annars med tanke på vilket kulturellt värde gård och byggnader har. Det är dags för ett nytt uppsving på Mellangårds.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt Christel Bernstedt

Född: 1947

Bor: Biskopsö/Dalsbruk

Familj: fyra barn, åtta barnbarn

Favoritträtt: nästan allätare, fisk i alla former

Favoritdryck: vatten, röd- eller vitvin beroende på tillfället, kaffe

Karakterisera dig själv: lugn, sansad, egen vilja, social, uthållig, står med båda fötterna på jorden

Taxen är livsnerven i Biskopsö arkipelagen

Trotjänaren Rosala II sköter om de tunga transportererna i den vidsträckt Hitis arkipelagen. Vid sidan om henne forslar sjöbussen Taxen dagligen barn till och från skolan i Dalsbruk och folk till arbete på fastlandet samt tar därtill hand om den viktiga postgången. Utan Taxen är de som är bosatta i den östra skärgården illa strandsatta. Vi följer med Taxen på en av de dagliga turerna för att lära oss mer om båten, skepparen och dess passagerare.

Taxen och skepparen **Jan-Erik Holmstöm** är ingen ny bekantskap för mig. Jag råkade vara med då Taxen gjorde sin första turistfärd sommaren 1984 från Dalsbruk till Högsåra och Hitis. Jag var också med om en färd till Bengtskärs från Hitis i mitten av 1990-talet och sedan dess har jag otaliga gånger sett båten ute på uppdrag. Den här gången är jag i sällskap med tidningens fotograf. Vi träffas vid bryggan längst inne i Hitis byvik. Janne har åkt hem efter morgonturen och det är nu dags att forsla hem de som jobbar i Dalsbruk. Under färden till Dalsbruk hinner vi diskutera en hel del.

Rutten börjar och slutar i Hitis

Det är väldigt få som brukar stiga på i Hitis. Taxen är lämplig för dem som saknar bil och behöver göra en

shoppingrunda i Dalsbruk. Bilalternativet är uteslutet för dem som bor i Hitis östra skärgård. Här rullar man inte fram på hjul utan på vågor.

– Jag startar i Hitis klockan 6:50 men om det blir en vända via Bolax sker starten 30 minuter tidigare. Taxen följer barnens schema. Skolbarnen plockade jag förut upp vid deras hembrygga men numera gäller de officiella förbindelsebryggorna för dem och övriga passagerare. Numera är barnen inte fler än två eller tre, förut var de runt sju.

– Det är få människor som bor året om i den här delen av skärgården. Taxen är ett komplement till Rosala II som sköter om tunga transporter. Alla transporter är nu gratis, fram till september 2009 var resorna avgiftsbelagda.

– Förutom turerna till Dalsbruk kör jag även taxi. Oftast är det grupper som ska till Bengtskärs eller Jurmo. **Inger Granroth** från Biskopsö är med på vår resa. Hon jobbar på hälsocentralen i Dalsbruk och åker så gott som varje dag med Taxen. Helt sysslolös är hon inte ombord. Det gäller att se efter skolbarnen, särskilt vid sjögång.

– Bra att Taxen finns, annars hade jag fått åka med egen båt. Janne kommer alltid i tid till bryggan oberoende av väder. Kruxet med Taxens turlista är att det inte går att jobba full arbetsdag. I början fick jag inte åka med skoltransporten även om jag betalade. På vintern åker vi sväware. Tidtabellen som Rosala II följer passar inte mina

arbetstider, förutom fredagkvällar. Mina barn jobbar i land och de åker egen båt. På vintrarna åker de snöskoter och med bil om det lyckas.

Taxen vilar under isvintrarna

– Jag kör drygt 1 000 timmar om året. Radarn är effektiv särskilt i dimma för då kan man se till och med sjöfåglar på skärmen. Snöyra är värst då grumlas nämligen radarbilden ordentligt. I början hade jag bara sjökort i pappersformat att förlita mig på. Det var jobbigt i dålig sikt men med åren har jag lärt mig genvägar och dem använder jag flitigt. Numera har jag tillgång till en kombinerad GPS och radar på samma skärm.

Taxen drivs av en maskin som har en styrka på 220 hästar som ger en marschfart om 13 till 14 knop. Båten har nu sin femte motor installerad.

– Posten delas ut till Biskopsö och Vänoxa. Andra bryggor får vänta på sin post, om inga passagerare ska transporteras till de öarna och holmarna. På Vänoxa står **Birgitta Fagerström** nästan alltid och väntar på postförsändelsen. Jag har lärt känna alla här i skärgården.

Under isvintrar tar en sväware över transportererna och Taxen med skeppare får sig en behövlig vila. Båten ska ha en översyn för efter islossningen återvänder Taxen och då är det bäst att tekniken fungerar.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt Jan-Erik Holmstöm

Född: 29/8 1951

Bor: i Hitis

Familj: särbor med Marina, fyra pojkar varav två bor hemma

Favoritträtt: stekta allor med krepo som förrätt

Favoritdryck: en konjak slår aldrig hål i sidan

Favoritläsning: skärgårdshistoria om Åbolands olika öar

Karakterisera dig själv: försöker göra mitt arbete så bra jag kan, så att det passar alla någorlunda bra

Företagaranda i Högsåra

Högsåra finns två gästhamnar, en i Kejsarhamnen och en annan i byviken. Även om hamnarna ligger tätt lär de inte konkurrera ut varandra. Antalet båtar har ökat i stadig takt och båtarna ligger i hamn betydligt längre än förut. Utvecklingen har gått i rakt motsatt riktning än inom sjöfarten där fartygens tid i hamn har minimerats.

Båtarna står tätt längs bryggorna i byviken i Högsåra. Eftersom jag anmält min ankomst står en plats ledig vid Lillbacka brygga. Min gamla fiskebåt avviker rejält från vad gästerna har att visa upp i form av glänsande flytetyg av det dyrare slaget. Det märks att gästerna noggrant följer med båtmodet.

Nåväl, jag tar den korta sandvägen upp till Högsåras enda bondgård. Det vita bostadshuset är gammalt men nyrenoverat. Där slår jag mig ned i bersån med det unga paret **Jenny Örnell-Backman** och **Anders Backman** medan barnen **Ellinor** och **André** ständigt försöker påkalla vår uppmärksamhet. Snabbt pendlar vårt samtal mellan deras företag och barnskötsel. Uppenbarligen går det lika smidigt att kombinera skötsel av företag och barn som det går att kombinera en intervju med barnpassning.

Rumpan ren i Högsåra

Jenny och Anders tog över gården av Jennys föräldrar 2005. Ursprungligen sysslade man med mjölkproduktion men Jennys far **Tryggve Örnell** övergick i slutet av 1970-talet till att driva upp biffkor. I början av 1980-talet började han hyra ut stugor och en hamn fanns utan egentlig verksamhet.

- När vi tog över satsade vi på turism, det vill säga uthyringsstugorna och gästhamnen. I gästhamnen finns en toalett och bastun Rumpan ren som hyrs ut till grupper. Dessutom kommer vi att bygga ett hus som inrymmer dusch och klädtvätt. Maximalt har fyrtio båtar plats i hamnen. Båtarna har blivit större för varje år och totalt kan vi ha 140 personer vid bryggan. Mer än så klarar vi inte av. Under en säsong har vi räknat att ungefär 6 000 personer tassar förbi vårt hus på väg upp från hamnen.

- Förr åkte båtarna tidigt ut och seglade in sent på kvällen. Nu åker de ut vid 12-tiden och vid 15-tiden börjar båtgesterna strömma in i byviken. Förut övernattade gästerna en natt och nu ligger många flera dagar. De första båtarna dyker upp i maj och de sista i oktober. Under höstar och vårar kommer många båtlag hit för att fira veckoslut stadigt förtöjda vid bryggan. De

flesta kommer med sina familjer och vi har sluppit skrik och bråk. För barnfamiljer är Högsåra ett bra val för byn har mycket att bjuda på.

- Jag har renoverat gårdens gamla uthyringsstugor och byggt några nya, berättar Anders. Totalt har vi elva stugor för uthyrning och en till är under planering. Området börjar påminna om en stugby och vi förgyller tillvaron för gästerna genom att våra får huserar i området.

- Korna står för naturvården och lite inkomst har vi av dem. Fyra hönor finns och en tupp. Djuren ger ett mervärde åt turisterna som inte är vana vid boskap och fjäderfä.

Rökt flundra är en bristvara

Jenny har flyttat tillbaka till hemgården efter ett antal år på annan ort.

- Jag gick i gymnasiet i Kimito och därefter studerade jag till skogsbruksingenjör i Ekenäs. Därefter flyttade Anders och jag till Esbo, men jag var inställd på att ta över hemgården.

Anders är hemma från Karis och byggnadsingenjör till

utbildningen, vilket kommer väl till pass.

- Det här är mitt fjärde år här. Ett tag pendlade jag till Helsingfors och innan jag blev Högsårabo på heltid hann jag vara teknisk chef i Dragsfjärds kommun.

- Mellan åren 1989 och 1999 fiskade jag flundra med pappa på somrarna, berättar Jenny. Det var härligt att vara ute och fiska tidiga morgnar. Det var ingen brist på fisk. Näten var fulla nästan jämt. Rökugnen vid stranden rymde mer än hundra flundror. Jag blev riktigt skicklig på att röka fisk. Allt gick åt för rökt fisk är färdig att servera med lite grönsaker. Båtfolket vill inte lägga alltför mycket tid på matlagning. Enkelt och lokalt ska det helst vara. Tyvärr har flundran försvunnit från våra vatten.

Vi diskuterar en del kring det. Jenny menar att man borde göra ett förnyat försök med att röka fisk, men dessvärre fattas råvaran. Jag föreslår att hon åker över till fiskfabriken i Kasnäs och inhandlar forell. Om hon röker forellen för turisterna i gästhamnen ger det en autentisk prägel. Jenny lovade fundera på saken.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Jenny

Född: 10 juli 1975

Bor: på Högsåra

Familj: Anders, barnen André och Ellinor

Favoritträtt: fisk och vilt

Favoritdryck: vatten och Mojito

Favoritläsning: deckare, just nu en massa barnböcker, Fantomen

Karakterisera dig själv: spontan, social och passligt envis

Anders

Född: 2 maj 1972

Bor: på Högsåra

Familj: Jenny, barnen André och Ellinor

Favoritträtt: löviff och pommes frites

Favoritdryck: öl

Favoritläsning: historiska romaner, Hbl

Karakterisera dig själv: händig och organiserad

Lärarveteran med djup förankring i skärgården

Förra året rasade en debatt om den svenska skolans och lärarskråets otillräcklighet i landet. Självvrannsakan verkar inte känna några gränser samtidigt som debattörerna förbiser det faktum att de forna eleverna klarat sig bra i det vuxna livet. Det samma gäller även elever som gått i den nedlagda skolan i Hitis. Skolan levde i växelverkan med närsamhället. Den enda läraren var mer än väl skickad att anpassa undervisningen till lokala seder och bruk. Man lär sig mycket under lärarutbildningen, men bildning som kommer eleverna till godo skaffas på egen hand.

Jag har länge funderat på att sätta mig ner och diskutera med Gunnar Hollstén som varit lärare i Hitis folkskola. Han har ett brinnande intresse för sin hembygd och han har gett mig goda tips under årens gång. När det väl blev dags gled vårt samtal sakta in på olika spår i Gunnars liv utan att tappa fokus på hans lärargärning. Skolan och det omkringliggande samhället flyter ihop och är svåra att skilja åt.

Mitt samtal med Gunnar och fru Inga drog ut på tiden i deras röda hus i Hitis by. Jag märkte snart att Gunnar var en tålmodig lärare när han undervisade sin frågvisa elev. Ingen trötthet syntes heller även om paret redan börjar bli till åren.

Först elev sedan lärare i samma skola

Gunnar började som lärare i Hitis 1950, samma år han examinerades från seminariet i Nykarleby. Följande år valdes Gunnar till ordinarie lärare.

– Jag blev lovad ett jobb i Jakobstad medan jag var hemma på sommaren här i Hitis. Gunnar Berlin som var lärare i Hitis skola hade sagt upp sig, han hade fått en tjänst i Sibbo och Hitis skola behövde en vikarie. Gunnar Berlin ville inte fortsätta med att vara ensam lärare i en skola som körde med förkortad lärokurs sedan mitten av 1930-talet. Jag lät mig övertalas att ta jobbet för jag ville stanna i min hembygd. Skolan hade sex klasser.

Jag undrar vilken nybakad lärare i dag ensam skulle ta ansvar för sex klasser. Förutom pedagogisk skicklighet kräver det en hel del organisatoriskt kunnande. Mycket som var möjligt förut verkar vara omöjligt i dag. Framför allt gällde det att kunna organisera.

– Klass ett och två gick i skola fyra eller fem veckor på hösten och när de fick ledigt inledde klasserna tre till sex sin skolgång. I mitten av maj kom eleverna i de lägsta klasserna till skolan och terminen avslutades i mitten av juni. Under vinter och vår fick de minsta eleverna uppgifter som de skulle klara av hemma. Ettorna och tvåorna glömde en hel del av vad de lärt sig under hösten.

Gunnar Hollstén med elever

Därför började jag med föräldrarnas tillåtelse undervisa alla sex klasserna på lördagar och visst förbättrades elevernas kunskaper.

– Hitis skola var den första i landet med att införa femdagarsvecka 1951. Terminen förlängdes något för de högsta klasserna och de lägre klasserna gick i skola på lördagar.

Det är värt att understryka att Finland har läroplikt och inte skolplikt som i Sverige. Läroplikten gav möjlighet till den flexibilitet som Gunnar tvingades genomföra för att klara av undervisningen.

Hitis skola var bekant för Gunnar ända sedan barnben, han inledde nämligen skolgången där 1930. Skolan hade på den tiden två lärare.

– Skolan var inrymd i två byggnader. Österbygge kallades Lilla skolan och där undervisades ettor och tvåor. Församlingen hade köpt byggnaden och överlätit den för ändamålet. Det fanns mellan åtta och tio elever i varje klass. I storskolan var det ungefär trettio elever som mest, varefter antalet började sjunka.

– På morgnarna bar vi in veden och skötte brasan fastän vi var små. Bröd hade vi med oss till lunch. Alla elever skulle vara med om att torka disken. Sysslorna ansågs höra till undervisningen.

– Jag tyckte om räkning, geografi och historia. Vi mindre lyssnade på när läraren undervisade de äldre, det var lärorikt. Efter att jag klarat av alla sex klasser gick jag dessutom i fortsättningsskola på kvällarna en gång i veckan, om jag inte missminner mig. Tack vare avgångsbetyget från fortsättningsskolan blev jag kallad till seminariets inträdesförhör i Nykarleby. Vägen till seminariet var emellertid allt annat än utstakad.

Krig och kamp för levebrödet

Gunnar var vid fronten under kriget. Han vill ogärna tala om de här obehagliga minnena. Han drömmer ännu om upplevelserna midsommaren 1944 vid Tienhaara utanför Viborg när helvetet brakade lös. Ryssarnas storoffensiv stoppades av de finlandssvenska förbanden på det här oskyddade och svår försvarade avsnittet där mängder av unga pojkar från våra kuster och skärgård fick sätta

livet till. Gunnar hade en otrolig tur då han överlevde storoffensiven med en liten skråma i granatregnet. Vi övergår i stället till att tala om händelserna när han hemförlovades i november 1944.

– Tur att du kom hem sade mamma, nu kan vi åka ut med siknäten. Det råkade sig att jag kom hem mitt i siktiden. Jag sysslade med fiske ett tag. Strax innan isen lade sig utauktionerades jobbet att sköta isfärjan på Norrfjärden. Den som gav det lägsta budet fick jobbet och snart var det jag som fick uppdraget.

Farleden längs Norrfjärden trafikerades av frakt- och krigsbåtar. Kriget pågick ännu för fullt ute på kontinenten och den forna fienden Sovjets flotta rörde sig nu längs den skyddade farleden som var fri från farliga minor. Isvägen mellan Hitis och Dalsbruk korsade rännan och där hade Gunnar en nyckelroll i att kommunikationerna löpte till landbacken.

– Jag fick gå eller sparka fram med kälke tre eller fyra kilometer för att komma ut till platsen vid rännan där färjan vinschades fram och åter. Senast klockan åtta på morgonen skulle jag vara på plats. Färjan som kunde ta häst och släde ombord drogs med vajer och block. Bredvid rännan fanns en liten stuga, som kallades för butka, där jag kunde värma mig mellan allt vinschandet.

Gunnar förde noggrann statistik över trafiken vid rännan för varje dag. Javisst har han kvar sitt prydligt fyllda häfte från 1945. I häftet finns mycket information samlad och där ingår även en statistisk sammanställning över vad och hur mycket färjan har fraktat under vintern 1944–45.

I Gunnars häfte finns uppgifter om antal hästar ombord, kvinnor och män samt även andra tilldragelser vid rännan. Isfärjans betydelse för Hitis med omnejd kan belästras med ett plock: 24 båtar hade passerat, 211 hästar hade forslats med färjan, därtill 184 kvinnor och 717 män, totalt 901 personer. Ett block hade gått sönder och en spade hade förlorats.

Isvägen med färja var alltså en verklig livsnerv för Hitis skärgård. Hästar drog hölass, varor av mest olika slag forslades till butikerna, posten levererades, sjuka fördes till läkare och människor i olika ärenden rörde sig över isarna.

– Min första civila vinter på länge förlöpte vid isrännan. Alla som skulle fraktas med färjan hade jag tillfälle att tala med. Jag blev verkligen väl informerad och satt inne med de senaste nyheterna.

Isfärjan på Norrfjärden

– Jag finansierade till en början mina studier med lönen för jobbet vid isrännan. Jag planerade att bli kustbevakare men synen fallerade något. Jag såg en annons om seminariet i Nykarleby och hur det kom sig – vet inte hur – fick jag för mig att söka. Jag blev kallad till inträdesförhör och klarade mig bra i matematik och det allmänna provet. Rektor **Hans von Schantz** intervjuade mig och han tyckte jag var lämplig.

– Under studietiden bodde jag under ett och ett halvt år på internat där måltider ingick i hyran. Resten av studietiden bodde jag hos ortsbör. Vi åt i en matsal som sköttes av eleverna. Huset kallades Burkebo för vi elever kallades burkar av folk i trakten. Studierna räckte i fem år. Jag fick understöd hemifrån och på somrarna drygade jag ut inkomsterna med fiske men jag var ändå tvungen att ta banklån.

Samma år som Gunnar började arbetet som lärare flyttade skolans kokerska till Ekenäs, inga övertalningar hjälpte. Det visade sig snart vara en lyckträff. **Inga Gustafsson** sökte det lediga jobbet och blev antagen. Hon hade gått i husmodersskola i Vrethalla. Till Ingas arbete hörde även städning och Gunnar hjälpte gärna till, förmodligen av förtjusning. Tycke uppstod och redan den andra december 1951 gifte de sig. Efter det jobbade de som äkta par i skolan, men vem som var den verkliga arbetsledaren efter det förblir osagt.

Inga och Gunnar Hollstén

– Genast i början av min lärarbana valdes jag till ordförande för ungdomsföreningen hösten 1950. Jobben hopade sig med en gång. Lokalen Furutorp skulle utvidgas och inredningen förnyas. De aktiva medlemmarna var många, vilket behövdes, för nästan allt gjordes med talkoarbete. Vi spelade teater varje sommar och teatersällskapet åkte till Nagu, Pargas, Hangö, Tenala, Kimito, Västansfjärd och Dragsfjärd. **Runar Ljungqvist** skötte om båttransporterna. Han om någon kunde alla farvatten. En gång i Pargas skulle rektorn för folkhögskolan visa oss kyrkan, men när vi traskade i väg från folkhögskolan, där vi övernattade, slank männen i sällskapet in på en krog. Kyrkbesöket fick vara.

– Jag var även med om att bilda en lokal förening för Folkhälsan. Till min uppgift hörde att samla namn för att få köpa en allmänning i byn som användes för båtupptagning. Avsikten var att få en plats för simskolan. En brygga byggdes på talko men kistan gjordes av fackmän. Virket från den upplagda isfärjan kom till

användning som lock på bryggan. Skolbarnen var med om att bryta loss plankorna från isfärjans däck.

– Det var alltid spännande när skolinspektorn kom på besök från Åbo. Han övernattade på skolan och Inga fick bädda och laga mat åt honom. En gång var Rosalaläraren **Tryggve Holmström** på besök för att tala med inspektorn. På hemvägen i mörkret körde han på en gryna vid Långnäs och han fick sitta där tills folk började leta efter honom.

– Kommunens styrelseordförande **Karl Liljeqvist** följde ibland med inspektorn när han kördes omkring med båt från en skola till en annan. Om något skulle åtgärdas i skolbyggnaden såg Liljeqvist till att det blev gjort. Vid nästa besök var inspektorn nöjd över att de utpekade reparationerna hade verkställts. När vi fick elektricitet till skolan var det dags att dra in rinnande vatten till byggnaden.

– Liljeqvist bestämde även att jag skulle bli ordförande för statsskattenämnden. Hans råd var att när jag får skäll ska jag låta det gå ut genom andra örat. Beröm däremot ska jag ta åt mig.

– Inga hjälpte till med att räkna för hand, först hade vi ingen räknemaskin. Jag fick lov att vara försiktig. Alla kände varandra i kommunen.

Farväl och på återseende

– Eleverna minskade efterhand i vår by och den negativa trenden var kraftigare här än i Rosala. Tryggve Holmström i Rosala var äldre i tjänst och det var klart att han skulle få fortsätta om skolorna slogs samman. Familjen flyttade till Pargas 1962 och jag slapp den olustiga dragkampen om skolans placering. Från och med hösten 1966 gick Hitisbarnen i Rosala skola, trots att skolan i Hitis var i relativt gott skick.

Gunnar fortsatte sin lärarbana i Pargas fram till pensioneringen. Under somrarna vistades familjen i Hitis. Färden från Pargas företogs med båt innan en bil införskaffades. Efter pensioneringen har Inga och Gunnar återvänt till Hitis.

Gunnar har visat att en liten skola kan upprätthålla god kvalitet även om nutidens melodi går ut på att endast det största är gott nog. Upp till bevis får man lov att säga till centraliseringsivrarna, väldigt mycket talar för det motsatta.

Gunnars och Ingas engagemang för lokalsamhället visar att enskilda insatser bär frukt. Eller vad sägs om att det var Gunnar som i ungdomsföreningen tog initiativet till att installera vägbelysning i byn. Initiativet föll i god jord, trots hans farhågor, och visst lyser lampskenet även över den lilla väg där Inga och Gunnar njuter av sina pensionärsdagar. Nöjet är inte endast deras utan allas i Hitis by. I vintras flyttade paret till närbelägna Solglimten som sörjer för de äldre i skärgården.

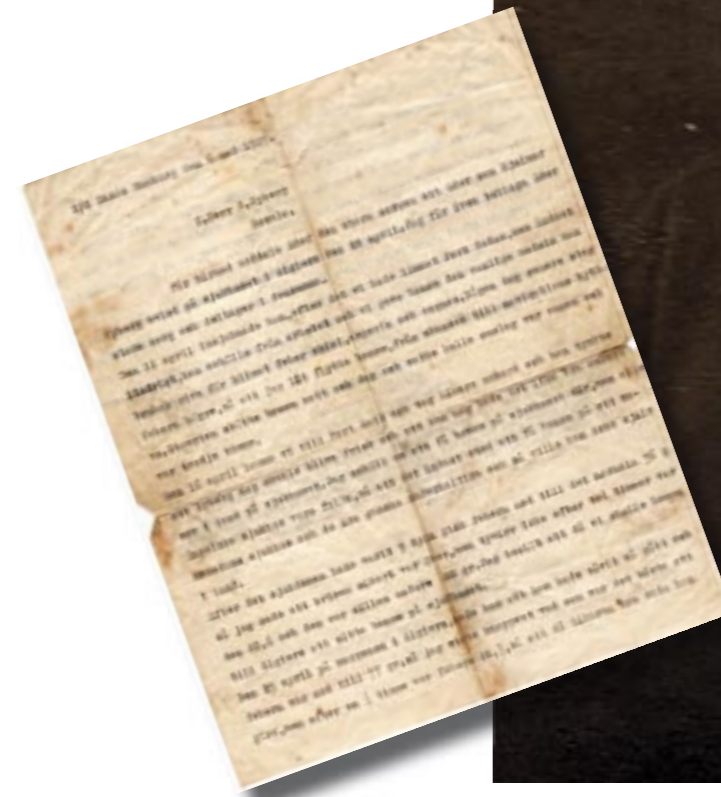
Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså samt ur Gunnar Hollstens arkiv

Referenser

Hollstén, Gunnar (1990), Hitis kyrkoby folkskola 1889–1965. Ingår i Skolväsendet i Hitis 100 år. Hitis: Historiekommittén för Hitis skolväsendet och DataJob

KAPTEN GINMANS BREV

Gustaf Nyberg

I mitten av maj 1925 anländer ett brev från Tyskland till Rosala adresserat till H. Herr Gustaf Nyberg. Då han fick brevet måste Gustaf ha känt sig en aning smickrad och samtidigt förvånad. Senaste sommar var han ju ännu Norrbyggars torpare. Hur kunde man i Tyskland veta att han för bara dryga sju månader sedan inlöst sitt torp och blivit en självägande fiskare? Att bli kallad Herr Nyberg kändes fint, men det var han ju definitivt inte och ingen annan i Rosala heller. Här fanns bara bönder, torpare, fiskare och förstås en lärare och en skraddare. Och vad betydde det där H. före Herr, det visste han inte, men det skulle han fråga läraren eller prästen i kyrkbyn Hitis.

Brevet till Gustaf, som var daterat den 6 maj 1925, kom från Hamburg och var skrivet av fartyget s/s Naxos kapten G Ginman. Gustafs nästälteste nittonårige son Hjalmar hade mönstrat ångfartyget föregående höst. Hjalmar hade, som flera andra ynglingar före och efter honom i byn, beslutat att söka sin utkomst till sjöss och pröva på

sjömanslivets mödor och glädjestunder. Fisket var under denna tid en av de få näringsgrenar som man i skärgården kunde förtjäna sitt uppehälle med. Befolkningsmängden i Rosala med omnejd hade under 1900-talets två första decennier vuxit kraftigt och var som störst kring 1920 med ett antal på cirka 530 personer. Den hade blivit så stor att alla inte längre kunde få sin utkomst där och mången blev tvungen att söka sitt levebröd på annan ort. De närmaste arbetsplatserna där man kunde förtjäna sin lön i reda pengar fanns i Dalsbruk, där även många från den omkringliggande arkipelagen sålde sina fångster och varor till mänskorna som jobbade på järnbruket. Att arbeta och bo i den lilla bruksorten kan inte ha känts vidare lockande för en ung man i Hjalmars ålder och därför valde han säkert det mera spännande sjömansyrket som förde honom ut i stora världen.

Historien förtäljer inte om Gustaf Nyberg öppnade och läste brevet genast i byn eller först hemma i stugan på

Sommarön. Hur som haver så spred sig brevets innehåll säkert mycket snabbt i Rosala: Hjalmar Nyberg hade dött i en febersjukdom och blivit begravnen i ett främmande land långt borta bakom havet. Han skulle aldrig mera komma hem.

S/S Naxos Hamburg den 6 mai 1925
H.Herr G.Nyberg
Rosala

Får härmed meddela Eder den stora sorgen att Eder son Hjalmar Nyberg avled på sjukhuset i Algiers den 28 april. Jag får även beklaga Eder stora sorg och deltagar i densamma.

Den 11 april insjuknade han, efter det vi hade lämnat Port Sudan, men ändast lindrigt, han avhölls från arbetet och vi govo honom den vanliga medsin man brukar giva för klimat feber chini, asperin och cognac. Någon dag senare steg febern högre, så att jag lät flytta honom, från skansen till navigations hytten. Stueren skötte honom natt och dag och satte kalla omslag var annan och var tredje timme.

Den 16 april kommo vi till Port Said och tog läkare ombord och han tyckte att Nyberg nog skulle bliva frisk och att han nog hade det lika bra ombord som i land på sjukhuset. Jag anhöll om att få honom på sjukhuset där, men alla engelska sjukhus voro fulla, så att det ändast stod att få honom på ett mohamedans sjukhus och de äro ganska underhaltiga och så ville han icke själv i land.

Efter det att sjukdomen hade varit 9 dygn gick febern ned till det normala 36 g så jag sade att krisen säkert var över, men tyvärr icke efter två timmar var den 40,6 och den var sällan under 40 gr. Jag beslöt att då vi skulle komma till Algiers och sätta honom på sjukhuset. Den 25 april på morgonen i Algiers, sade han att han hade sovit så gått och febern var ned till 37 gr. så jag viste knappast vad som var det bästa att göra, men efter en ½ timme var febern 40,1/2, så att då läkaren kom sade han att Nyberg genast skulle sändas till sjukhuset, det var nämligen ett franskt sjukhus och torde vara ganska bra.

Den 29 april då vi redan voro 800 mil från Algiers fick jag ett trådlös telegram att Nyberg var död och begravdes samma dag, dagen efter det han dog. Jag hade oerhört ledsamt, emedan Hjalmar Nyberg var en så genompräcktig arbetsam och hyggelig yngling.

Det var underligt att han skulle dö, för det var många andra som voro sjuka i feber, men efter några dagar voro de friska igen och vi voro då redan för länge sedan från den fasliga hettan i Indien.

Hjalmar Nybergs till godo havande är Fmk 2,231,23 som utbetalas av Kommerserådet Mattsson i Helsingfors. Jag skall skriva till honom att han sänder ovan nämnda summa till Eder.
Högaktningsfullt
G. Ginman
Befälhavare å S/S Naxos.

Fick nu ett brev från konsuln i Algiers, där han skriver att de begravat Hjalmar Nyberg och satt en krans och ett kors på hans grav. Det var en Luthersk präst för förrättade begravningen. Han sände även en förtäckning över hans saker som han skall sända så fort han får adressen nämligen Rosala, för jag glömde att ugiva det och så tänkte jag att Hjalmar skulle bliva frisk och bad dem sända honom efter oss till England.
G.Ginman.

Kapten Ginmans brev är gripande och effektivt skrivet. I detta fick Hjalmar föräldrar och syskon en utförlig och känslsam redogörelse över deras sons/brors sista dagar. Brevet fanns bevarat hemma i Rosala hos hans äldre syster Helmi. Efter hennes död såldes stugan till ambassadör Tom Söderman, vars far var hemma från samma by. Söderman skänkte mig brevet samt flera andra familjedokument som Helmi Hietaniemi sparat för kommande släktled. Ingen släkting har någonsin besökt Hjalmar grav. Hans bror Otto, som segrade som kock och stuert på olika skepp från mitten av 1930- talet till början av 1950-talet, har berättat att han under ett kort besök i Alger försökt hitta broderns grav, men förgäves.

Historien förtäljer inte om Gustaf Nyberg någonsin fick veta vad förkortningen H. betyder. Om han fick det, har han nog blivit helt förbryllad. H. står nämligen för högborne, vilket tidigare användes i t.ex. högborne furste eller högborne herr biskop. Kanske Ginman, då han använde förkortningen tänkte på ordet högtärade, men även det ordet är väl högravande och pompöst då det gäller en enkel fiskare från en liten utskärs by i 1920-talets Finland. Det finns dock en liten möjlighet till förklaring av den för samtiden märkvärdigt inkorrekt tituleringen. Det ytterst artiga tilltalet kan höra samman med brevets tragiska innehåll och "Inför döden äro vi (ju) alla lika".

Text: Stig-Björn Nyberg
Foto: Bernt Örså samt ur Stig-Björn Nybergs arkiv

Bilden av Storbacka lotshemmans huvudbyggnad antas vara tagen år 1908. Huset är rödmålat och bakom knuten står en väderkvarn.

Storbacka gård-med lillstugan i huvudrollen

I Högsåra gamla lotsby finns det många byggnader som vittnar om byns mångskiftande historia. Här har det bott lotsar sedan 1500-talet och i gårdarna har man inhytt sommargäster sedan slutet av 1800-talet. Pensionatsverksamhet har det funnits sedan 1912. Att det har funnits, och finns, gott om skog på ön och att lotsarna haft en stadig, men inte speciellt hög, statlig inkomst har säkert bidragit till att man med tiden kunnat bygga relativt stora hus.

De flesta byggnader har förstas under årens, och århundradenas, lopp byggts till, målats om, renoverats både utanpå och inuti. Också gårdstunen kringgårdade av ekonomibyggnader av olika slag har fått nytt utseende i takt med att djurhushållning och självhushållning försvunnit eller ändrat karaktär.

Ödets nycker?

Storbacka gård, eller Backa som den allmänt kallas, hör till de gårdshelheter som kanske bäst kan ge oss en fingervisning om hur ett lotshemman såg ut i 1800-talets Högsåra. Gården ingärdas av den ståtliga manbyggnaden, lillstugan, en jordkällare av slaggsten, loftbyggnaden med köttbod och sädbod och en äkta stenmangel och ett uthus av timmer som numera används som traktorskjul. Den gamla ladugården ersattes av en ny på 1950-talet, som står en bit norr om gårdstunet. Storbacka hemman består av ca 96 ha skogsmark och ca 500 ha fiskevatten.

Att det är lillstugan och inte huvudbyggnaden, som i dag bildar gårdens hjärta, kan man nästan beteckna som en följd av ödets nycker.

Fram till sin död 1942 bodde lotshustrun "Backa-Tilda", dvs. **Mathilda Danielsson**, i huvudbyggnaden.

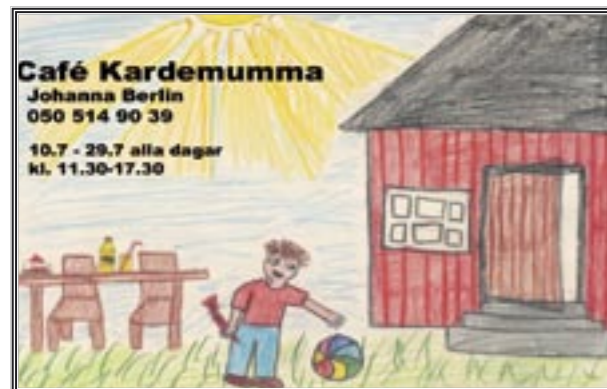
Tilda kom från granngården Lillbacka och var gift med husbonden på Backa, kronolotsen **Johannes "Janne" Danielsson**, som gick bort redan 1914. I det stora namnbytet på 1920-talet antog den äldsta sonen **Thure** släktnamnet **Jansén-Storbacka** medan de två yngre bröderna **Konrad** och **Georg** tog namnet **Jansén**. Thure blev vicehäradshövding i Åbo och det var meningen att den yngste sonen Georg skulle överta gården, men han dog i förtid och lotten föll på Konrad, som tog över gården 1931.

Kalvgården blev bas

Konrad Jansén, som var sjökaptan och lots, hade emellertid låtit bygga ett eget hus, Kalvgården, även kallat Villa Jansén och senare Brittans, redan 1921, antagligen för att han var inställd på att inte överta gården. Medan huset byggdes bodde Konrad med hustrun **Ofelia**, som var hans kusin och kom från granngården Övergård, och sonen Åke några år i Backas huvudbyggnad, men familjen flyttade aldrig permanent till mangården utan bodde i sin fina villa några hundra meter därifrån. Senare föddes barnen Britta och Olof.

Olof Jansén, kallad Olle, övertog Backa gård 1964, han förblev ogift och flyttade inte heller från Kalvgården. Syster **Britta** bodde likaså hemma så länge hon klarade sig på egen hand.

Sommaren 2001 såldes Kalvgården till **Ted** och **Elina Karlsson** från Kyrkslätt. Huset används som fritidsbostad och Karlssons berättar att de köpte huset främst för dess intressanta arkitekters skull och de planerar att återställa det i ursprungligt skick, bland annat öppna de runda fönstren, som nu är övertäckta. De vill även behålla den

Sjökaptenen och lotsen Konrad Jansén byggde sig en egen villa eftersom det var hans bror som skulle överta hemgården Backa.

Ljusblå färgen som sägs vara vald av konstnären **Santeri Salokivi**, som tillbringade flera somrar i Högsåra. Huset är byggt av byns egen tusenkonstnär Nestor Sjöholm.

Tillfällig bostad

Mellan åren 1944 och 1952 bodde **Åke Jansén** med fru **Göta** och barnen **Ralf** och **Monica** i huvudbyggnadens kammare och kök tills de flyttade till ett eget hus, Söderkulla. Efter det har huset stått tomt med undantag av den trogna sommargästen och fotografen Bengt Carpelan, som "räknades till inventarierna" genom att han bodde i husets sal under många somrar.

Vid Olles frånfalle år 1985 ärvdes gården av syskonen Åke och Britta och i augusti 1996 köptes hemmanet av Åke Janséns son, **Ralf Jansén** och hans hustru **Stina**, som kommer från granngården Örså.

Historia hölj i dunkel

Precis som sina förfäder begav sig Ralf Jansén i sin ungdom till sjöss, men han blev inte lots utan maskinmästare. Det ledde till att hans familj, hustrun Stina och sönerna **Stefan** och **Kenneth** kom att bo vintertid i Åbo och på sommaren i Högsåra.

– När Ralf var på sjön bodde vi på Örsåvinden och när han var hemma höll vi till på vinden hos svärföräldrarna på Söderkulla, berättar Stina.

Backa lillstuga antas, precis som huvudbyggnaden,

Backa lillstuga bebos i dag av Ralf och Stina Jansén (i mitten). Här har de påskbesök av sonen Stefan med fru Katja (t.v.) och sonen Kenneth med fru Lotta (t.h.) och barnen Oskar och Ida.

härstamma från sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal. Man vet att lillstugan byggts om 1927, men inte så mycket mera om dess historia. Under den ambulerande skolans tid fungerade lillstugan som skolsal och den har även tjänat som Thure och Greta Jansén-Storbackas sommarstuga. År 1986 flyttade Ralf och Stina Jansén in och då gjordes även en större renovering. I föl förnades köket. Stugan består av kök och kammare med två vindsrum ovanpå. Den gamla köksspisen har satts i skick och en ny kakelugn installerats i kammaren. För övrigt värms huset upp med el. År 1999 ersattes den kalla farstun, som hade fönster i salmiakmönster, med en bredare varm tambur, där man fick in både wc och dusch. Tidigare var det utetupp som gällde.

Stina Jansén tänker med vemod på sin faster **Dagny**, som var gift med den för tidigt bortgångne och tilltänkte husbonden på Storbacka lotshemman.

– Jag tänker på att det var Dagny och Georg som borde ha fått bo och leva här på gården. Dagny var världens bästa människa, alltid glad trots alla motgångar. Hon fick fem barn, av vilka endast ett levde till vuxen ålder.

Som änka bodde Dagny Jansén, senare Winge, i Betjis, en backstuga, som stod på allmän mark men som vid det kompletterande markskiftet på 1980-talet tillföll Backa hemman och dess ägare Olof "Olle" Jansén. Dagny gifte sedermera om sig och flyttade till Kasnäs.

Backa är hemma

Ralf och Stina Jansén med söner har aldrig som familj haft lillstugan som bostad året om, men sönerna med familjer kommer ofta ut och hälsar på. Det stora byggprojektet har den senaste tiden varit den sommarstuga på Möronskär som sonen Kenneth med familj har byggt. Från och till har man diskuterat huvudbyggnadens öde, och möjligheten att göra den beboelig, men hittills har en totalrenovering av det illa medfarna huset känts övermäktigt. Huset har allmänt kulturhistoriskt värde och har bland annat ursprungliga takmålningar.

Av medicinska skäl bor Ralf och Stina både i Åbo och Högsåra, men de räknar lillstugan på Backa som sitt riktiga hem.

– När vi kör till Högsåra far vi hem, inte till landet, säger Stina, som åtminstone av en granne brukar kallas Backa-Mor.

Text och foto: Clara Henriksdotter

Backa gårdstun anno 2012. Till vänster den gamla huvudbyggnaden, i mitten loftet och till höger den bebodda lillstugan.

Ett besök på Hitis kyrkland sommaren 1907

"När man med ångbåten Kimito skall bege sig från Åbo ut till Hitis får man förse sig med en god portion tålmod ty sedan man kl. 11 f.m. lämnat staden, har man att anlöpa en mängd bryggor i Pargas och Kimito, har att lasta glas i Skinnarvik och järn i Dalsbruk och kanske sten på Bergö, och tidigast kl. 7 e.m. eller kanske först kl. 8 eller 9 styr båten in i en skogsbekransad stilla drömmande vik, där från strandens grå hållar en liten brygga skjuter ut i sjön. Det är ångbåtsbryggan på Hitis kyrkland." Med de här orden börjar det "Bref från Hitis", som ingick i Åbo Underrättelser den 17 augusti 1907. Någon skymt av kyrkan eller någon annan bebyggelse kunde man inte se, endast krokgröniga tallar och mörka granar stod som på vakt vid den lilla viken, som i dag går under namnet Vikare. Efter en stunds vandrande längs en vacker skogsväg, som är ganska jämn och fri från stenar, öppnar sig skogen och på en kal backe står den lilla rödmålade korskyrkan.

Kyrkan behöver putsas upp

Kyrkan, som är uppförd 1686, slutar upptill i en hög smal spira, som når samma höjd som klockstapeln. Lördagskvällen kl. 8 tillkännager klockorna för den lilla byns befolkning att helgen och vilan inträder. Brevskrivaren konstaterar att kyrkan invändigt är försedd

med ett platt tak, att den har en ny prydlig liten orgel, några vackra kronor, de sedvanliga votivskeppen och en i mörka färger målad altartavla. Kyrkan är hållen i en blågrå och brun färg, som gör att den verkar gammal och dyster. Därför borde kyrkan målas om i vitt och guld, vilket skulle ge den en ljusare och högtidligare prägel. Det kunde nog behövas ljusa och glada färger och litet skönhet för sinnena "när skärbefolkningen efter veckans mödosamma arbete och strid bland vågor och vindar under kampen för brödet om söndagen styr sina farkoster till kyrklandet". Här kunde gåvor till kyrkans försköning vara på sin plats samtidigt som man då kunde göra någonting för skärgårdsborna bästa.

Det viktiga strömmingsfisket

Invid viken nedanom kyrkbacken ligger byns sexton gårdar i en rad bredvid varandra från öster till väster. Gårdarnas åkrar och ängar är små. Här är det fiskevattnet som är hemmanens främsta ägodel. Det är av fiske man lever här och mjölet köper man för det mesta. De galeaser och jakter som köper upp fisken hämtar mjöl till försäljning. Strömmingsfisket med skötar ute i havet är det viktigaste men också annan fisk fångas med ryssjor och nät. Från gårdarna, vilka alla ligger vid stranden, sträcker sig långa bryggor ut i sjön, kring bryggorna står

ganska väl besatt men betydligt flera hade rymts in. Man ansåg att biljettpriset var för högt och tyckte att det hade varit mera sympatiskt att efter avslutad gudstjänst, utan inträdesavgift, spela och sjunga för dem som ville lyssna, ”för alla dessa fiskare från olika öar och holmar, hvilka ju så sällan få höra annan musik än vågornas brus och stormens hvinande i tackel och tåg och i fladdrande segel”. Intresset för sång och musik var för övrigt stort i Hitis, bland annat fanns här redan då en sångförening med många goda sångare. Det lade man märke till vid den mäktiga psalmsång, som alla då tog del i med liv och lust.

Detta är en dröm

Frisk och ren är luften över Hitis' holmar och skär. Vattnet i fjärdar och vikar är kristallklart, ja så klart att man överallt kan se den hårda sandbotten med sin tångvegetation. Far man ett stycke ut förbi öar och klippor har man snart det öppna havet framför sig. Också lugna kvällar går havet i dyningar, som bildar fräsande bränningar mot kobbar och skär. Livet i byn är ovanligt stilla, ja så stilla att man inte kan tro att det inom den närmaste kilometern finns sexton gårdar och ett antal torp. Men allmogen uppför sig i allmänhet hyfsat och städat och ”särskilt tyckes befolkningen i Hitis vara stillsam och taktfull”. Aldrig hör man här oljud eller skral, utan när kvällen kommer, vinden har mojnät och fjärdarna ligger lugna råder djup stillhet över Hitis kyrkland. Ibland hörs en sång från en hemvändande båt, annars härskar den stora djupa tystnaden. ”Och när sedan augustinattens mörker lagt sig öfver land och haf, slockna också ljusen i stugor och kojor och endast Bengtskärs flammande eld lyser upp vid horisonten, snabb som en tanke och stor, strålande och röd.”

Text: Johan-Gustav Knuts
Foto: Hitis Byaförenings arkiv

Källa: Åbo Underrättelser 17.8.1907

sjöbodas och båthus och vid dem ligger en mängd båtar av olika storlek förtöjda. Med de större farkosterna för man kreaturen, kor, kalvar och får ut till holmarna där de får vistas så gott som hela sommaren.

Kvinnor kunde redan då

Tidigt varje morgon, redan vid 4-tiden, styrde Hitis' kvinnor sina båtar ut till sjöss. Hade man då vind eller ”väder”, som det sägs här, seglade man. Kvinnorna här i skären skötte nog segel, för att inte tala om åror, lika bra som någon karl. Det berättas att det fanns åtminstone en gård i byn där det inte fanns någon manlig medlem men trots det bedrevs fisket med kanske lika stor framgång. Ifall inte vinden var gynnsam måste man ro till de holmar där korna fanns och mjölkningen skulle ske. Det kunde röra sig om flera kilometers rodd. På eftermiddagen gällde det sedan att göra om samma färd. Det kunde knappast ha varit alltför trevligt att i regn och blåst, två gånger om dagen, göra sådana långfärder.

Konsert i kyrkan

Det hörde inte till vanligheten att det gavs konsert i kyrkan. Sommaren 1907 uppträdde här två elever från musikinstitutet i Helsingfors som konsertgivare. Det bjöds på sång och solo för violoncell. Kyrkan var

Fiskelägen i Hitis yttre skärgård *Berättelser om en försvunnen tidsepok*

Fiskestugorna var många i den yttre skärgården när det förra seklet var ungt. I dag finns ett fåtal kvar. Av de som var med och upplevde livet ute i de vindpinade stugorna finns det endast några få seniorer i livet som kan återge sina upplevelser. En viktig epok i skärgården riskerar bli odokumenterad om inte något görs med omedelbar verkan.

Anteckningar om enskilda fiskelägen finns dokumenterade men de ingår oftast i andra berättelser och är därför svåra att upptäcka. Paret **Irja** och **Mauri Hirvonen** har gjort ett försök att systematiskt kartlägga befintliga och försvunna fiskelägen i Åbolands och Ålands skärgård. De åkte runt med segelbåt och utforskade fiskelägena under ett antal somrar. Informationen begränsas till var byggnaderna har funnits och naturen och lämningar efter hamnplatserna. Kartläggningen är inte fullständig, åtminstone beträffande Hitis skärgård. Dessutom saknas all information om livet på fiskelägena, eftersom det inte finns några intervjuer med dem som levde och arbetade på fiskelägena. Det är den lucka jag nu vill fylla med hjälp av dem jag har talat med.

Jag har utnyttjat en hel arsenal av kontakter för att hitta de rätta personerna att intervjua. Alla är över 80 år och den äldsta hann fylla 97 men hon, det vill säga **Gerda Gustavsson**, kan dessvärre inte läsa det här för hon avled i januari. Jag har intervjuat en del informanter per telefon men de flesta har jag träffat personligen och samtalat med. Eftersom Hitis skärgård breder ut sig över ett stort geografiskt område har jag valt att här gå igenom fiskelägen från väster till öster med början i Vänö skärgård, därefter Rosala, Böhle, Hitis by och till sist Bolax. Alla fiskelägen finns inte med här eftersom en del togs ur bruk långt innan mina informanter var med. Därtill fanns det ett antal stugor som drogs tillfälligt över isen till olika skär som jag inte kommer att behandla. Endast sådana fiskelägen finns med som var byggda för bestående bruk. Notera även att fiskelägen på Högsåra och Biskopsö/Vänoxa inte var med om att bygga och upprätthålla fiskelägen. Deras eventuella engagemang begränsas till enskilda personer som jag inte har några uppgifter om. Samma gäller även Bolax, även om ett fiskeläge fanns inom byns område. Morgonland finns inte med, historien om det skäret har skildrats i den här tidningen årgång 2007.

Gärskär. Foto: Sanna-Mari Rivasto

mig led och för, när jag går in och ut genom denna dörr(r). Av någon anledning skrevs dörr med ett r, vad det beror på, vet jag inte.

– Jag var här ute och fiskade på 1950-talet men ganska snart minskade behovet av fiskeläget. Båtmotorerna blev effektivare och man kunde åka hem till Alskär för övernattnig.

Under mitt samtal med **Ralf Venberg** på Vänö berättade han att det fanns fiskelägen ute på Kalkskär och även en båk som revs under kriget. Huset var timrat av stock och användes av sälskyttar. Också strömmingsfisket var lönsamt i vattnen och folk från Borstö lär ha fiskat där. Senare byggdes en provisorisk stuga mot en bergvägg av sten. På Vänö Klovaskär även kallat Smuggelhamn fanns två hus. Endast ruiner är kvar, hamnen är helt skyddad från insyn.

Vänö Gåsharun

Gåsharun ligger långt söder om Vänö. Skäret var en allmänning och där byggde **Sergea Sundqvists** (född Sundman) morfar en fiskestuga av timmerstockar. Morfadern var torpare på Tunnhamn. Gea är född 1919 och bor sedan 1950 i Rosala och hon har många minnen från livet på Gåsharun.

– Jag har sovit många nätter där ute. Redan som liten flicka ville jag följa med morfar och morbror. Vi fick endast fiska strömming, fjällfiske var tillåtet för husbehov. Värdfolket på Tunnhamn fiskade mest med nät i hemmavattnen.

– Det fanns en stuga på Gåsharun men min morfar byggde en ny. Vädrets makter gick hårt åt stugorna där ute. Inne i huset fanns en öppen spis. Granved dög inte att elda med för gnistorna spred sig ut över golvet. Det gick inte att steka strömming på den öppna spisen. För det mesta kokade vi strömmingen och någon gång passade vi på att halstra. Strömming och potatis var vår dagliga mat. Vart och ett båtlag lagade sin egen mat. Efter maten vid 19–20-tiden var det dags att gå och lägga sig.

– I stugan fanns en dubbelsäng där vi sov parvis. Jag sov alltid bredvid min morbror. Många fiskare var där ute både från Vänö och från Nagu. Få hade motorbåt före kriget, speciellt de som var fattiga. Vi rodde och seglade från Tunnhamn och stannade ute på Gåsharun en vecka i taget. Strax före kriget byggde min morbror en motorbåt åt oss, med den tog färden två timmar.

– Vi tog oss ut till Gåsharun genast efter islossningen fram till midsommar. Det var dåligt med strömming på Gullkrona fjärd och därför måste vi söka oss till andra vatten. För det mesta fiskade vi kring Gåsharun men jag har även övernattnat flera gånger på Gärskär och Kalkskär.

– Ingen fiskade där ute på sommaren, endast vår-och höstfiske förekom. Tillfälliga gäster fick övernatta i stugan om de ville. Salt, mjöl och brännved skulle alltid finnas i huset. På skäret växte inga träd som dög att bränna. Vi kunde inte heller tvätta oss, förutom händerna. På skäret fanns en liten vattentäkt med regnvatten som kom till användning. Potatisen kokade vi i saltvatten.

– Vanligtvis steg vi upp klockan tre på efternatten. Kaffet kokades i en svart panna som hängde i en krok över elden. Den fångade strömmingen rensades och

radades i fjärdingar och över varje varv spreds salt. Jobbet gjordes ute oberoende av väder. Bäst var det att jobba med bara fingrar. Jag frös inte men många måste ha ett fat med varmt vatten bredvid för att tina upp de frusna fingrarna.

– Morfar och morbror forslade den saltade strömmingen till Tunnhamn, därifrån de seglade, senare körde, lasten till Åbo där den såldes. Efter kriget kom uppköpare som forslade fångsten. Min mamma berättade hur hon rodde hela vägen från Tunnhamn till Åbo med sina fjärdingar. Båten hade segel men ingen vind som gav båten fart. När hon kom fram till Åbo började det blåsa. Hon kunde i varje fall segla hem.

– Under kriget var vi sparsamt ute vid Gåsharun. De fientliga flygplanen flög ofta över oss och det var livsfarligt. Efter kriget avstannade verksamheten småningom. Det var brist på bränsle under och efter kriget och vi fick segla och ro som vi gjorde innan vi fick motor i vår båt.

– Det var en allmän lag i skärgården att fiskestugorna inte får vara låsta. Alla skötte sig och ingen förstörde eller stal.

Rosala Kuggskär

Stugan ute på Kuggskär som är det sista stora skäret mellan Rosala och Bengtskär byggdes kring 1951 på Sägudden i Rosala. Enligt **Harry Andersson** som var ägare till Kuggskär revs det gamla huset när det nya uppfördes. Dessutom fanns det ett hus på västra sidan som revs strax efter kriget.

– Alla Rosalafiskare hade tillgång till stugan på Kuggskär. Stugan uppfördes på Månusa mark men fiskargillet byggde huset. Ingen hyra betalades, det var en gammal kutym i byn. Gårdarna hade en egen kojplats i stugan med egna sängkläder. Alla hade rätt att övernatta oberoende av om man var markägare eller inte.

– Man sparade på bränsle och ville inte åka av och an till Rosala. Stugan kunde vara helt full med folk och det hände att en och annan tvingades sova på golvet. Sämjan var god. Maten tillreddes på en öppen spis som även fungerade som värmekälla. Bäst var det att elda med en stor stubbe som brann hela natten.

– Alla fiskare hade egna platser för fisket som kallades skötkrok där för att skötarna lades ut i form av krok för att fisken skulle fastna i garnen. Skötplatserna valdes enligt principen vem som var först ute. Fisket skedde mest på våarna.

– I mitten av 1960-talet tog laxfisket över och skötfisket avtog. Före det hade även trålfisket ökat i betydelse. Stugan övergavs av fiskarna och fritidsfolket tog över. Jag kände mig inte hemma där längre. Militären hade övningar i terrängen utan tillstånd och folk från andra orter bedrev olovlig jakt. Då var det dags att sälja Kuggskär.

I dag finns stugan kvar men den är låst och utomstående är inte välkomna på området förutom den del som tillhör Skärgårdens nationalpark. Vi lyckades emellertid övertala ägarna att få fotografera stugans interiör som är väl tillvaratagen. Den öppna eldstaden har fått en inmurad spis, våningssängarna finns kvar

Kuggskär sommaren 2011

Vänö Gärskär

Vänö skärgård omfattar ett gytter av holmar och skär som breder ut sig söder om byn. Ett av skären längst ut i väster är Gärskär nära Borstö arkipelagen. **Gunnar Andersson**, född 1927, bor på Utö men kommer från Alskär söder om Knivskär i Nagu. Han är den person som vet mest om livet på Gärskär.

– Min morfar byggde huset som ännu står kvar på Gärskär. Förr i världen fanns här sju hus har min mamma berättat. Alla har förfallit förutom ett som jag på 1980-talet renoverade genom att fixa spis, skorsten och tak. Det förekom även att timmerhusen plockades ned och flyttades till en annan holme.

– Klints på Vänö var ägare till Gärskär. Fisket var fritt och vattnen oskiftade. Vi kom från Alskär för att fiska strömming. Vänöborna fiskade fjällfiske kring Gärskär och de hade fritt tillträde till stugorna på holmen. På somrarna kom de ut och slog gräs åt boskapen. Även våra släktingar från Holma var här ute och fiskade under kriget.

– Redan som barn var jag här ute. Strömmingsfisket började i slutet av april och pågick till midsommar. Vi var ute här en vecka i taget, därefter åkte vi hem med den saltade strömmingen. Samtidigt passade vi på att proviantera mjölk, bröd, kaffe och socker.

– I stugorna fanns en bred våningssäng där vi sov parvis. I bland låg någon på golvet om sängplatserna var upptagna. Vi sov i samma kläder som vi fiskade, ytterkläderna tog vi av oss. Strumporna var bra att ha på för det kunde bli kallt om fötterna. Vi tvättade oss inte heller, var skulle man ha gjort det?

– Oftast hade vi bråttom när vi kom i land med våra skötar. Strömmingen skulle saltas, skötarna rensas och torkas. Under blåsiga dagar kunde vi lappa skötarna och samla björkgrenar som vi använde till virke för kvastar som behövdes på vintern.

– I dag finns endast ruiner kvar av de sex övriga byggnaderna. Det finns även lämningar av saltringarna som byggdes likt en hästsko av sten. Öppningen var mot öster för strömmingen förvarades bättre i skuggan. Hamnen var ypperlig och nu står resterna av bryggan högt uppe på land.

– Numera tillhör Gärskär Skärgårdshavets nationalpark och huset är öppet för besökare. **Petra Gripenberg** på Vänö brukar ha sina får här ute på bete. Ovanför dörren i stugan står det skrivet: *Välsigna mig min Gud, din hand*

samt ett litet bord med stolar.

Gerda Gustavsson från Rosala (född 1914) berättade för mig om livet där ute före kriget, det vill säga när den gamla stugan var i användning. Föga visste jag på senhösten 2011 att Gerda skulle gå bort bara ett par månader efter intervjun.

– Pappa hade ingen annan att ta med sig på sina fiskefärder till Kuggskär och därför fick jag följa med. Våldigt få kvinnor var med och fiskade, en del kunde ha sina fruar med, vanligt var det inte. Jag sov alltid bredvid pappa. Jag var oftast så trött att jag somnade fastän snarkningarna gick höga i den lilla stugan. Oftast övernattade vi i stugan en eller två nätter åt gången. Fisket skedde under vårar och höstar och sporadiskt under sommaren.

– Eftersom pappa hade svårt att andas föll det på min lott att ro. Jag har rott åtskilliga gånger från Rosala till Kuggskär. Förut var det få som hade råd med motor. Jag brukade även ro ut till skötarna. Om bragderna var fulla med strömming fick pappa ta till årorna och jag drog upp de tunga skötorna.

Gerda berättar stolt att hon en gång deltagit i en roddtävling i Oxelösund långt före kriget.

– Vårt lag tog silver fastän vi inte hade möjlighet att öva tillsammans med två damer från Sverige.

– Varmt hade vi i stugan och många sov på golvet. Alla hade ved med sig. Maten tillredde vi på primuskök eller på spisen. På höstkvällarna satt vi och pratade. Vi fiskade på dagen men på vårarna gick vi tidigt och lade oss för vi skulle upp vid tretiden på efternatten. Om vi fick mycket strömming åkte vi till Bengtskär för att rensa. Inga tvättmöjligheter fanns, om vattnet var varmt kunde man ta sig ett dopp.

– På Kuggskär fanns inga bryggor, vi förtöjde vid inslagna hjärnbultar i klipporna.

Under samtalets gång började jag fundera på hur fiskarflickor var klädda på den tiden. Knappast var praktiska långbyxor särskilt allmänna på den tiden, funderade jag. Javisst, Gerda kunde ge svar på mina aningar.

– Jag hade varken regnkappa eller gummistövlar. Ibland var jag genomblöt och därför hade jag alltid byteskläder med mig. I stugan hade vi riggat upp en lina där kläderna kunde torka. På den tiden hade flickor inte långbyxor. Jag bar alltid kjol när jag fiskade, det var inte praktiskt. Kjolen fastnade en gång i motorns svänghjul och slet den i bitar. Som tur var hade jag en reservkjol med mig.

– Jag minns en kväll i Rosala när det knackade på min dörr. En flicka från Bötesö skulle på dans i Rosala. Men när hos skulle lägga till vid Spaks brygga miste hon sin kjol på ett liknande sätt. Hon smög i mörkret genom byn upp till mig för att låna en kjol. Hon grät och var olycklig. Men det ordnade sig och hon kunde ta sig till dansen. Kvällen var räddad.

Gerda har många minnen från Kuggskär. Bland annat betande där en massa får och ormar trivdes alldeles förträffligt där ute. En gång slog **Sergej Eriksson** ihjäl nio ormar i en buske. Danser och skådespel ordnades där ute på klipporna och något par dansade inne stugan till

tonerna av dragspelsmusik. Folk hade korgarna fyllda med smörgåsar och dryck, Även spritsmugglarna höll till vid Kuggskär.

– Spritsmugglarna kom i land och behövde hjälp för att gömma lasten när tullen var efter dem. Vi sade inget åt tullarna när de var på jakt efter smugglarna. Vi fick betalt av dem som tack för hjälpen och pappa kunde få en flaska konjak.

– Vi hjälpte dem att gömma spritdunkarna i en vattentäkt som var dold med enris nära stugan. Jag bar fyra dunkar samtidigt, två under var arm, upp från torpeden som låg uppdragen på stranden.

– Kuggskär användes som omlastningsplats för smugglarna som jag tror var från Pargas. Det var en katt- och råttalek med kustbevakarna. Det var spännande. Smugglarna vågade inte stanna många minuter. Allt skedde på ljusan dag. De gick först omkring och kollade att ingen annan fanns i omgivningen. Sedan blev det fart på lastandet och lossandet. De andra fiskarna kände inte till vad vi sysslade med. Allt detta hände före kriget.

Böhle Klovaskär

Halvvägs mellan Morgonland och Bengtskär ligger Klovaskär som saknar träd men har en stuga byggd i tegel. Den finns fortfarande kvar och sköts av fiskargillet i Böhle. **Fjalar Wilson** i Böhle (född 1925) är den rätta personen att berätta om livet ute på Klovaskär. Som namnet anger är skäret tudelat och mellan klipporna finns en trygg hamn i en liten vik.

– Tegelhuset uppfördes 1931 av sex Böhle hemman. Skäret tillhörde Hitis församling. Innan den nuvarande fiskojan kom till fanns det två hus, varav ett hus brann ned. Det fanns skrivet att fiskarna hade rätt att förtöja, torka bragder och uppföra hus. De obesuttna i byn hade betande får där som strövade omkring. Det langades sprit där under förbudstiden. Födelsedagsfester och kaffebjudningar var inte heller ovanliga på Klovaskär.

– Det var delägarnas sak att underhålla huset. I Högsåra fanns ett sågverk som lades ned och takteglan inköptes förmånligt efter kriget. Jag och **Gunnar Wennerström** var med och plockade takteglan på plats som ersatte pärttaket.

– Jag började fiska som 13-åring med min pappa och kunde vara långa tider ute på Klovaskär, särskilt på vårarna när vattnet svallade fritt där ute men isen låg tjock vid kusten. Fångsten transporterades direkt till Hangö från Klovaskär under vissa vårar.

– En vår under 1950-talet rådde svåra isförhållanden längs kusten. Klovaskär var det enda stället där det gick att fiska strömming. Hästarna fick dra båtarna till isranden och därifrån tog vi oss ut till skäret. Det kom fiskare från många byar och alla rymdes inte i stugan som hade sex kojplatser, två gubbar låg bredvid varandra. Det hände även att fiskarfruarna trängdes bland gubbarna i våningssängarna. Ibland låg folk på golvet men vanligare var att man byggde tillfälliga britsar av plankor. Resten som inte fick plats i stugan tvingades sova i sina båtar, oftast i akterhytten. Längre tillbaka i tiden låg man under

presenning i öppna båtar.

– Visst var det trångt men stämningen var god. Alla skulle ha med grovt virke för att hålla elden brinnande. Stugan var varm men ack den som kom utan ved fick nog höra att han stal värme. Vi kokade kaffe och lagade mat i stugan. Maten bestod mest av fisk och fågelkött. Vi spelade kort ibland, särskilt på höstarna, när kvällarna var långa. Däremellan berättades alla möjliga historier.

– En präst som en gång var med lär ha sagt på morgonen att gubbarna saluterade väl mellan snarkningarna.

– Vanligtvis tillbringade vi endast en natt åt gången på Klovaskär. Fisken plockades av skötarna hemma i boden av fru och barn. Det var besvärligt att köra i mörker och storm. Många navigerade utan kompass, andra hade fickkompass. På Prackonskär fanns en fiskefyr, fyren på Bengtskär lyste och sedan hade vi en hemmagjord fyr på Slamrorna. De hjälpte oss att hitta fram.

– En gång kom laxfiskare från Böhle och Rosala till Klovaskär för att söka skydd mot en svår storm som blåste upp. De lyckades köra in i det smala sundet och in i den grunda viken. På morgonen mojnande det och då det var dags att åka men den stora laxbåten kom inte ut. Där fick de sitta och vänta att vattnet skulle stiga. Militären anlätades senare för att spränga upp ett djupare inlopp.

– Det berättas att för länge sedan blev fiskare inblåsta på Klåvaskär och då kom Böhleborna till undsättning genom att segla längs den nordliga läsidan och slänga mat i land åt de hungriga fiskarna.

Även **Gladys Brunström** i Rosala (född 1921) var med och fiskade kring Klovaskär med sin man **Knut** som var hemma från Böhle Mellangård.

– Jag övernattade ute på Klovaskär flera gånger. Ofta var jag ensam kvinna där ute och sov alltid bredvid min man. Vanligtvis var vi en natt åt gången. Jag rodde och Knut drog upp skötarna. Däremellan kokade jag kaffe och lagade mat i stugan. Våra döttrar var under tiden hos min mamma. Fisken plockades från skötarna hemma. Fisksumparna kom till bryggorna efter last som transporterades vidare till Hangö. Motorn i vår båt startades med en sup och en svordom, då tuffade den i gång.

För säkerhets skull måste inflikas att supen inte intogs av båtföraren utan av motorn som startade med en sup lättantändlig bensin, varefter maskinen gick på fotogen. Enligt Fjalar Wilson kördes båtarna länge efter kriget med encylindriga motorer som inte producerade mer än drygt 7 hästkrafter. Senare kom de starkare tvåcylindriga Wickstöm- och Olympia-motorerna i användning.

Fjalar Wilson berättar för mig att Böhleborna även hade en stuga på Dömmaskär som ligger nära Bengtskär. Stugan var i användning fram till första världskriget och dess tillkomst hade ett tragiskt förspel.

– När skeppet Helsingfors gick på grund och förliste i januari 1905 lyckades några sjömän ta sig i land på Dömmaskär. De frös ihjäl för ingen stuga fanns då på skäret. Min farfar blev kontaktad av Sjöfartsverket om

Klovaskär sommaren 2009

att bygga en stuga där som skulle tjäna som bas för fiske och vara till hjälp för folk i sjönöd. Han fick pengar för ändamålet och en stuga byggdes. Enligt avtalet skulle det finnas ved i stugan och en låda med torrskaftning skulle fyllas varje höst.

– Fiskare kom ända från Åland och Nagu. Min far berättade att en fiskare från Vårdö på Åland seglade till Dömmaskär med två tonårsdöttrar och en ko. Det var klen med ätbart gräs på det skäret och värst mycket mjölk lär de inte ha fått. Stugan hade pärttak och förföll ganska snabbt.

Dömmaskär saknade brygga och den behövdes inte längre som nödhamn när Bengtskärs fyr blev klar 1906. Efter förlisningen av skeppet Helsingfors beviljades medel till att bygga fyren.

Otto Nykvist som var **Kurt Nykvists** farfar (se kapitlet om Finnharun) fiskade kring Dömmaskär med drivande skötar. Gottlänningarna lärde ålänningarna tekniken och på så sätt kom den formen av fiske till Rosalabornas kännedom, berättar Kurt. Fångsten från Dömmaskär transporterades till Ushela (det vill säga Uskela vid Salo) där den såldes. Den första motordrivna båren i trakten inköptes av en fiskare på Bodö någon gång mellan åren 1912 och 1914. Märket var Wickstöm, vet Kurt berätta.

– Även på lilla och stora Gallbyskär fanns stugor. Det fanns en bra hamn och stugan fanns kvar ännu när jag var liten, minns Fjalar. En av stugorna var vinterbonad.

– En hangöbo med rötter i Hitis var stationerad på Gallbyskär under inbördeskriget. Han gömde kartor i fisklådor som ritades av de vita i Helsingfors och fördes vidare till tyska skepp på redan.

Hitis Hamnskär

Gertrud och **Adolf Klemets** (båda födda 1918) i Hitis berättar om fiskestugan ute på Hamnskär som ligger öster om byn i riktning mot Hangö västra fjärd.

– Alla fiskare i Hitis var delägare i stugan som tillhörde Stomta gård, berättar Adolf. Huset byggdes strax efter kriget. Det fanns fyra breda kojplatser där man låg parvis i våningssängar. Ibland kunde det vara fullbelagt och jag hamnade en gång att övernatta på golvet.

– Stugan användes främst på höstarna och vi övernattade endast en natt varefter vi åkte hem. Vanligtvis åkte vi ut till Hamnskär på eftermiddagen, lade ut skötarna medan det var ljus. Bragderna vittjades på morgonen, varefter det var dags att åka hem för att plocka fisken från garnen. På det sättet sparade vi bränsle som det var ont om efter kriget.

– En spis fanns i stugan där vi värmdes mat och samtidigt hölls värmen uppe i byggnaden. På kvällarna satt vi och drog skepparhistorier för varandra.

– Hamnplatsen var ypperlig och någon brygga behövde vi inte bygga. Det hade naturen skött om. Dörren var aldrig låst och Hamnskär användes som bas endast för skötfiske, det vill säga vassbuk (skarpisill) eller strömming.

– Under 1960-talet minskade intresset för stugan.

Båtarna blev snabbare och större. Alla fiskare kunde relativt snabbt ta sig hem till byn över natten. När stugan förblev oanvänd av fiskare började hangöbor vistas där. Ågarna såg inte med blida ögon på att främmande folk övernattade där och till slut beslutade de att bränna upp huset.

Bolax Finnharun

Stugan på Finnharun finns fortfarande kvar men har inte på länge använts som fiskeläge. Efter ett antal trevare får jag med hjälp av **Sven Dahlberg** på Bolax tag på Kurt Nykvist i Hangö (född 1926) som är den person som bäst känner till hur förhållandena var ute på Finnharun. Kurt bor nära Kapellhamnen men har rötter i Hitis.

– Stugan byggdes av bastant timmer före första världskriget av Hitis fiskare. Finnharun hörde till Västergårds hemman på Bolax. Stugan däremot ägdes av Hitis fiskare från fyra olika gårdar där inga bolaxbor hade någon andel.

– Stugan användes för vinterfiske där skötarna sänktes under isen. Tack vare vinterfiske fick man pengar på banken, brukade man säga. Fångsten forslades med häst till Hangö varefter den transporterades till Helsingfors.

– Stugan hade fyra kojor. Min far **Ture Nykvist** murade en spis med håll för att göra det lättare att laga mat. Hitisfiskarna vistades i stugan hela veckan utom veckoslut. Då var det dags att gå på gudstjänst. På söndagkvällar traskade de

tillbaka över isen i samma spår som de gått dagen innan. Sammanlagt var det mellan åtta och nio fiskare som vistades ute på stugan.

– På Finnharun fanns även en annan fiskekoja för två personer men den brann upp. Min farfar Otto Nykvist från Gammalklockars i Hitis fiskade ute på Finnharun. Förutom fisket var han även upptagen med att vara ”kyrkstötj”, det vill säga han stötte till folk när de somnade i kyrkan och därtill uppbar han kollekt. Lönen var en kollekt i året som mest bestod av tennknappar. En kollekt räckte inte till att köpa kyrkans överblivna ljusstumpar.

– När Hangö evakuerades i mars 1940 flyttade min far och jag till Finnharun där vi bodde tills den 13 maj när isen lossnade. Det var som att bo i en fågelholk. Vi åt fisk varje dag. Westerberg från Hitis köpte upp vår fisk och på det sättet fick vi en liten förtjänst. Efter det tog jag hyra på Eugenia och jobbade ombord i drygt tre år.

– Militärens skidpatruller rörde sig regelbundet i närheten av Finnharun som inte låg särskilt långt från gränsen till det ockuperade Hangö udd med omgivande skär.

– Vinterfisket upphörde i slutet av 1930-talet. Under kriget kom fiskare från Västanfjärd och Bromarf till Finnharustugan där de övernattade. De hade brist på bränsle och sysslade med skötfiske.

Gerda Stenström från Skata i Bromarf (född 1920) men sedan länge bosatt i Västanfjärd har minnen från Finnharun.

– Fiskare från Bromarf fiskade vid Finnharun under 1940-talet. De lade ut sina skötar och åkte hem följande

dag. Bromarfborna fiskade där redan före kriget. I stugan fanns en murad spis där man kunde värma huset och laga mat. Britsarna var täckta med halmmadrasser. Jag var med på utfärd till stugan flera gånger.

En försvunnen epok dokumenterad

Med denna lilla undersökning där jag intervjuat tio personer samt blivit tipsad om fiskelägena av minst lika många kan några slutsatser dras.

Stugorna var inte låsta för nödställda. De var inte heller stängda för dem som inte hade del i stugorna, givet att det fanns plats. Här gjordes ingen skillnad om man var gårdsägare eller inte. Alla skulle bidra med ved för uppvärmning och ha med egen mat som till största delen bestod av det man fångade, det vill säga fisk av olika slag. Stugorna var belägna i yttre skärgården där vattnet svallade fritt under tidiga vårar. Fisket var starkt reglerat i lagstiftningen och enligt fiskerilagen från 1902 hade de obesuttna inte rätt till strömmingsfiske som de hade förut (Eklund 1994, 61–67). Konsekvensen blev ödesdiger för de obesuttna som nu tvingades överlägga med vattenägarna om rätten till fiske även efter att torpen inlöstes. Från fjällfiske var de nästan helt utstängda. Enligt informanterna rådde det dock en god anda i stugorna även om lagstiftningen och dess konsekvenser var ständigt närvarande.

Fisket var huvudsakligen en syssla för män, men en och annan kvinna var helhjärtat engagerade i fisket. De fick trängas med männen i de trånga bäddarna, men några påtagliga problem kring det har inte rapporterats. Monica Nerdrum har konstaterat att kvinnorna i den yttre skärgården utvidgade kvinnoöfaren. De skötte hushåll och djur och deltog utöver det aktivt i fisket (Nerdrum 1998, 210–213). Så var fallet också här. Enligt informanterna var enskilda kvinnor i stort sett lika aktiva fiskare som

män när det behövdes. Förutom färdigheter i fiske skulle de även kunna sköta sedvanliga uppgifter som tillkom kvinnor, vilket män inte närmelsevis klarade av.

Stugorna användes främst under vår- och höstfiske. Undantaget var Dömmaskär där man uppenbarligen fiskade flitigt på somrarna. Det var inte uteslutet någon annanstans heller. Finnharun avviker genom att det var ett vinterfiskeläge, även om vår- och höstfiske förekom. På vintrarna användes stugorna även av sälskyttar. Därtill användes fiskestugorna sommartid för utflykter och dans när fisket huvudsakligen låg nere. Även smugglarna hade stugorna som tillfälliga baser.

Stugornas saga är sedan länge över. De sista som vet något om livet där ute i Hitis arkipelag har delat med sig av sina minnen här. Endast fyra stugor finns kvar, varav två är tillgängliga, de två övriga är i privat ägo. Planer finns att renovera stugan på Klovaskär, vilket vore en kulturgärning. Det skulle hedra alla dem som utfört sitt slitsamma och farliga arbete i vådliga vågor, mellan förrådiska blindskär och i isande kyla.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser

Eklund, Erland (1994), Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken. Helsingfors: SSKH Skrifter 5

Hirvonen, Irja och Mauri (2011), Fångad av vinden, försvunnen skärgårdskultur på spåren. Esbo: Litorale Nerdrum, Monica (1998), Skärgårdskvinnor. Tradition, modernitet och diversitet. Åbo: Åbo Akademis förlag

Ett hjärtligt tack till alla ni kvinnor och män som berättat om era minnen för mig!

”Det var som att bo i en fågelholk. Vi åt fisk varje dag.”

I dag fungerar den gamla telefoncentralen främst som förråd

Ett litet hus fullt av hemligheter

För många äldre Rosalabor är det lilla vita huset vid Halsviken bekant. Det var här som Elin Lindberg i tiderna hade sin legendariska telefoncentral.

Varje människa har sin historia att berätta, så också varje hus. Frågan är om inte det vita stenhuset med gröna snickerier vid Halsviken där Elin Lindberg (f. Söderman 1912-2000) hade sin telefoncentral gömmer på fler berättelser än många andra hus.

Under den senare hälften av decennierna 1940-1970 var det här, strax intill bybornas simstrand, som samtalen fick sin början och slut. Från det här huset vevades orden vidare till olika mottagare också på annan ort. Vevades, ja. Ända tills byn fick elektricitet, så sköttes telefontrafiken helt och hållet manuellt.

Alltjämt stod huset här och lyssnade, bevarade berättelser och samtal i sina gamla väggar. Bevarade? Många i den här byn var väl i likhet med bybor på annat håll i landet, smått irriterade över den informationsmängd som telefonisterna fick till sitt förfogande innanför slutna väggar.

Elins son Roger Lindberg som hade möjlighet att följa med skeendet på nära håll, konstaterar med glimten i ögat att om telefonisten som lyssnade var nyfiken, så vad skall man då kalla alla bybor som i sin tur kom på besök för att få veta vad hon hade lyssnat in...

En form av fångelse

Roger minns mycket väl hur det var när telefoncentralen blev en del av vardagen i det hushåll som bestod av mor och son. Eller för att uttrycka det mer korrekt. Han minns hur det var när de övriga delarna av livet blev underordnade centralen som snabbt kom att bli den

dominerande faktorn i hemmet. Där stod den inträngd i en knut, centralen med alla sina stöpslar, hål och klaffar. Samtidigt fyllde den hela huset och snart hela livet.

Det här var under en tidsperiod då begrepp som arbetskydd och arbetslagstiftning var relativt okända. För Elin innebar det nya jobbet ett åtagande under så gott som alla dygnets timmar. De officiella öppettiderna för telefoncentralen var från klockan sju på morgonen till nio på kvällen. Alla dagar i veckan. Alla dagar i året, förutom på julaftonen då Elin hade tillåtelse att stänga ”redan” klockan sex.

– På sätt och vis blev huset som ett fångelse för Elin. Åtminstone under de tio första åren då hon ännu skötte allting helt ensam, konstaterar Roger krasst. Redan ett toalettbesök på utedasset kunde vara svårt att få till stånd.

Roliga hyss

Centraltiden rymmer ändå många goda historier som Roger gärna berättar om. För den unga pojken låg det nära till hands att emellanåt lätta upp tristessen med roliga upptåg. I byn fanns två damer som hade som vana att samtala med varandra flera timmar per dag. Eftersom telefonsamtalen inom byn var gratis, var det ingenting som hindrade att man gick ut och mjölkade en ko, tillredde mat eller skötte andra sysslor av nöden, samtidigt som man höll linjen öppen till väninnan. I bland tog någon av dem upp luren och ropade: Hallå, är du där ännu?

En dag kopplade Roger ihop de två damerna, med den påföljd att de ofrivilligt ringde upp varandra. Förvåningen var stor och ett intressant samtal följde. Har du ringt? Neeeeeij, inte har jag ringt. Men har du ringt? Neeeeeij.

Men spelade det någon roll vem som ringt? Nej,

tydligt inte, för snart var damerna i full gång.

Roger fick också många gånger finna sig i rollen som Fröken Ur. En ålderstigen dam hade ofta för vana att ringa och fråga vad klockan var. Hon fick det svar som just då råkade falla ynglingen i huvudet. Men förmodligen var hon nöjd med servicen eftersom hon kontinuerligt nyttjade den.

Byns dator

Utifrån dagens begrepp kan man konstatera att stenhuset inte bara rymde byns telefoncentral, här fanns samtidigt byns databas.

– Elin var datorn i byn. På gott och på ont, men kanske för det mesta gott ändå, säger Roger.

Informationsflödet var med den tidens mått rätt stort, men själva tiden mättes i helt andra mått än nu. Väntetiderna för ett samtal kunde vara långa. Att en abonnent kunde få vänta på ett fjärrsamtal upp till en halv dag var ingen ovanlighet. Ibland kunde det dröja ännu längre.

Roger berättar om en fiskhandlare som senare på kvällen ringde upp och annullerade ett samtal han beställt på morgonen, med motiveringen att nu hade han själv varit till Vänö. Så kunde det gå i bland. Den mänskliga faktorn spelade förstås in när allting sköttes manuellt.

Nummer hundra

Senare fick Elin hjälp i sitt arbete, vilket bidrog till att den bundna tillvaron blev underlättades. En av de nya telefonisterna var Ines Nylund från Sommarön. Om somrarna fanns de även många unga flickor som fann sitt sommarjobb här. Bland många andra kan nämnas Solveig Harjula och Ann-Christine Snickars. En av flickorna genomgick en mycket enkel arbetsintervju. Elin gick rakt på sak och frågade den unga flickan om hon hade ”lätt för till lära”. Eftersom svaret var blygsamt jakande var saken klar och hon kunde börja jobba.

För Roger kom huset att fungera både som hem och arbetsplats. Med en minnessärpa som förvånar kan han ännu återge det första samtalet som han kopplade. Då var

Roger Lindberg växte upp med en telefoncentral i sitt barndomskök. Bild från 1959.

Midsommartid. Under alla tider har byns människor samlats vid det här huset. Bild från 1949.

han åtta år gammal.

– Det var Spaks Johannes som beställde ett samtal till Hangö på nummer 523. Själva hade han nummer 15. Det var en söndag.

Roger var lärtaktig och memorerade snabbt de femtio abonnenternas nummer som fanns i Rosala. Ännu i dag kan han kombinera rätt nummer (1-50) med rätt person. Det var bara den så kallade ”Karjalainen” som bodde på Sommarön som skilde sig från mängden.

– Han ville ha nummer 100 och det fick han också. Kanske ville han vara lite extra, skrattar Roger.

Ändå var siffrorna av underordnad betydelse. Oftast var de öknamn som gällde när man beställde sina samtal. Den telefonist som inte behärskade dem var illa ute.

Hem för tio barn

Huset som är byggt som man tror på 1820-talet har förstås också en historia som föregår telefoncentralen. År 1948 köpte änkan Elin huset som hon bott i hela sitt liv med tillhörande tomt av Mickelsa. Hittills hade det lytt under gården som en form av torp, berättar Roger. Huset var Elins barndomshem som hon delade med sina nio syskon.

Bland dem kan nämnas John Söderman som var kapten på Josefina Thordén, och omkom när hon utsattes för bombardemang under kriget. Han var samtidigt pappa till en av Finlands tidigare ministrar Jakob Söderman. Även den tidigare ambassadören Tom Södermans pappa Leander (Lennu), var ett av syskonen som växte upp i samma lilla hus.

Modern till de tio barnen var Ida Mathilda Söderman, även kallad postmor.

Kontrollveckorna

Man kan svårligen begripa när man ser huset som består av ett lågt kök och två små kamrar, att här ha huserat tolv personer året om. Byggnaden kan till och med upplevas som liten för ett sommarboende.

Också under telefoncentralens era fylldes huset med många människor. Efter kriget hade alla bybor inte råd med egen telefon i sina hem och de kom därför till centralen för att ringa. Som vi tidigare konstaterat så var väntetiderna långa, vilket bidrog till att hemmet kunde vara fyllt av

”främmande” människor en stor del av dagen. Den privata sfären var ytterst begränsad.

Roger minns speciellt kontrollveckorna. Det innebar att telefonisten noga höll räkning på de olika abonnenternas samtal. På basen av det här fastställdes månadsavgiften. Fanns det främmande människor i huset var man tvungen att smussa med pappret och dra små förstulna streck under bordet när ingen såg.

Snabba förändringar

Efter kriget var tiderna som bekant hårda. Roger minns ännu hur man satt och rätade ut gamla spikar när det fanns akuta behov att renovera eller bygga nytt. Den enkla

torparstugan genomgick under 1960-talet en mindre upprustning, då fasaderna försågs med rejäla väggar av cement. Plåttaket förnyades och senare på 1970-talet byggdes en mindre veranda. Förhållandena var oavsett enkla fram till Elins bortgång.

På 1970-talet försvann telefoncentralen och Elin fick sin välförtjänta pension. Telekommunikationen genomgick som vi vet en snabbare förändringsprocess än vad någon kunnat förutse.

Först var det manuellt, sedan halvautomatiskt, helautomatiskt, digitaliserat och nu är allt snart trådlöst, säger Roger som varit med från starten.

Vi sitter och pillar på våra surfplattor i solskenet och når världen på några sekunder. Irriteras i bland över några sekunders fördröjning. Över Halsviken svävar måsarna. Viken ligger stilla i kvällningen. Det hörs ett sorl av röster från människor som njuter en sorglös sommartillvaro i viken. Telefonistyrket är borta. Nya hus har dykt upp som svampar ur jorden, men än så länge står det gamla huset kvar och ruvar på minnen. Först omslutna av trä och sedan cement. Lager på lager. Så byggs hus, så byggs livet.

Text och foto: Camilla Lindberg

Bolax Notlandet – en saltgruva utan like

DANCKEN Bar & Grill

En nyskäringspub med äkta stämning öppnar i sommar, alla välkomna!

Dancken är beläget mitt i Hitis by och är utrustad med en ny terrass och har ca 70 kundplatser att bjuda på.

Olika program och evenemang kommer att ordnas genom hela sommaren. Hos oss hittar du allt från den bästa ölen och godaste maten till ett av världens mest uppskattade kaffemärken.

Öppethållningstider fr.o.m. den 5.6:

Tisdag	kl 12.00 – 19.00
Onsdag	kl 12.00 – 22.00
Torsdag	kl 12.00 – 19.00
Freitag och Lördag	kl 12.00 – 01.00
Söndag	kl 13.00 – 17.00

Dancken Bar & Grill, Hitisvägen 19, 25940 Hitis, Tel. 044 344 0375

Min far **Göran Stenberg** skaffade år 1975 två obebyggda tomter på Notlandet, en på sydsidan och en på den norra. Speciellt vacker ansågs viken emot sydväst och bergen på norra sidan av ön. Den södra parcellen utgjorde markreserv, troligen kunde man sälja den senare, resonerade man.

Efter noggrant övervägande utsågs två byggplatser, en för huvudbyggnaden på 60 m² och en för bastubyggnaden på 20 m². Hela familjen deltog i utskedningen av virket som tog två dygn i anspråk, **Lasse Fagerströms** lilla båt och präm stod för grovjobbet. Stugorna restes av byggeteamet från Evijärvi och stockarna (!) handbilades på platsen. Vi trodde allt blev klart, men föga visste vi då om alla de oändliga strapatser och umbäranden som vi hade framför oss.

Småningom började vi se granskogen, som planterats strax efter kriget. Långa och tunna spiror som sträckte sej uppåt, tät och ogallrad från första början var skogen. Ugglor hade vi många, sorkar än fler. Så började gallringen och avverkningen av dessa förbaskade granar. Ett veckoslut kunde se ut på följande sätt: 10 stammar ner på lördag förmiddag, stapling och kvistbärande i famn till brännplatsen, lunch och 10 stammar till, inklusive granrisbärande till brasan vid stranden. Sedan belöning i form av bastu.

Det hände ofta att den kapade granen stod kvar upprätt lutande mot sina grannar, så tät växte skogen. **Sven Dahlberg** gick vilse en vår på fågelskytte där. Ingen vegetation växte under granarna för solen nådde inte ner till marken. Man såg inte bastun från

storstugan, avstånd 50 meter. En granne från Killingskär kom i roddbåt enkom för att tala om för oss hur tokiga vi var som avverkade skogen för hand. Visst var det snällt av honom.

Skogsarbete inget skådespel

Vi avverkade, fällde, brände, klöv, slösade, skänkte, gjorde flaggstänger, sågade till virke, byggde ekonomibyggnader, vedbodar, skjul, vedbingar, ja allt vi hittade på utnyttjades granarna till. Men främst till eldning. Det tunga skogsarbetet krävde mycket bastubadande som motvikt, och det förbannade riset som bars tvärs över tomten för att brännas fick svetten att lacka ymnigt.

Man kan tro att det funnits andra sätt att bli kvitt skogen, och säkert hade det funnits. Men vi tyckte att en skogsmaskin typ Moto lämnar så fula spår efter sej, och virkesköpare ville ha stockar vid skyddad strand vackert staplade, helst på en brygga och minst 1000 st. 4,6 meters stockar... Hur skulle vi klara det utan maskiner? Återstod att fortsätta det småskaliga avverkandet.

En höststorm fällde 62 granar, vilket var ett resultat av vår gallring. Skogen stod inte pall för den kraftiga nordvästen. Försäkringen täckte knappt service av motorsågen, vi fick ju behålla virket. Vridet och sprucket som det var dög det endast till ved och fy fasen vad sammelsuriet av stammar hade spänningar i sej. När man kapade och röjde kunde plötsligt en hel gran flyga iväg flera meter. Farligt hantverk, det gällde att vara försiktig och noggrann.

Sakta kom solen åt att lysa ner på marken och vi kunde glädjas åt blåbär och lingon som spred sej på de nya fria ytorna medan åren gick och granbältet drog sej tillbaka. Björk och tall spreds naturligt, helt som sej bör. Ädelträd planterades och äppelträd med. De sista 100 granarna fälldes år 2009 och 300 propsvirke skeppades till sågen.

Samtidigt har andra förbättringar fått till stånd. En gäststuga och en snickarbod har rests, bryggor har investerats i, elektricitet har vi fått, egen traktor och grävmaskin, 2 borrbrunnar eget sågverk bl. a.

Allt underhållsarbete bör man i mitt tycke få gjort så att det är skoj. Till exempel ved. Att såga med motorsåg och klyva med yxa är helt i sin ordning, var och en får göra som den vill, men vedskruv och cirkel - se det är för stora pojkar med hängselbyxor och skägg!

Att i år fira 2 veckor på vintern och minst 12 veckor på sommaren ute på stugan är ett privilegium, men nog har vi jobbat och nog jobbar vi på ännu. Världen blir aldrig färdig, inte heller Notlandet, tydligen.

Såhär i efterhand kan man njuta av att se nya björkdungar växa frodigt, vackra tallar skjuta upp mot höjden, och tänka tillbaka på allt det arbete som utförts. In alles har åtminstone 800 granar har avverkats, detta enligt en beräkning utgjord av en forstmästare på 70-talet om antalet granar per hektar.

Det är en otrolig massa och nu har del två, stubbensning också kommit igång... Och så frågar folk "vad gör ni där ute, blir det int långtråkigt?"

Text och foto: Peik Stenberg

”Man ska inte ligga det röda av solen”

Gertrud Klemets berättar om
sitt arbete i Hitis skärgård

– Ja, det är egentligen något jag själv hittat på och det betyder nog lite av varje. Jordbruk, boskapsskötsel, specialodlingar, fiske, att vara husmor, dräng och piga. Att överhuvud hjälpa till överallt med alla arbeten som förekommer på ett skärgårdshemman.

Han fortsätter att fråga.

– Barn?

– Två flickor över 20 år.

Han frågar hit och dit. Äter jag mycket fisk kommer min strumaförgiftning kanske från tången, den innehåller jod? Till sist säger han:

– Vi tar in er för undersökning.

Jag kommer in i ett rum för sex patienter. Så skönt att få lägga sig i en färdigt bäddad säng. För resan har varit lång och dagen tung. Dagarna går med provtagningar. Proven är alla bra, bara joden är för hög, men den ser ut att sakta gå ner. Kamraterna i rummet är världens härligaste. Vi skrattar och har roligt och dagarna rinner bort. När jag märker att alla prov är tagna och tre veckor har gått dristar jag mig att fråga läkaren om jag snart får fara hem?

– Vill ni fara hem nu?

– Ja, det är ju bara en vecka kvar till julen, svarar jag.

Allt för tydligt har jag visat, utan att veta om det, hur jag njutit av mitt livs första semester. Och läkarna har låtit mig hållas, i vetskap om att jag behövt vila ut.

– Ja, säger läkaren, imorgon får ni resa, joden är nu litet under det normala.

Då förstår jag att alla människor är i behov av semester, t o m den som jobbar ute i naturen. Människan är ingen maskin som arbetar i 25 år i ett sträck utan den minsta översyn. Ett nytt fint ord har jag blivit bekant med. Stressen. Men låt mig få börja från början.

”Man måste kunna mjölka för att klara sig i livet”

– Du klarar aldrig arbetet på ett skärgårdshemman. Ja det var just vad jag fick höra av min fästman. Någon

beskäftig tant hade upplyst honom om att sådana flickor inte växer upp mera och de stannar heller inte i skärgården. Men det ville jag förstås inte tro på. Full av energi och fast besluten att visa vad jag dög till höll jag fast vid att visst skulle jag klara den saken! Född i skärgården på ett litet skärgårdshemman på knappt fyra tunnland hade jag kommit i kontakt med alla arbeten. Jag var också grundligt insatt i min mors tunga arbetsbörda att som änka ensam försörja tre barn. Jag lärde mig tidigt att mjölka. Jag kommer ihåg att jag då tänkte: ”man måste kunna mjölka om man ska klara sig i livet”. För mig fanns inte en tanke på att lämna denna skärgårdsö. Gödselgropen, högaffeln, räfsan, lövhackan, potatishackan och skottkärran var alla redskap som jag kunde hantera. Även justersågen och yxan hade jag använt.

Vårvintern 1946 startar min man och jag som husvärdfolk på min mans fäderne gård. Ett litet skärgårdshemman på drygt fyra hektar odlad jord, varav hälften består av dålig sandjord. Men det finns lite skog plus flera stora och små holmar. Det är bara att ta i med friska tag från början! Arbetet blir minsann inte bara att sköta hem och barn, att baka stora surbrödsdegar, jästbröd och bullar. Nej, hela ladugårdsarbetet skall skötas. Varenda vrå i ladugården är fylld av djur - kor, får, svin, kalvar och höns.

Strömmingsfiske efter islossningen – det gäller att vara flink i fingrarna

Genast efter islossningen börjar strömmingsfisket med skötar. Fast man bor i skärgården ska man inte alltid tro att man bor vid strandkanten. Nej, vi bor nästan en halv kilometer från stranden och det gör arbetet tungt och besvärligt. Mjölkkannor och matkassar ska bäras däremellan. Ett gammalt ordspråk finns här att rätta sig efter: ”att inte ligga det röda av solen”. Med andra ord ska man stiga upp vid 4-5-tiden på morgonen och börja ladugårdsarbetet och mjölkning, laga matsäcken färdig och infinna sig till den s k ”fiskeredanbutkan” (sjöboden) för att plocka av fisken.

Allteftersom våren framskrider börjar vi fiska strömming i krok. Då har var och en skötfiskare sina egna krokplatser. Man börjar från land och lägger en sköta rakt ut som en arm, varefter två andra lägges i krok. Det kommer på min lott att ro, tunga stenar läggs ut som ankare för att få kroken i riktig böjning. Krokarna läggs ut på kvällen och dras upp vid 3-4-tiden på morgonen. Vi får lov att vara ännu tidigare i farten för strömmingen ska plockas av. Om det vill sig kan dessa skötkrokar samla massor av fisk. När fisken är avplockad skall den fyllas i kassar och sköljas i sjön, varefter den sätts i lådor. Det gäller att vara flink i fingrarna för strömmingen ska redan följande morgon vara i huvudstaden.

När vårvärmen kommer på allvar ska också gäddryssjorna läggas ut för att fanga lekgäddan. Också där skall jag hålla i årona för att bragderna skall komma på sina rätta platser, just precis där gäddan går. Det ska vara vackra spegellugna vatten för att detta skall lyckas. Ryssjorna vittjas med några dagars mellanrum och läggs sedan ut på nytt. Ett mycket roligt fiske, det är roligt att sitta och beräkna fångsten i vikt.

Våren kommer med jordbruksarbete

Med sol och värme börjar också gräset spira. Fåren för vi ut på någon av de mindre holmarna. Korna och de större kalvarna förs ut på en holme eller på en udde som sitter fast i hemlandet och där vi också har vår brygga och båtarna. Tillika med detta intensiva vårfiske skall jordbruksarbetet utföras. Sättpotatisen plockas upp från källaren och förs in i ladugården för att förgro. Gödseln mockas på kärrflaken och körs ut på tegar och åkrar för att sedan spridas ut före sådden. Potatissättningen och sådden får lov att passas in till fredagseftermiddagarna och lördagarna då vi inte kan fiska, eftersom det inte går att sända fisk till stan på söndagarna. Det gäller att ta alla stunder till vara på dagen för att få arbetena utförda i rätt tid. Med så mycket djur i ladugården över vintern är det nödvändigt att lador och källare fylls med mat. Kålrötter, foderrotter, foderkål sås och så har vi ett köksland för eget bruk.

Två gånger per dag ska korna mjölkas ute på holmarna

När vårfisket avslutas står midsommaren för dörren. Med stora tegar av rotfrukter sådda är det också bättre att förekomma än att förekommas, d v s det är bäst att börja hacka mellan raderna i tid så ogräset inte hinner först. Genom att gå på gång rensa ogräset och luckra upp jorden kan man sköta stora områden med en liten arbetskraft. Höbärgningen infaller så gott som samtidigt, så det gäller att passa in det ena arbetet i det andra. Korna och de större kalvarna förs nu ut på en större holme (Stengärsholmen) och dit skall jag ro med ekan två gånger om dagen. Om jag är riktigt kvick kan jag ro från fasta Hitislandet till Stengärsholmen på 40 minuter, mjölka på 20 minuter och ro hem igen på 40 minuter

– Våra äldsta skärgårdsbor är riktiga stål män och -kvinnor, se bara på dem som bor på servicehemmet Solglimten! sa en fysioterapeut till mig en gång. Det märks t.ex. bra att kvinnorna förr rodde ut till holmar för att mjölka kor och att de har jobbat hårt med sina kroppar. Ingen har en så kraftig bälmuskulatur i hög ålder som dessa skärgårdskvinnor, konstaterade hon. Också vi yngre generationer borde ro betydligt mer för att må bra som äldre!

Gertrud Klemets, 94 år i sommar, är en sådan skärgårdskvinna. Hon har bott i Hitis kyrkby i hela sitt liv och som så många andra skärgårdskvinnor har hon varit tvungen att klara av långa arbetsdagar och otaliga tunga arbetsuppgifter. Att jobba som mångsysslare och ha flera ben att stå på är vanligt och ofta nödvändigt för den som vill leva i skärgården. Så är det idag, och så var det också förr. Gertrud Klemets har själv beskrivit sitt arbete som skärgårdsvärdinna - det här är hennes egen berättelse:

Mitt arbete

Jag sitter framför läkaren i hans mottagningsrum. Han vet att jag är från skärgården. Namn, födelsetid, mannens namn och yrke antecknas. Mitt eget yrke? Utan att vidare tänka svarar jag:

– Skärgårdsvärdinna.

Läkaren ser upp, granskar mig noga och säger en smula intresserad:

– Vad betyder skärgårdsvärdinna?

Kanske en aning förlägen svarar jag:

– det blir totalt två timmar. Men då skall vädret vara vackert och korna ska vänta snällt på stranden. Får jag söka dem kring alla stränder och uddar räcker det längre - ibland tre till fyra timmar. Detta görs två gånger per dag och då har man inte så långt kvar till den så mycket omtalade 8-timmarsdagen. Men mjölkningen är bara en liten del av hela dagens arbete. Vid hemkomsten vidtar dagsarbetet, barn och matlagningen – allt i brådskande ordning invecklat i varandra. Efter maten en halvtimmes vila – en god sed som jag tagit med i betraktande från början. Att slumra in 10-15 minuter ger en oerhörd styrka för fortsatt arbete. Sen bär det ut på åkrar och ängar, att tänka på disken hinner man sällan. Endast mjölkkärlen måste diskas och sättas ut i solen för att torka.

Den roliga höbärgningen

Åkerlapparna ligger liksom utslängda på måfå. Den ena här, den andra där. Endel ligger ganska nära hemmet, andra 3-4 kilometer bort. Vid arbetet på de närliggande åkrarna går det bra att ta barnen med. Men vi har en fördel av att det finns en gammal faster på gården – hon rycker in som barnvakt när det är omöjligt att ta de små med. Till och med här ute kan det hända att höskörden blir riktigt ordentlig fast jordmånen är dålig. Då får jag gå med högaffeln efter slättermaskinen och vända höet, om det vid slagningen faller åt orätt håll. Om klövern är tjock kan det vara besvärligt att få omkull t o m med maskin. En välsignad sak är att det finns en hästräfsa på gården. Den gör mångas arbete och höet ligger där i fina strängar färdig att störas. Det hör till mannens arbete att köra hästräfsan och slå in störarna i marken. Sen är det fullt jobb för oss att tillsammans störa höet. Men roligt är det. Och ju flera störar det blir, desto fler fyllda lador ser man för sin inre syn. Att räkna störarna när allt är färdigt är

det allra roligaste. Så fortsätter arbetet från äng till äng och när det sista höet är slaget är det ofta dags att börja inkörningen av höet som störades först.

Till mina uppgifter hör det också att trampa ner höet i häcken (hökärren) när höet ska köras in från ängarna, men det gäller att lasta så att det inte blir snett. Hur väl jag än försöker får jag ändå ofta höra att det lutar än hit, än dit. Att köra hem ett högt, rågat hölass på knaggliga och steniga vägar är inte så lätt, men jag måste medge att min man är väldigt skicklig på att söka sig fram mellan stenarna med häst och hökärren. Det händer egentligen aldrig att mina snedlastade lass skulle stjälpas. Att för hand skyffla in höet i ladan är ett tungt och svettigt arbete. Men det är inte endast det sådda höet som skall bärgas. Nej, stränderna med vass och strandgräs skall också bärgas. På min lott blir det att räfsa iland vassen. Det är ett tungt arbete eftersom vassstubben är hård och svår att räfsa i, men med högaffeln till hjälp måste det gå. Dessutom skall det bäras högt upp på land för att torka. Vassen är ett bra och hälsosamt foder för korna om det blir bärgat i tid.

Djuren på holmarna flyttas till nya betesmarker

Så fortlöper sommaren. Fåren skall klippas och flyttas. Kor och kalvar skall flyttas till en annan holme. För flyttningen behövs stora stadiga båtar. Det tar flera timmar att flytta djuren eftersom det är långt mellan holmarna. Den ena holmen långt i väster, den andra långt i öster. Egentligen ger detta en möjlighet att lite vila armar och ben då båtarna sakta glider fram mellan holmarna, men det är ändå en viss spänning över det hela. Vi bogserar med den stora motorbåten, men det hör till mig att åka med i kobåten och se till att djuren står stilla. Dessutom ska jag pumpa eller ösa vatten - för det mesta läcker dessa gamla kobåtar. Barnen får oftast vara med på dessa färder och de tycker det är mycket roligt.

Skördetid och vassbuksfiske

Skördetiden tränger på. Råg, vete och havre börjar mogna och ska skördas och efterhand som det torkar ska det köras in och tröskas. Ett gammalt tröskverk finns på gården, men det är mycket besvärliga tröskningsdagar eftersom det alltid är något som går sönder och måste lagas. Dessutom ska tröskverket dras av en gammal båtmaskin som egentligen bara går när den själv vill. Samtidigt som skördetiden tar slut börjar vassbuksfisket i september. Det är fina vassbuksfångster! Skötarna är alldeles fulla och köpare finns det också. Men det gäller att få fiskarna avplockade fort, för det är varmt ännu i september. Om man är riktigt skicklig kan man slå av vassbuken, genom att ta i skötan och med en liten knyck slå till. Då blir det ofta bara ett fåtal vassbuk kvar som behöver plockas av för hand. Korna måste nu igen tas hem till hemlandsholmen (Byholmen) för att jag ska hinna mjölka dem. Nu får korna också börja beta på ängarna. Kannorna fylls med mjölk när korna får äta den fina återväxten på tegarna. Jag njuter när jag med kraft formligen får mjölken att forsa i ämbaret och kannorna fylls. Det är då tanken föds att mjölken borde föras till mejeriet. Men det är två mil med båt till närmaste mjölkbil. Vi får det trots allt ordnat - tillsammans med

några andra börjar vi turvis föra mjölken hela den långa vägen, tre gånger i veckan.

Dags för potatisupptagning – byka, baka och städa gör man i förbifarten

Det blir långa ändlösa dagar. 16 och 18 timmar ibland. Men jag har en underbar sömn, ofta hinner jag inte lägga mig ordentligt i sängen på kvällen före jag somnar. Och jag är väldigt morgonpig, jag har alls ingen svårighet att stiga upp vilken tid på natten som helst. Potatis och rotfrukter ska nu tas upp. Potatisen har vi odlat på den längst bort liggande åkern, ca 3-4 kilometer från hemmet. Arbetsfolk är det svårt att få, men några får vi i alla fall med oss vid potatisupptagningen. Vi kör dit allt som behövs med häst: lådor för potatisen, vattenkannor, gryta, kaffepanna och en stor korg med mat och kärl. Vi kokar potatis och fisk där ute, äter det med hembakt surbröd, hemkärnat smör och kärnmjölk. Det smakar härligt att äta ute! Efter några timmar ska kaffet kokas och det smakar lika bra med hembakt jästbröd. Kvällen nalkas och jag får lov att till fots bege mig hem lite tidigare än de andra för att stöka undan mjölkningen och ha kvällsmaten färdig när de andra kommer. Det tar ca 2-3 dagar att få upp potatisen och efter det har vi dessutom arbete i flera dagar med att köra hem potatisen. Dessutom försöker jag sortera en del som vi ska sälja. Vi får lov att ha ett litet uppehåll med fisket då vi jobbar med potatisen fast vi ogärna har det, för fisket är egentligen det enda som ger oss något i penningväg. Tidigare har jag förstas trott att bykning, bakning och städning är stora arbeten som skall göras. Nu får jag lära mig att det är arbeten som borde göras i förbifarten – om det finns en ledig dag någongång. Det är arbeten som jag har svårt att hinna med. Men varje regnvädersdag hälsas med glädje, för då kan jag få några plagg tvättade eller bröd bakade. Men bykeshögen växer sig oroväckande stor under sommaren och det är först till julen jag försöker nå botten på den. Städningen går till så att när jag går ut så tar jag alltid med mig några mattor som jag skakar upp.

Höst för med sig slakt och fiske – och föreningsverksamhet

Det blir höst. Fåren tas nu hem, klipps och slaktas. Endast de får lämnas som ska bli kvar över vintern. Korna förs in i ladugården och tjurar och kvigor till slakteri. I november fiskar vi ännu leksik med nät. Det är kallt men roligt att dra upp de silverglänsande fiskarna. Under vintern hinner jag reparera våra kläder, spinna, sticka och sy. Mitt stora intresse har alltid varit amatörteater och föreningsverksamhet. Jag försöker ännu odla lite av dessa intressen.

Tekniken blir bättre och sparar krafter

Så går det ena året efter det andra. Drömmen om cykeln och mjölkan-jollen med maskin förverkligas. När elströmmen kommer till byn i mitten av 1950-talet kommer också vattenledning till ladugård och boningshus – tidigare skulle allt vatten bäras för hand från brunnen. Vi får också en ny bastu med tvättmaskin. Det hörs formligen som fin musik i våra öron när vi för

Hitis skådespelare

första gången tröskar med det nya tröskverket. Säckarna fylls med ren säd och halmen åker med fläktens hjälp upp på ladugårdsvinden. Vi får också en ny fiskebåt med ny maskin och blir delägare i en potatisupptagningsmaskin. För att få alla dessa förbättringar fordras pengar och för att få dem får vi lov att arbeta ännu mera. Vi satsar på specialodling av gurka. Det är som ett lotteri – det ena året bra, det andra dåligt. Men det kräver alltid samma kraftanstängning att hålla ogräset borta. Arbetet räcker till för oss alla. Dag efter dag går vi med böjda ryggar. Våra flickor är nu så stora att de kan delta i arbetena. Men jag undrar om de redan nu ser skolan som en utväg att i framtiden få lämna alla hackor, grepar och gafflar de nu så flitigt får lov att använda. Det är med stor glädje vi får följa deras framgångar i skolan.

Är detta verkligen jag?

25 tunga arbetsamma år har gått. Jag har levt ett rikt och härligt liv ute i naturen men orkar inte mera. Jag får lov att gå till läkaren och strumaförgiftning blir konstaterad. Åkerpaketering blir aktuell och den passar oss utmärkt. Under min sjukhusvistelse töms ladugården på hela sitt innehåll. När jag nu ser tillbaka på de här 25 åren verkar de så oerhört avlägsna, inte alls verkliga. Ungefär som något jag gjort i ett tidigare liv och jag frågar mig om det är jag som sprungit fast får på den här holmen? Är det jag som sökt kor på den där holmen under svett, tårar och svordomar och med ångest i hjärtat bett Gud om förlåtelse? Är det jag som år efter år störat hö och under svett och möda och med böjd rygg plockat rad efter rad med ogräs och gurkor? Är det jag som slitit ut den ena ladugårdsskyffeln efter den andra så de brustit på mitten och fallit ihop? Är det jag som lastat cyklarna med tunga 20 liters mjölkkanor så att det bara blivit en stackars skramlande hög kvar av den? Är det jag? Är det verkligen jag? ”Men när det som bäst varit haver, har det möda och arbete varit”.

Text: Gertrud Klemets

(inledning av Maria Nylund)

Foto: Maria Nylund samt ur Hitis Byaförenings och Rosala Byaråds arkiv

Fr.v. Kerstin Sundqvist, Anna-Lisa Rosenqvist och Gunn Fihlman vid Vikingaborg

Beryktade midsommardanser i Rosala

Om något är midsommardanserna i Rosala vida kända. Danserna är förknippade med rykten om hejdlöst supande och festande. För vissa är det förmodligen sant, för andra inte. Rykten är svåra att stämma i bäcken. Arrangörerna hörde ändå definitivt inte till dem som festade hejdlöst.

Midsommardanserna arrangerades av ungdomsföreningen Skärgårdens vänner i Rosala-Böle. I år fyller föreningen 75 år. Veldig många kommer ihåg danserna. Vissa berättelser tål inte dagsljus, även om de ljusa midsommarnätterna inte förmådde dölja hur ungdomarna rumlade om när det begav sig. Jag beslutar att inte presentera en historik om föreningen i vår tidning, en sådan finnas nämligen på nätet från föreningens 50-års jubileum. Ett betydlig trevligare upplägg är att intervjua tre aktiva damer som var med.

Det hör till ovanligheten att jag får tre stiliga damer på besök. En eftermiddag i höstas knackade **Anna-Lisa Rosenqvist**, **Gunn Fihlman** och **Kerstin Sundqvist** på min stugdörr. Alla tre var aktiva funktionärer under ett flertal midsommarfester. Tillsammans trollade de fram gamla minnen och jag lät pennskaftet vifta. Jag hade ingen möjlighet att hinna med vem som sade vad, egentligen kvittar det för alla tre var enstämmiga. Jag ger ordet till mina gäster.

Midsommardanserna var föreningens ryggrad

– Under 1970-talet och tidigt 1980-tal var danserna som mest populära och inbringade en hel del medel till föreningen. Åtminstone 600 biljetter såldes till dansen på midsommaraftonen och ungefär hälften färre till dansen på midsommardagen. Vi drog in massor med pengar till föreningen.

– Inga alkoholdrycker serverades. Folk rörde sig in och ut runt Vikingaborg. Flaskorna hade de gömda i buskar och tält. Det var tryggt att veta att polisen oftast kom en sväng till danslokalen för att kolla läget och det samma gällde kustbevakningen. Sällan behövde de ingripa, redan blotta åsynen av myndighetspersoner lugnade. De flesta var dock skötsamma och hade roligt. Dansen pågick till klockan tre på natten. Dansen på midsommardagen slutade två timmar tidigare. Dansmusiken sköttes oftast av dansband från Pargas, Ekenäs eller Dalsbruk. På andra sommarfester var oftast **Börje Sjöholms** orkester från Dalsbruk aktuell. **Åke Sundqvist** skötte för det mesta om att orkestern blev transporterad med båt från Kasnäs och han stod även för traktortransporten upp till lokalen.

– Så gott som alla kom med egen båt, eller pappas båt, som var överfull. Knappt någon hade flytväst, det var tur att olyckor kunde undvikas. Endast en drunkningsolycka

inträffade i byviken under dessa år, även den en för mycket. De flesta besökare kom från Pargas, Dalsbruk, Kasnäs och Hangö och andra närliggande orter. Samma människor kom år efter år. Där branddepån ligger i dag fanns ett hundratal tält uppresta och många besökare hittade tältplats på Säbbholmen, i Gröndalen eller ute på holmarna.

– Ibland kunde man se midsommarfirare som inte lyckades komma fram till sitt tält. De kunde ha slocknat mitt på vägen eller någonstans i gräset. En del var sönderbitna av myggbett, andra var rödbrända av solsken. Saltsugna och hungriga var de i alla fall på midsommar dagen.

– Danserna på midsommar dagen var lite mer högtidliga. De yngsta var kring 15 år och de äldsta 50–60 år. Då kom även byborna. Många är de par som har hittat varandra under midsommar danserna i Rosala.

– Rosala myllrade av folk som vandrade omkring på mer eller mindre stadiga ben. De flesta rosalar var fredade från inkräktare på egen gård. Visst hände det att ungdomarna hittade på utyg. Flaggor hissades ned och fiskar släpptes ut ur sumpar vid bryggorna. Sina behov kunde de uträtta där nöden påkallade.

Funktionärskåren var stor

– Praktiskt taget alla i åldern från 15 år och uppåt, såväl mor som dotter, var någon gång engagerade som funktionärer. Ortsborna räckte inte till utan en del sommargäster ställde också upp. Ett fyrtiotal personer kunde vara engagerade i olika uppgifter.

– Vi var ett tiotal som fixade smörgåsar. Som pålägg lade vi ost med gurka och tomat, prickig korv med salladsblad och persilja samt sill- och äggsmörgåsar. Över tusen smörgåsar breddes, allt gick åt. Vi sålde varm korv, läsk, pilsner och kaffe. I lokalens kök fanns inget rinnande vatten, utan vi bar in vattnet från grannens brunn i 30 liters kärl.

– Vi var mycket noga med att varorna inhandlades vartannat år från Backabutiken och vartannat år från Kasbutiken. Under den butikslösa tiden i Rosala inhandlades varorna turvis från någon av Hitisbutikerna. Efter att **Britt-Marie** och **Mats Wilson** öppnade sin butik togs varorna därifrån. När Britte stängde butiken för dagen kom även hon till lokalen för att jobba med oss.

– Alla frivilliga tyckte mer eller mindre att det hörde till att jobba på midsommaren, men visst knorrades det också. Damerna var aktiva i köket och med serveringen. Männerna var ordningsmän och en del sålde biljetter. Ett arbetspass varade i cirka en och en halv timme varefter ett annat tog över. Två värdinnor hade totalansvaret och de var engagerade hela kvällen och natten, två andra hade ansvaret på midsommar dagen.

– När dansen slutade klockan tre på efternatten var det dags att börja städa. Alternativet var att sköta städjobbet på midsommar dagens förmiddag. Den tanken var inte lockande alls så det var bäst att sköta det genast. Ingen dammsugare fanns, diskandet skedde för hand. Det fanns sparsamt med köksredskap, osthyvlar och annat togs med hemifrån eller lånades av **Gerda Gustavsson** som var vår allt i allo och bodde strax invid lokalen.

– Ordningsmännen skötte sig väl. De visste hur överförfriskade skulle skötas. Om gästerna blev för vilda hade ordningsmännen rätt att låsa in dem. I ändan av toalettbyggnaden fanns ett låsbart förvar kallat butka där de fick lugna ned sig. Oftast satt de inte längre än någon timme förrän de blev utsläppta. Vi fick inte ha dem inlåsta efter att dansen slutat. Enligt reglerna plockades bälten och skosnören av dem.

Brand satte definitivt stopp på firandet

Det råder en viss osäkerhet om vilken tid midsommar danserna egentligen tog fart i Rosala. Alltid har det dansats på midsomrar men danserna blev populärare efter kriget, när dansbanan kom till och ungdomslokalen stod klar i mitten av 1950-talet. Däremot står det klart när midsommar danserna upphörde.

– Sista midsommar dansen i Rosala arrangerades år 1990. Danserna under senare år har ordnats i paviljongen i Kasnäs. Under de sista åren minskade antalet gäster. Många lät bli att köpa inträdesbiljetter. De hade egen musik med i sina tält. Priset på orkestrarna steg dramatiskt, medan biljettpriiset hölls på en låg nivå. Våra nettoinkomster sjönk drastiskt. En ny generation hade växt upp som inte förstod att uppskatta traditionell skärgårdsdans med levande musik.

– Den sista sommaren utbröt en brand då någon farit ovarsamt fram med grillen på bergen ovanom tältbyn. Branden hotade sprida sig till närbelägna byggnader och skog. Vi hade länge varit rädda för brand och efter eldsvådan var det dags att avsluta midsommar danserna i Rosala. Branden sammanföll lämpligt med minskade intäkter och många av oss frivilliga började tappa motivationen.

Groddans midsommaren 2010. Foto: Karolina Harjula

Helt slut är det ändå inte med midsommar dansandet i Rosala. Föräldrar och barn brukar dansa ringlekar kring midsommarstången där tälten förut stod tätt. ”Små grodorna små grodorna” låter det, kanske låtet från de små grodornas koackakaka inte är värst avlägset från det joller till ljud som ljud ur midsommar firarnas törstiga stupar under efternattens sista timmar.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Utflyktsmat

Skärgubbens överraskning

ca 200 g gravad lax
1 st finhackad lök
1 burk grynost (2 dl)
1 burk creme fraiche (2 dl)
svartpeppar, salt

1. Skär den gravade laxen i tärningar, hacka löken
2. Blanda ihop alltsammans och krydda
3. Servera på Rosala limpa eller potatis

Rabarberdricka

ca 14 st rabarberstjälkar
6 l vatten
5 dl socker
1 citron

1. Koka upp vattnet
2. Skölj och skär rabarbern i mindre bitar
3. Skölj citronen och skär i skivor
4. Blanda alltsammans och häll på det kokande vattnet och låt stå till följande dag (eller längre), sila saften och avnjut!

Sommar sallad

½ grillad broiler
½ burk saltorkade tomater
2 dl spiralmakaroner i olika färger
½ burk feta ost
½ paprika
½ påse majskorn
5 st. svarta oliver
Dressing: några matskedar
olja från saltorkade tomaterna

1. Koka makaronerna
2. Skär broilern i mindre bitar
3. Ansa paprikan och skär den i tärningar
4. Blanda ihop alla ingredienserna i en salladsskål och häll dressingen över
5. Servera med varma baguetter

Elins semlor

5 dl vatten
1 dl mjölk
25 g jäst
2 tsk salt
1 msk honung
ca 12½ dl vetemjöl

1. Värm vatten och mjölk fingervarmt
2. Tillsätt salt, honung och jäst
3. Knåda vetemjölet lite i gången, degen skall bli ganska lös
4. Låt jäsa ca 15 minuter, baka ut till semlor och låt igen jäsa
5. Grädda i 225 grader i ca 10 minuter

Christinas svamppaj

2 dl vetemjöl
75 g margarin
1 msk vatten
300 g riven ost
200 g ev. grönsaker, skinka eller svamp
2 msk majzenmjöl (eller 4 msk pot.mjöl)
2 msk smältost
2 ägg
1½ dl mjölk
Sätt ugnen på 200 gr

1. Blanda tillsammans 1 dl riven ost och vetemjöl
2. Toppa i margarinet med fingrarna till en smulig massa
3. Tillsätt vattnet
4. Bred ut degen i en smord pajform
5. Hacka skinkan i små bitar och bred ut skinka svamp eller kokta grönsaker på degen
6. Vispa ihop smältost, ägg och mjölk
7. Tillsätt den rivna osten och häll alltsammans ovanpå fyllningen grädda ca 30 min

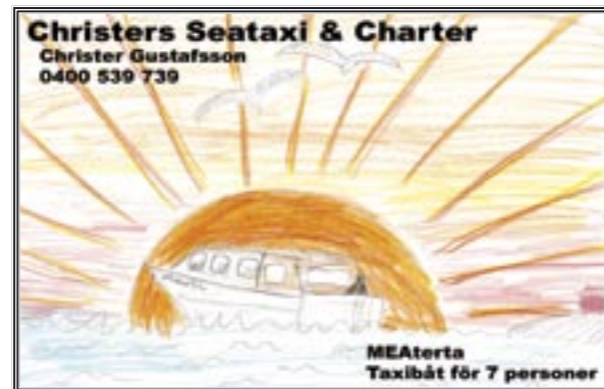
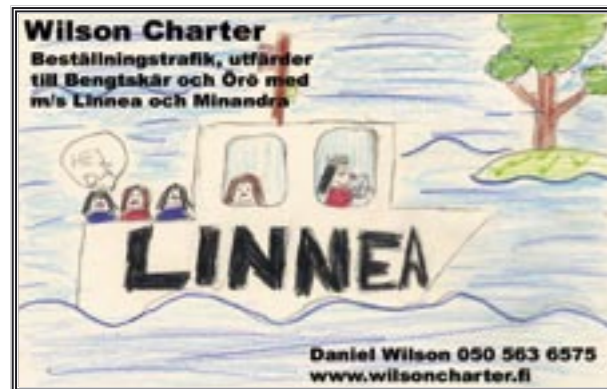
Archipelago paj

4 - 5 dl bär eller 2 - 3 äppel
(om du använder bär rör ner ca ½ msk
potatismjöl och till äppel 1 - 2 tsk kanel)
½ dl socker
Smuldeg:
2 dl havregryn
2 dl vetemjöl
1 dl socker/farinsocker
ca 100 - 150 g smör

1. Smörj en pajform och lägg i bären, håll på socker vid behov
2. Blanda ihop alla ingredienserna till smuldegen
3. Smula degen över bären
4. Grädda i 200 grader, ca 20 - 25 minuter
5. Servera med glass eller vaniljsås

Text: Christina Sundberg
Foto: Bernt Örså

Skärgårdsberättelser som lämnar spår
- pigg jubilar firar 10 år!

1 år utkommer tidningen RoHit med sin tionde årgång. Under tidningens livstid har närmare 200 artiklar sett dagens ljus och flera livsöden har skildrats tack vare frivilliga redaktörer. RoHit är idag en väletablerad tidning i Hitis skärgård, men hur började allt? För att fira tidningens 10-års jubileum sätter jag mig ner för att få en pratstund med upphovsmännen till RoHit, Jan, även kallad Janne, Sundberg och Bernt Örså.

Man kan säga att goda idéer är som svampar: där man finner en finns det ofta flera. År 2003 visade sig vara ett väldigt bra "svampår" i Rosala, eftersom detta år blev födelseåret för två goda ting, nämligen Rosala byråd och tidningen RoHit.

- Rosala Byråd registrerades i februari 2003, minns Bernt. Jag fungerade som ordförande för föreningen och Janne fungerade som sekreterare.

Denna duo började umgås även privat och slog efter ett tag sina kloka huvuden ihop och bestämde sig för att göra en tidning. Det första numret av RoHit såg dagens ljus i juni 2003.

- Syftet med tidningen var att fungera som en

sammanhållande länk mellan byarna Böle, Hitis och Rosala och att vara ett informationsorgan för dem, berättar Janne. Avsikten var att tidningen skulle innehålla nyheter om händelser under vinterhalvåret, intervjuer, reportage och bygdehistoria. Visst hade det funnits skärgårdstidningar före RoHit, men vi ville göra något annorlunda.

Varje tusenmilaresa börjar med ett steg

För att starta en tidning behövs flera olika komponenter. Man behöver kunskap, passion och drivkraft, men man behöver även redaktörer och ekonomiska förutsättningar för att gå från idéstadiet till en verklig tidning. Men hur går man då från idé till verklighet? Janne erkänner att det var lite knepigt att starta en tidning från grunden:

- Problemet på den tiden var att vi inte hade några pengar att finansiera tidningen med. Tryckandet är den största utgiften och ombyggnad kostar. Detta löstes genom att Bernt skaffade lokala annonsörer som fick personliga annonser tecknade av skoleleverna i Hitis lågstadieskola. Jag lade till en slant från min egen ficka och så skickades

Morgonland bjuder på vackra vyer

i RoHit märks det tydligt att det ligger ett stort arbete bakom artiklarnas text, bilder och ombrytning. Janne och Bernt kompletterar varandra väl i tidningsarbetet.

– Vi skulle aldrig klara oss utan varandra, framhåller Bernt. Bådas kunnande behövs för att slutresultatet skall bli så bra som möjligt

Bernt och Janne gör många av reportagen tillsammans och utgör därmed ett bra team: Janne med sitt rutiga block och Bernt med sin kamera. Bernt fotograferar inte bara intervjuoffret, utan även miljöer och detaljer i personens liv. Men hur får man en person att bli lyckad på bild? Bernt har sina knep:

– Det är lättare att få folk avslappnade och naturliga om de fotograferas i en bekant och trygg miljö.

Ofta har artiklarna i RoHit en historisk förankring, och då kan Bernt använda sig av ett digert kartotek av gamla bilder som han och Tina Örså har samlat in för Byrådet. Det är naturligtvis inte bara Bernt och Janne som ligger bakom RoHit. Det finns även andra eldsjälur som brukar ställa upp som redaktörer. Dessutom är tidningen beroende av folk med kunnande och expertis. Janne månar om sina källor och intervjuobjekt:

– Ett gott kontaktnät i skärgården är A och O. Man måste ha god kontakt med äldre människor och höra sig för med folk från andra öar för att veta vad som är på gång i skärgården. Redaktionsarbetet kan även vara en kamp mot klockan.

– Det är viktigt att måna om de äldre människorna i byarna som sitter på bra historier, poängterar Bernt. Vi vill givetvis hinna fram innan det är för sent. Utan RoHit skulle många historier förbli oskrivna.

– Det är värdefullt att få ta del av den äldre skärgårdsgenerationens historier, instämmer Janne. De förtjänar att få sina röster hörda eftersom varje människa är unik och har en story att berätta.

Liten blir stor - växer och grov

Janne och Bernt skrattar gott åt minnena av det första numret av RoHit, som onekligen var en lite magrare och mer anspråkslös tidning än de senare årgångarna av RoHit. På senare dagar har RoHit utvecklats till en tidning som täcker hela Hitis skärgård. Föga anade Janne och Bernt år 2003 att tidningen i framtiden skulle ge en ekonomisk vinst.

– Då tidningen började gå på plus bestämde vi att överskottet skulle tillfalla skärgården, berättar Janne. Rosala byråd bestämmer till vilka ändamål pengarna går, och under årens lopp har RoHit-pengarna bl.a. gått till vägbelysningen i Rosala, Hitis och Högsåra. Man har även delat ut verksamhetsbidrag till de olika byaföreningarna, samt gett en summa till brandkåren i de olika byarna. En del pengar har även gått till servicehemmet Solglimten plus till stipendier i kommunens skolor.

Hur ser framtiden ut för RoHit? Ambitionerna för framtiden är höga eftersom Janne och Bernt gillar att utmana sig själva.

– Inget är så bra att det inte kan göras bättre, resonerar Janne. Så länge arbetet med tidningen känns roligt och så länge det finns drivkraft kommer vi att arbeta vidare. Man måste dock minnas att RoHit är en liten organisation, vilket på ett sätt gör att tidningens framtid hänger på en

skör tråd. Redaktörer välkomnas alltid och fortfarande finns det mycket att skriva om. Man måste ha ögon och öron öppna för att få nys om spännande artiklar.

Jannes fiskebåt **Glada Laxen** har blivit en vanlig syn i skärgården och redaktionsresorna har blivit så många att man inte kan räkna dem alla. Med facit i hand kan man konstatera att RoHits existens i dagsläge är beroende av Bernt och Janne, som gör ett stort arbete för tidningen. Jag lyfter på hatten för den kulturgärning som RoHit-redaktionen har gjort under dessa tio år. Då man sätter sig ner för att tala med Bernt och Janne märker man att det finns mycket kärlek, drivkraft och engagemang i tidningsarbetet. Så länge det finns vind i seglen kommer RoHit-skutan att segla vidare.

Vi gratulerar tidningen till 10 fina år och hoppas på många trevliga läsoplevelser under åren som kommer!

Text: Fanny Örså

Foto: Tina och Bernt Örså

Avsluta mening...

Namnet RoHit hittades på... som en sammanslagning av Rosala och Hitis (Bernt)

Att starta RoHit var... lite skakigt i början (Janne)

RoHits bästa pärmbild är... den med fåglarna eller den med dimman (Bernt)

RoHits budskap är... att fritidsboende skall vara ödmjuka inför skärgårdsborna och lyssna på vad de har att säga. (Janne)

Janne som chefredaktör är... socialt engagerad i skärgårdsbornas liv och leverne (**Christina Sundberg**, Jannes fru)

Bernt som fotograf är... skicklig (**Tina Örså**, Bernts fru)

Drömintervjun skulle vara... **Alfons Eriksson**, som tyvärr inte finns med oss längre. Vi skulle säkert ha haft mycket att diskutera. (Janne)

Namn: Jan, "Janne", Sundberg

Född: 12.12.1949

Hemma från: Björneborg

Bor: Grankulla, Rosala

Roll inom RoHit: chefredaktör

Gillar: motion (allt från styrketräning till rodd) och att skruva på motorer. Dessutom är jag en jäkel på att dra ut spik från bräder.

Ogillar: att bli hunsad och kommenderad

Om 10 år gör jag: jag är pensionär och åker omkring i min fiskebåt i skärgården. Så länge jag har förmågan kommer jag att skriva, det lämnar jag aldrig ifrån mig!

Namn: Bernt Örså

Född: 23.10.59

Hemma från: Åbo

Bor: Helsingfors, Rosala

Roll inom RoHit: att sköta det visuella med fotografi, layout och ombrytning.

Gillar: att fotografera. Övriga fritidsintressen är musik, idrott och historia.

Ogillar: stress

Om 10 år gör jag: då är jag pensionerad; njuter av livet och jobbar antagligen på heltid med RoHit

Blåmusslan i Kasnäs

Naturum Blåmusslan ligger bakom badhuset i Kasnäs uppe på kullen och besöks ofta av långväga gäster. Många som far med båt från Kasnäs har däremot inte besökt Blåmusslan men känner väl till badhuset och restaurangen. Det måste finna en orsak till det intresse för Blåmusslan som möjligtvis en och annan skärgårdsbo har försummat.

Naturum Blåmusslan är inte en helt okontroversiell institution i skärgården. Blåmusslan ingår nämligen som en del i Skärgårdshavets nationalpark som fick sin början 1983. Blåmusslan inledde sin verksamhet 1993. Nationalparkerna runt om i landet upprör känslor, oftast därför att mark- och vattenägare känner sin rätt kränkt av statsmakten. Skärgårdshavets nationalpark var inget undantag när den instiftades. Tanken var och är att behålla naturen med dess djur- och växtliv intakt för kommande generationer. Hur som helst, stormen har bedarrat och folk har lärt sig leva med nationalparken som sträcker sig från Hitis skärgård ända ut till Skiftet.

Blåmusslan lever i symbios med lokala företagare

I Blåmusslan blir fotografen och jag vänligt mottagna

av **Ann-Sofi Österberg**. Vi samtalar en stund i kansliet varefter vi gör en rundvandring i byggnaden.

– Det blev en dragkamp mellan kommunerna var Blåmusslan skulle placeras, men Kasnäs drog slutligen det längsta strået. Vi är två anställda på heltid och två säsonganställda under sommaren. Statliga Forststyrelsen är vår arbetsgivare.

– Vi har även ansvar för andra nationalparker i landet. Bottenhavets nationalpark är den största maritima parken i Finland. Den grundades den 8 mars 2011 och sträcker sig från Nystad i söder till Sastmola i norr. Där är inte skärgården lika framträdande utan den speciella undervattensvärlden.

– Blåmusslan besöks årligen av drygt 15 000 gäster. Vi är den största turistattraktionen i kommunen tillsammans med Bengtskärs fyr. Cirka tjugo procent av besökarna är svenskspråkiga, sex procent är internationella gäster och resten är finskspråkiga.

Det är intressant att notera att Hitis skärgård utgör den största turistattraktionen i kommunen med Blåmusslan och Bengtskärs fyr som dragplåster. Det verkar inte hjälpa hur man än försöker bygga ut Kimito centrum. Folk dras till skärgården och inte till ett centrum som har sin likhet lite överallt i landet. Det är synd att inte Dalsbruk fått en

Fiskar i olika skepnader

bättre uppbackning, vilket skulle lyfta upp helheten med flankstöd från Söderlångvik.

– När Kasnäs hotell var färdigbyggt 2000 började också hotellgästerna strömma till oss. Vi samarbetar även med Vikingacentret i Rosala och med pensionatet i Högsåra som inhyser lägerskolbarn. Näringarna stöder varandra och guidade turer kan bokas hos oss eller via våra samarbetspartner. De ordnar även guidade turer till Örö. De som åker ut till Örö med galeasen Inga inleder turen här i naturum. De som åker med **Daniel Wilsons** båt Linnéa får endast guidning på Örö.

Blåmusslan fylld till breddarna med natur

– Vi har en permanent utställning om skärgårdsnaturen och fågellivet här i husets bottennivå. Dessutom har vi en berättelse i bilder hur Östersjön bildades. Vi har även en undervattensvärld två meter under vattenytan ned till 40 meters djup. Vi visar ett vrak i miniatyr i undervattensmiljö, det vill säga S:t Mikael som ligger utanför Borstö. Fågelutställningen och undervattensutställningen har funnits här sedan början. I övre våningen finns en utställning om havsörnar och deras kamp för överlevnad. Den utställningen introducerades 2002.

– Varje månad har vi speciella utställningar. Det kan vara fotografier och konstverk eller dylikt med anknytning till skärgården. Folk vill gärna ställa ut sina alster här till påseende. Under höst- och sportlov arrangerar vi

Fr.v Sanna-Mari Rivasto, Ann-Sofi Österberg, Nora Berg

specialprogram för skolbarnen. I fjol var det fåren i fokus och nu är det skogen. Svamparna och barrskogen skiljer sig från motsvarande inne i landet. Barnen får pyssla med att göra smycken av rönnbär eller andra bär och svampar.

Tavlor med skärgårdsmotiv målade av Riggert Munsterhjelm pryder väggarna. En fiskare i sitt båthus rensar fisk och en annan tavla föreställer besättningen på en trälare under arbete. Därtill finns tavlor med historiska motiv. Barnen i Dalsbruks skola har bidragit med ett fint konstverk om havets djur.

– På vintern är det mest telefonintervjuer som gäller om isar och dylikt. Under höstar och vårar har vi många skolgrupper här. Särskilt lägerskolorna är intresserade av vad vi kan erbjuda.

– Skärgårdshavets nationalpark är Pan Parks certifierad och det ställs höga krav för att bli behörig. Den erkänslan fick vi 2007. Turister som till exempel besöker naturum Peneda-Gerês i Portugal kan även få information om Blåmusslan. Vissa turister nöjer sig inte med det utan kommer till oss på besök och även till andra nationalparker i Europa.

Havsörnen, skärgårdens konung

Ann-Sofi har studerat fysik och miljökunskap och är därtill artesan. En mångsidig utbildning får man lov att säga. Den exakta vetenskapen kombineras med miljö, fingerfärdighet och konst. Hon har också hunnit arbeta som lärare, vilket kommer väl till pass med alla skolbarn som kommer på besök. Hennes arbetskamrat **Sanna-Mari Rivasto** har studerat hållbar utveckling. Sommarvikarien **Nora Berg**, som sitter bakom disken och tar emot besökare, studerar geografi vid Helsingfors universitet. Ett ovanligt kunnigt arbetsteam har Forststyrelsen lyckats rekrytera. Då de unga damerna dessutom är ytterst gästvänliga har jag svårt att tänka mig att ni läsare – stora och små – hittar hållbara argument för att inte besöka Blåmusslan i Kasnäs.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Dödsur och hästmyra är de gamla husens ohyra

Fig. 1. Närbild av en hästmyra. Foto: Pekka Malinen

Kunniga husbyggare som utnyttjar snillrika lösningar sparar våra trähus för eftervärlden.

Dödsur (*Hadrobregmus pertinax*) och hästmyra (*Camponotus herculeanus*) är konstiga namn, som på ett bra sätt beskriver två

Fig. 2. Närbild av ett dödsur. Foto: Pekka Malinen

insekter som länge varit människans följeslagare. Bland tusentals arter av insekter, som lever i Finland är de här två bland de bäst kända, troligen för att de är illa omtyckta, särskilt på landsorten. Namnen berättar om vissa egenskaper som djuren uppvisar. Bägge är mycket vanliga i hela Finland och man stöter på dem också i skärgårdsområden. De är beroende av dött trämaterial, så som stockar och bräder. Om baggarna för verka ostört kan de åstadkomma stora skador på byggnader och därigenom skapa betydande ekonomiska utgifter för husägarna.

Dödsurets namn kommer av det ljud hanen och honan ger ifrån sig för att hitta varandra för parningen. Det svagt tickande ljudet som är hörbart för oss människor, förutsatt att det är i övrigt är tyst och stilla. Sådana förhållanden råder ju på natten och det är också då som gemene man hör ljudet. Tydligt har man uppfattat tickandet som skrämmande och man började därför kalla baggen för ett

dödsur som förutspådde dödsfall. Hästmyran för sin del har fått sitt namn på grund av sin ansenliga storlek jämfört med andra myrarter. Hästmyrans drottning kan bli nästan två cm lång vilket är ungefär 10 gånger mera än längden på våra minsta myror. Hästmyrans arbetare är också tydligt större än våra stackmyror (Fig. 1).

Dödsuret är en liten skalbagge vars kroppslängd är 4-6 mm. Den är kol-svart till färgen. På mellankroppens sidor ser man små, gulvita fält som består av ljus färgade, täta hårknippen (Fig. 2). Larverna är närmast smutsvita till färgen och de håller till i virket tillsammans med de fullvuxna individerna. Dödsurets föda utgörs av trä. De kan bryta ned cellulosa med hjälp av vissa mikroorganismer som lever i deras tarmkanal. En förutsättning för att dödsuret skall trivas är att trämaterialiet är fuktigt. Speciellt utsatta är därför byggnader som saknar uppvärmning vilket gör att virket är konstant något fuktigt. Läckande tak, bristfällig ventilation och felaktigt konstruerad isolering av sockeln är alla byggnadstekniska fel som ökar risken för angrepp av dödsur. Då dödsuret inte trivs i torrt virke kan man bekämpa den genom att lösa fuktproblemet med byggtkniska lösningar. Eftersom arten lever inne i virket är bekämpning med gifter ineffektivt. Virke som angripits av dödsur ser på ytan relativt oskadat ut. Små öppningar med en diameter på 1-2 mm på ytan av virket skvallrar om närvaro av dödsuret. Svårt angripet virke kännetecknas av att ytan ser hel

Fig. 3. Del av stock som är svårt skadad av dödsuret. Foto: Pekka Malinen

ut medan inuti består virket nästan enbart av fint gnagmjöl (Fig. 3). Ibland kan skadorna ha åstadkommits av andra trägnagararter som har liknande levnadssätt, men dödsuret är överlägset den allmännast arten av trägnagare hos oss.

Fig. 4. Uthus vars tak är svårt skadat av hästmyran. Foto: Marjaana Teräväinen

Hästmyran kan också åstadkomma stora skador i byggnader av trä. Myran äter inte av trämaterialiet utan den anlägger sitt bo i fuktigt trä, t.ex. en kullfallen död furu, genom att gräva gångsystem i virket. Speciellt utsatta för angrepp är timmerbyggnader med fuktskador. Då hästmyran flyttat in i en byggnad är det svårt att bli av med den. Myrsamhällena kan existera i tiotalsår eftersom drottningarna kan leva i flera år. Nya drottningar föds också hela tiden. Om alla drottningar dör går samhället under. Ibland finns hästmyrans bo i virke som har en bärande funktion i t.ex. byggnadens takkonstruktion och det kan leda till att taket ger efter t.ex. då vinterns snömassor blir alltför tunga (Fig. 4). Likartade byggtkniska lösningar som för bekämpning av dödsuret gäller också för hästmyran. Den trivs inte i torra, välventilerade byggnader.

Vid behov kan man hitta råd i litteraturen på området. T.ex. boken "Ängar – finns dom...?" av Monika Åkerblom 1991 i Sverige eller boken "Rohmut ja riesat" (Suomen Museoliiton julkaisuja 55) med Outi Nummi som redaktör från år 2005.

Olof och Gun Biström,
Mossberget, Rosala

Gympa på strandängen lockar damer

Strandängsgympan i Rosala har redan ett antal år på nacken. Ledaren är ny men platsen är densamma, likaså deltagarna. Ortens män lyser fortfarande med sin frånvaro. Strandängen i Klobbviken fylls främst av hurtfriska damer.

Strandängsgympan inleddes redan 2004 under **Mari-Sofi Johanssons** ledning (se RoHit 2006). År 2007 övertog **Fanny Örså** ledarskapet. För Mari-Sofi var det besvärligt att ta sig från Dalsbruk till Rosala men Fanny bor i Klobbviken och gympan utövas på hennes egen gård.

Fanny är examinerad lågstadielärare sedan ett år tillbaka och numera bosatt i det avlägset belägna Helsingfors, som börjat kalla sig metropol, förresten den enda metropol i Norden. På somrarna flyr hon huvudstaden och söker sig hemåt. Här har hon sedan många år också verkat som simlärare.

Synd om gympan hade upphört

– När Mari-Sofi slutade fanns det ingen annan som var färdig att ta över ansvaret. Det hade varit synd om gympan hade slutat med henne. Jag tänkte att jag kunde göra ett försök och efter hand har jag blivit varmare i kläderna.

– Jag har ingen egentlig utbildning på området men jag har gymnastiserat sedan barnsben. Under barn- och ungdomsåren var Mari-Sofi inspiratör då jag regelbundet gick på hennes styrketräningspass i Dalsbruk. Under många år har jag gått på zumba, latinogymna och cirkelträning. I samband med studierna i Vasa tog jag extra

kurser i gymnastik. Jag har även skaffat ledarbehörighet i vattengymnastik.

– Under åtta somrar har jag hunnit vara simskollärare och två år före det lekledare. Jag har varit simskollärare i Rosala, Hitis, Kasnäs, Högsåra, Dragsfjärd och Dalsbruk. Under en sommar har jag tid att leda fem simskolor. Efter den upplysningen kan man undra om ändå inte Fanny är väl anspråkslös om sin kompetens som gymnastikledare. Som trogen gymnast kan jag intyga att Fanny har skött sitt uppdrag lika bra som Mari-Sofi.

– Man måste kunna läsa sina gymnaster. Deltagarna är väldigt olika: unga damer, män, vana, mindre vana och så vidare.

Fanny sågar myten om att män inte kan utföra två moment samtidigt. Hon inflikar vidare att det finns likheter mellan barns motorik i simskolan och de vuxnas gymnastikövningar.

– Männen är i minoritet men de är sega och hänger med år efter år. Många damer har erfarenhet av aerobic och har därför ett försprång i stegkombinationer. Männen föredrar mer traditionell gymnastik

Gympan saknar tävlingsmoment

– Strandängen är stor. Det ryms betydligt fler än de cirka tio deltagare som brukar dyka upp. Vissa kommer år efter år, ibland kommer någon ny med och även Hitisbor har börjat hitta hit. Vår gympa är en social grej. Många känner varandra, andra blir bekanta.

Under samtalets gång slår det mig att gymnastiken på strandängen inte får samma uppmärksamhet som Hitis minimaraton, Hitis idrottsskola, simskolorna och framför

allt Hitis rodden. Varför? Kanske därför att gympan i motsats till de övriga saknar ett tävlingsmoment. Tävlingsinstinkten är nära kopplad till det manliga testosteronet medan gymnastiken utan tävlan lätt klassas som något feminint, särskilt om ledaren är en kvinna. Av egen erfarenhet kan jag ändå intyga att gympan ger en extra kick i tävlingsrodden. Det samma borde rimligtvis gälla för tävlingsinriktade kvinnor.

– Musiken är anpassad till skärgårdsmiljön. Dansbandsmusiken är här i sitt rätta element. Det är en fördel om gymnasterna har sinne för musik.

Fanny bär med sig en stor musik-anläggning till varje träningspass och ur den ljuder **Christer Sjögrens** mäktiga stämman långt över Storfjärden.

– Jag börjar med uppvärmning och i sakta mak går pulsen upp. Därefter tränas olika muskelgrupper såsom ben, armar, rygg och mage. Sedan kommer en ny pulshöjare.

Träningspasset avslutas med en grundlig tånjning. Musikvalet är anpassat till varje enskilt moment.

Visst är det skönt när man kommit till slutet och får tänja sina muskler till tonerna av "Ta mig till havet". En alldeles utmärkt kombination. Därefter är det dags att ta sig ett uppfriskande dopp i sjön.

– Jag kommer att fortsätta att leda gympan, för det är riktigt skojigt. Många föräldrar med barn i simskolan deltar men jag skulle gärna se att också ortsbor hittar hit.

Gympa i Rosala och London

Jag bestämmer mig för att intervjua en gymnast för att få ett storstadsperspektiv på Fannys övningar. Någon storstad går ändå inte att uppbringa i Finland ur ett Rosala perspektiv. Det finns fler träd än människor i självutnämnda metropolen Helsingfors med stundande tvångsannekterade städer. I mångmiljonstaden London råder det motsatta och där bor **Julia Cumming** som är aktiv gymnast i Rosala. Engelskan och svenskan är besläktade germanska språk, så Julia har inga problem

Julia Cumming

att föra ett samtal på svenska.

– Gympamiljön är fantastisk här med gräsmattan som golv och fjärden som breder ut sig framför oss. Alla deltagare är på gott humor. Fler män borde hänga med! Jag tror att männen är lite blyga att visa sin klumpighet.

– Fannys musik är melodisk. Svensk dansbandsmusik ger rytm i gymnastiken och passar alldeles utmärkt i vår skärgårdsmiljö.

Det märks att man i London aktivt följer med musikaliska trender och då givetvis haft den goda smaken att stanna för svensk dansbandsmusik. Inte konstigt att London är ett av världens centra för populärmusik.

– I London har jag deltagit i gympan någon gång men miljön är en helt annan. En i massan är inget för mig. Dessutom har jag sysslat med tävlingssimning

– Det är skönt att motionera på sommaren, jag brukar komplettera med löpning. I London går jag regelbundet på gym. Oftast blir det två till tre besök i veckan. De flesta

på gymmet är män och det händer att jag är den enda kvinnan under träningspasset.

– Jag ser väldigt gärna att Fanny fortsätter att leda gympan. Här tränas musklerna på ett annat sätt än i gymmet. Programmet ändrar något varje år men är ändå bekant.

Julia känner väl till Klobbviken. Hon bor nämligen strax invid gräsplanen där övningarna hålls. Hon har gått i simskola här och blivit kandidat, magister och primus magister. Sedan har hon varit lekledare och simskollärare tillsammans med Fanny. Ja, det är mycket som förenar deltagarna i Fannys gymna. Det är bäst att ni hänger med och tar del av upplevelsen.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt
Fanny Örså

Född: 6.5.1987 i Vasa

Bor: vintertid i Kronohagen i Helsingfors, sommartid i Klobbviken i Rosala

Familj: mamma Tina, pappa Bernt och syster Elin
Favoritträtt: på sommaren finns det inget som slår grillat kött

Favoritdryck: under gympapasset vatten, efter gympapasset en torr, kall cider

Favoritläsning: svenska deckare

Karakterisera dig själv: glad och social livsnjutare

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Läkarmottagning i Dalsbruk
Dalsbruk, tel. 42 60 500 måndag till torsdag, samt fredagar, jämna veckor kl. 8-16
Fredagsjour varannan vecka i Dalsbruk och i Kimito
Läkarmottagningen och jouten stängd mellan 11.6. - 13.7. mottagningen förlagd till Kimito
Tel 42 60 400

Läkardejourering kväll/natt
Salo hälsocentral/sjukhus, tel. 77 23 611
Jour kl. 16-08, samt veckoslut dygnet runt

Hitis rådgivning
Solglimten. Teltid, vardagar kl. 8.00-8.30 och kl. 12.30-13.00 (040-548 73 43)
Högsåra första torsdagen i månaden kl. 9.30-10.30 i Högsåra pensionat
Arbetstid vanligen kl. 8-16.

Dalsbruk tandläkarmottagning
Telefon 42 60 526 / 42 60 527,
Måndag - torsdag 8-15.30, fredag 8-14
Lördagar och helger är dejouren på tandklinik vid Åbo universitetssjukhus kl. 9-10.30. Tel 313 15 64
Vecka 26 - 28 är mottagningen stängd, verksamheten förlagd till Kimito
Tel 42 60 436 / 42 60 435

Hitis sjöbevakning
Tel. 020 410 71 10, reservnummer 23 33 777

Polis Kimito
Tel. 071-874 67 48

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Brandchef: Pontus Johansson,
tel. 0400 745 148
Vice brandchef: Paul Wilson,
tel. 050 528 74 10

Hitis FBK
Brandchef: Tor-Björn Holmström
tel. 040 827 3352
Dalsbruk brandstation, tel. 5211 230/
466 2005

Pastorskansli
Antti Kuokkanen, tel. 42 59 24

Giftinformationscentralen
Tel. 09 471 977 el. 09 4711

Veterinär Minna Hakala
Telefontid kl. 8-9
Tel. 421048 / 0500 110 660 akuta fall
Mottagning vid Brusåby smådjursklinik fyra eftermiddagar i veckan. Tel 02 9001 7915

Förbindelsebåtar
M/s Aura, tel. 0400 320 092
Rosala II, tel. 0400 720 608
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Kommunala Ämbetshuset i Dalsbruk
Malmvägen 2
Tel. 42 600
Öppet: måndag-onsdag 8-16, torsdagar 8-17, fredagar 9-15
Ämbetshuset är stängt v.27-v.30.
För mera information se www.kimitoon.fi

Sophantering Rouskis
Genböle, tel. 72 76 800
Genböles sorteringsstation öppet:
torsdagar 12-19 samt varannan lördag under jämna veckor mellan kl. 9-11
Cirkulerande insamling av farligt avfall såsom olja, tryckimpregnerat trä, el- och elektronikskrot samt asbest
Bilen cirkulerar den 7 juli enligt följande tidtabell
kl. 10:40-11:00 Kasnäs, parkeringen vid badhuset
kl. 12:45-13:05 Hitis Vikare
kl. 13:20-13:40 Rosala, byvikens brygga

Hitis Bibliotek
Tel. 0440-664 718
Måndagar: 15-18
Torsdagar: 16-19

Post
Rosala Post, Båtviksvägen 15.
Kerstin Sundqvist, tel. 020 452 18 58
Sommartid 2.7. - 27.7. 12:30-13:30,
tisdagar även 17-18
Hitis ombudspost, Hitisvägen 28.
Martin Holmström, tel. 020 452 18 56
Måndag-fredag 11.30-13
Kvällar måndag och torsdag kl. 17-18

Sotare i Dragsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040-55 89 361

www.friskbris.fi

Tias Bok
Vuorikatu
Berggatan 19
248 6060

Hänke
Hangö

Sjökort

Merikortteja

Böcker

Kirjoja

Kontorsmaterial

KonHonitaru

Kort

KerHeja.

m.m.

y.m.

Tervetuloa!

Välkommen!

Stigs Kontor & Foto

Printa själv semesterbilderna hos oss!
Tulosta lomakuvasi meillä!

HiTi P510K
Garanterar kvaliteten
Takaan laadun

Kolabacksvägen 4,
25900 Dalsbruk
☎ 02-4661 848
☎ 02-4661 090
☎ 0400-839 861
✉ stig.osterberg@hotmail.com

Allt möjligt och omöjligt!
Tveka inte. FRÅGA!
Kaikkia mahdollista ja mahdollonta!
Älä epäröi. veen KYSY!

TRÅKIGT I HÄNGMATTAN?
Kom till oss, vi har ett stort urval svenska
POCKET-BÖCKER
KUNGSBOKHANDELN
Kungen i Ekenäs. Tel. 019-246 1028. Vard. 9-18, lö 9-14

Segla med Eugenia

Söndag 1.7
Tisdag 10.7
Torsdag 24.7

4-5h
40/20 €

Läs mer på www.eugenia.fi om seglatserna
Även flexibla charterlösningar

LUCKAN

För mera information se: www.luckan.fi

Luckornas öppethållningstider:

Åbo: Mån - Tis 11 - 17
Ons 11-19
Tor - Fre 11 - 17

Kimito turistinformation:
Mån - Fre 10 - 16

Händelsekalender

- 21.6 Biskopsö, Midsommarstången majas kl. 18 vid förbindelsebåtsbryggan, arr. Biskopsö byalag
- 21.6 Rosala, Midsommarstången majas kl. 18 vid branddepån, arr. SVRB
- 21.6 Hitis, Midsommarstången majas kl. 18, arr. HVH
- 21.6 Högsåra, Midsommarstången majas kl. 18 i Kejsarhamnen, arr. DUV
- 22.6 Hitis, Midsommarstången reses kl. 14, lotteri, kaffe & musik, arr. HVH
- 22.6 Rosala, Midsommarstången reses kl. 15 med sång och dans runt stången, arr. SVRB
- 22.6 Högsåra, Midsommarstången reses kl. 15 i Kejsarhamnen, arr. DUV
- 22.6 Biskopsö, Midsommarstången reses kl. 15 vid förbindelsebåtsbryggan, arr. Biskopsö byalag
- 22.6 Kasnäs, Midsommarstången med Das Dunderhonung
- 23.6 Kasnäs, Midsommarstången med Finemang
- 23.6 Vänö, Byafest i Kulturhuset, arr. Vänö Vänner
- 26.6 Vänö, Barnens cirkusklubb i Kulturhuset, tisdagar fram till 7.8, arr. Vänö Vänner
- 30.6-1.7 Vänö, Jogaveckoslut, arr. Vänö Vänner
- 1.7 Rosala, Sommarutställning i Strandboden hela juli månad, arr. Skärgårdens kultursällskap
- 1.7 Vänö, "Toscana" akvarell- och fotoutställning i Kulturhuset hela juli månad, arr. Vänö Vänner
- 3.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 4.7 Hitis, Furutorp, Sångfest med allsångsledare Calle Pettersson, arr. HVH
- 5.7 Högsåra, Skärgårdsteatern förevisar "Nysningen" på Sunnanland kl. 19
- 7.7 Rosala, Sommartorg vid Handelsboden, arr. Rosala Byråd och Rosala Handelsbod
- 7.7 Hitis, Brandkårsfest på Furutorp kl. 18, arr. Hitis FBK
- 7.7 Vänö, Vänödagen, Dags- och kvällsfest, arr. Vänö Vänner
- 8.7 Högsåra, Sång med Calle Pettersson och Benny Törnroos, kl. 18, Farmors Café
- 9.7 Biskopsö, Biskopsödagen på Gästgiveri Andrea (gamla skolan) kl. 13, arr. Biskopsö byalag
- 10.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 13.7 Hitis kyrka, Europeiska vindar, kl. 16, arr. Kimitoöns musikfestspel
- 14.7 Rosala, Rosala sommarblot - marknad och dans på kvällen, arr. SVRB
- 16-20.7 Vänö, Seglarskola med optimistjollar, arr. Vänö Vänner

- 17.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 18.7 Högsåra, Högsåradagen med marknad, försäljning mm. vid Farmors Café kl. 12, arr. Föreningarna i Högsåra
- 19.7 Hitis, Loppmarknad med ärtsoppa och kaffe kl. 12-15, arr. HVH
- 20.7 Hitis Minimaraton. Anm. vid Backom Café fr.o.m. 16, arr. Hitis FBK
- 20.7 Rosala, Skärgårdsteatern förevisar "Nysningen" på Vikingaborg kl. 19
- 20.7 Rosala, Dansafton i Rosala gästhamn kl. 20, arr. TB-Marin
- 21.7 Rosala, Sommartorg vid Handelsboden, arr. Rosala Byråd och Rosala Handelsbod
- 21.7 Kasnäs, Kasnäsdagen
- 21.7 Vänö, Träbåtsdagen, Picnic och kvällsfest, Dragspelsmusik, arr. Vänö Vänner
- 21-22.7 Rosala, Vikingadagar med program för hela familjen, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 24.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 28.7 Hitis, Hitisrodde kl. 11, arr. Hitis Rodde och Kanotklubb
- 28.7 Hitis, Trivselkväll i ny tappning med Gigi och Kajo på Furutorp, arr. HVH
- 31.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 3-4.8 Högsåra, Alvi's Dixie Stompers på Farmors Café
- 4.8 Rosala, Dans på Vikingaborg, arr. SVRB
- 4.8 Vänö, Vänörock, arr. Vänö Vänner
- 4.8 Kasnäs, Valsens dag
- 25.8 Rosala, Öppet hus på Vikingacentret kl. 18 - 24, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 25.8 Rosala, Forneldarnas natt, brasa i byviken kl. 21.30, arr. Rosala FBK
- 25.8 Högsåra, Forneldarnas natt på Sunnanland. Brasan tänds kl. 21.30
- 25.8 Kasnäs, Forneldarnas natt

NÄRMARE INFORMATION OM EVENEMANG, KLOCKSLAG OCH ARRANGÖRER
STÅR ATT FINNA PÅ BYARNAS ANSLAGSTAVLOR!

Händelsekalendern sammanställd av Tina Örså

Simskola i Högsåra
2-13.7 vid Örmells strand
Jenny Örmell-Backman

Arrangör: Folkhälsan i Hitis

Lek och plask i Kasnäs
2-13.7 i Garpholmsviken
Tanja Granlund 040 535 21 05

Simlärare:
Karolina Harjula
Elinor Johansson
Sonja Lumme

Simskola i Rosala
16-27.7 i Klobbviken
Tina Örså 040 573 88 54
Fanny Örså 040 846 41 36

Simskola i Hitis
16-27.7 vid Folkhälsans simbrygga
Anna Fihlman 040 705 01 92

A photograph of a wooden post standing in water. The post is in the foreground, and its reflection is visible in the water. In the background, there is a wooden wall with vertical planks. A shadow of the post is cast onto the wall. The water is dark and has ripples. The overall scene is lit with warm, golden light, suggesting sunset or sunrise.

*ett hål i skogen
för att från verandan
med drinken
i handen
se
fyren i
fjärran
envist vaknar jag
morgon efter
natt och natt
upp till samma
slags omständigheter
liknande erfarenheter*

Heidi von Wright

*dikten ingår i
diktsamlingen delta som
utkommer på Schildts &
Söderströms hösten 2012.*